

WESTERN ROMAN

LASO

CIJENA 7 DIN BROJ 285



ARIZONA



Frank O'Brian:

ARIZONA





Frank O'Brian: ARIZONA
Naslov originala: ARIZONA
Copyright: Brian Garfield
Recenzija: Ida Biard, novinarski kritičar
Prijevod: Marijan Krmpotić
Grafički urednik: Ivica Bartolić
Urednik: Marcel Čukli



»Laso« – Izdavač OOUR Informativno-revijalna izdanja – n. sub. o. Radne organizacije »Vjesnik« n. sol. o. OOUR-a, Zagreb, Avenija bratstva i jedinstva 4 – Glavni i odgovorni urednik Borivoj Jurković – Tisak OOUR Novinsko-revijalna štamparija i OOUR TMG »Vjesnik«, Zagreb, Avenija bratstva i jedinstva 4 – Zagreb 1979.

Copyright (sva prava za Jugoslaviju) VJESNIKOVA PRESS AGENCIJA Zagreb.

Cijena pretplate za godinu dana iznosi 364 d ili 327,80 d s popustom od 10%, a za 6 mjeseci 182 d ili 163,80 d s popustom. Samo unaprijed plaćena pretplata osigurava popust od 10%. Pretplata se uplaćuje općom uplatnicom u korist računa 30101-833-586 OOUR »Vjesnik« SSRNH s oznakom za »Laso«.

Cijena za inozemstvo: DM 1,80, ASCH 10,00, SFRS 2,00, HFL 2,00

Cijena inozemne pretplate za 6 mjeseci: DM 36,00, SKR 63,00, ASCH 250,00, FF 74,00 SFRS 36,00, HFL 37,00, US\$ 15,00

UPLATA NA DEVIZNI RAČUN 30101-620-37-7210-256 – Privredna banka Zagreb za »Vjesnik«.

EKONOMSKA PROPAGANDA: »Vjesnik« Agencija za marketing Zagreb, Trg bratstva i jedinstva 6. 1/1 c/b stranica 6000 d ili 420 US\$, 1/1 kolor zadnja stranica 8000 ili 550 US\$.

Oslobodeno plaćanja poreza na promet mišljenjem Republičkog sekretarijata za prosvjetu, kulturu i fizičku kulturu SRH broj 2935/7-1973. od 28. XI 1973.

I

Južno od Velikog kanjona prostrana se visoravan spuštala lagano prema Kaliforniji. Preko tih širokih prostranstava položena je 1885. do grada Santa Fe željeznička pruga, koja je širom otvorila vrata u zemlju nepreglednih travnjaka.

Široki pašnjaci Mogollona postadoše tako posljednje utočište i zaklonište stočara koji su voljeli osamljenost. Ti su se kršni Teksašani počeli osjećati stiješnjenima u radnom Teksasu sedamdesetih godina prošlog stoljeća i razmijili su se preko Divljeg zapada. Do 1890. godine gotovo su svi krajevi bili napučeni osim Arizone i indijanskog područja u Oklahomi. Kako se u to vrijeme nitko nije usudio zakoračiti u indijansko područje, pristupačna im je ostala još samo Arizona.

Zapad se u to vrijeme razvijao brže nego što su njegovi stanovnici starjeli. Rančeri na Divljem zapadu nisu bili stari ljudi nego ih je vrijeme pregazilo. Gonidbe velikih stada preko Crvene pustinje još su se samo prepričavale uz čašu piva po salonima. Ljudi odviknuti od krčenja vriština i naviknuti na duge gonidbe, osjećali su se sputani i stiješnjeni kad bi im kuća najbližeg susjeda bila dvadeset i pet milja daleko od njihove. Oni su bili odrasli u golemim prostranstvima, gdje su mogli satima jahati i gledati u bilo kojem smjeru a da ne vide ništa osim plavog nebeskog svoda koji se pružao preko dvjesta tisuća rali

djevičanske ledine... i nigdje ni najtanjeg stupa dima.

U mogollonskoj krajini trava je bila besplatna. Gotovo sporim koracima stočari su se doseljavali u Arizonu, putujući mjesecima u sedlu iz svoje stare domaje. Stoka je miljila u stadima preko brežuljaka i kroz klance, pasla spokojno na nedirnutim pašnjacima, a rančeri su mogli sa svojih trijemova pasti oči po krajobrazu koji ih je podsjećao na Teksas njihove mladosti... nenapučenu zelenu divljinu.

Ali ne i za dugo. Uskoro, na pragu novog stoljeća, Divlji su zapad preplavile plinske svjetiljke, gramofoni, bodljikava žica i raznorazne druge blagodati civilizacije. Uspostavljena je i telegrafska veza između Mogollon Junctiona i poštanskog ureda u Ocotillu, a najduža je gonidba u to doba između Pariavillea i Williams Junctiona trajala najviše tjedan dana... nekih stotinjak milja.

Clay Rand je živio u Ocotillu, i premda nije bio kauboj jahao je u goničkoj družbi i gutao prašinu na začelju stada koje je išlo iz Pariavillea u Williams Junction na utovar u željeznicu. Družba je mogla, doduše, i bez njega. Ali njegov je otac, koji je bio šerif okružja Mogollon, a Clay je upravo bio navršio devetnaestu, rekao da će ga to očelicitati i od mamine maze učiniti muškarca.

Serif Rand nije bio ni Teksašanin

ni stočar. No to nije bilo ni važno, jer je šerif najvjerojatnije najutjecajnija osoba u gradu Ocotillo, središtu okružja.

Ocotillo je španjolsko ime za bodljikavo pustinjско grmlje crvenih cvjetova. Kapetan Ed Partridge, prvi Teksašanin koji se naselio u dolini, dotumarao je u dolinu slijedeći svoje veliko stado poput arapskog nomada. Prešao je preko pokrajine Pecos u Novi Meksiko i kad mu je ondje postalo tijesno, pošao je na zapad prema Sonoiti. Zapadno od Sonoite protezala se pustinja Sonora, pa je stoga okrenuo na sjever. Imao je samo revolver, konja, laso, stado od deset tisuća grla i istančan ukus s ostrim osjećajem za lijepo. Stoga je sa sobom ponio i jednu biljku koju je držao lijepom.

Ponio ju je sa sobom iz Sonoite gdje raste u izobilju. Ocotillo, kako se zove ta biljka, nije ni grm ni stablo, ni kaktus ni živica. U proljeće, poslije kišnog doba, njezino trnovito šiblje procvjeta predivnim žarko crvenim cvjetovima. Kapetan Ed Partridge doveo je sa sobom na sjever puna kola sadnica toga trnovitog grmlja.

Partridge je zaglavio 1888. u studenoj snježnoj mećavi dok je pokušao spasiti svoje stado. Nije imao nasljednika. Općina je njegov ranč rasprodala na javnoj dražbi. Rasparceliran je bio na četrdesetak posjeda. Najmanji je imao dvadeset i četiri tisuće jutara.

Podignut je i gradić da usluži rančere i njihove obitelji. Zvao se Partridgeville sve dok nije uspostavljena okružna vlast 1890. i tad su ga građani okrstili imenom Ocotillo. Omiljena biljka Eda Partridgea bila je zasadena u dvorištu novoga sudbenog stola, ali 1891. ofurio ju je mraz. Išcupali su joj korijenje i spalili je. Suho šiblje ocotilla predivno je mirisalo dok je gorjelo.

Utemeljitelj grada je bio neki trgovac, koji je tvrdio da se zove Simon Vermilion. U roku od šest mjeseci trgovac Simon Vermilion je propao i propio se. Nije mogao izdržati konkurenciju trojice trgo-

vaca koji su se poslije njega doselili u grad. Jedne noći, dok se pijan vraćao kući, pao je s konja i slomio vrat. Bilo je to 1892.

Dobri građani podigli su mu spomenik. Oko spomenika razvio se grad, siv i zapušten kao i kraj oko grada. U 1896. Ocotillo je tobože imao osam tisuća stanovnika. Naime, u to se vrijeme u gradsko stanovništvo moglo ubrojiti i mrtve na groblju i maleno pleme Indijanaca koje je u grad navraćalo dvaput godišnje da proda krzna i da se opije.

Zlatna i srebrna groznica znatno su obogatile grad. Ocotillo je bio glavno trgovište iz kojeg su se opskrbljivali rudnici u pokrajini Rim na jugu zemlje. Ali on je svejedno po svom obilježju i nazorima ostao stočarski grad iz prošlog stoljeća. No bio je sagrađen da poživi i nije trpio bezakone.

Godinu dana, poslije tragične pogibije Simona Vermilionu u grad se doselio Farris Rand sa svojom obitelji, ženom i šesnaestogodišnjim sinom.

Rand, bivši vojnik, bivši šerif i bivši naoružani pratilac vlakova, imao je uz svoj bok revolver i pomoćnika po imenu Harry Greiff. Začas je rastjerao nove doseljenike i protuhe. Njihovi su se torovi raspali, krovovi njihovih daščara urušili.

Budući da je Farris Rand preživio taj smioni pothvat, grad mu nije, doduše, podigao spomenik, ali ga je umjesto toga velikom većinom glasova izabrao za svog šerifa, a on je odmah imenovao Harryja Greiffa svojim pomoćnikom.

Roden u porodici vojnika od zana, Farris Rand je imao iza sebe tridesetogodišnje iskustvo čuvara zakona i reda, uglavnom kao graničar. Bio je strog čovjek, s duboko usađenim osjećajem dužnosti. Osim toga i ponosan.

I nije bio iznimka. Naime, svi su građani Ocotilla bili vrlo ponosni ljudi. Hannah Early, žena laka moralna, nikad se nije maknula da na nogostupu propusti neku čestitu gospođu. Abner Dinwiddie nije za-

tvarao svoja usta ni pred kim. Clyde Littlejack, gradski kovač i potkivač, bio je preponosan da prizna koliko je glup.

Čak je i Billy Cordell imao svoj ponos, premda nije bio neka ugledna osoba. Nije bio ni stočar ni revolveraš. Bio je samo neukroćeni Teksašanin. Bavio se kroćenjem divljih konja u brdima, ali uglavnom je pio, a kada je bio pijan, njegova je drskost bila poslovična, pa mu to ljudi nisu zamjerali.

A pukovnik McAfee je bio i ponosan i prgav. Imao je odvjetničku pisarnicu i zakon je odsviravao ukočenim prstima kao po glasoviru pretvrdih tipaka... preglasno, bezvučno i prečesto krivo.

Gradani Ocotilla bijahu staromodni. Nisu imali povjerenja u novotarije, a Ocotillo im je pružao zaklon. Iz Ocotilla su mogli mirno promatrati kako svijet kroči u napredak. Gledali su kako donosi nov život u Santa Fe, a da njih pri tom ne ponese sa sobom. Zimi 1895. snažan olujni vjetar srušio je telegrafsku vezu koja je povezivala Ocotillo s ostalim svijetom, a trebalo je osam mjeseci da se netko sjeti da je popravi.

Tim je osebnim ljudima trebao njihov osebnim grad. Stoga su strpljivo trpjeli jedan drugoga, ponosno, ali i vrlo uljudno, poput pastuha suparnika kad krdo konja upadne u opasnost i nevolju. Ocotillo bijaše grad koji je u 1890. živio kao i u 1870.

Godina 1890. stigla je u Ocotillo 1896. u osobi tiskara Philipa X. Shoumachera.

Shoumacher je tiho i neopazice došao u grad sa svojom tihom ženom. Tiho je uzeo u svoje ruke izdavanje lista *Territorial Enterprise* i u početku tiskao ga i objavljivao tiho. Uskoro, međutim, u Shoumacheru je prevladalo iskušenje da počne propovijedati i prodavati pamet. Neukrotivim zanosom preobraćenika Shoumacher je započeo križarsku vojnu protiv zaostalosti u Ocotillu.

Požrtvovnim je žarom skakao u vatru i u vodu, pa je ponekad radije branio zvučnu krilaticu nego razboritu zamisao. Sve su njegove krilatice u sebi imale riječ civilizacija, što baš nije bila odveć sretno odbačena riječ. Bila je podosta uvredljiva, jer je Ocotillo mislio da je već dovoljno civiliziran.

I tako je došlo do razdora između Shoumachera i ostalih građana, osobito šerifa Randa. Zabarikadiran iza svojih novina, Shoumacher se pripremao za opsadu, nervozno uvjeren da će istina na kraju pobijediti i likovati.

Tada, u jesen, u grad je tiho i neopazice stigao još jedan došljak... mladi Ben Harmony.

Isprva se mislilo da je mladića u grad dovelo besciljno lutanje. Ben Harmony je bio Crnac i kauboj... točnije, crnokoži mješanac, jedan od mnogih sinova nekadašnjih robova koji su sebi našli mjesto pod suncem na Divljem zapadu. Radio je kao gonič — kauboj u gonidbi iz Pariavillea, gdje je i upoznao mladog Claya Randa. Kad je gonidba završila, Clay ga je unajmio kao svog kauboja.

Šerifov je sin imao maleni rancić nedaleko od Ocotilla. Novcem zaradenim od gonidbe kupio je nekoliko grla rogate stoke, pa kad je krenuo kući iz Williams Junctiona, gdje je bila utovarna željeznička postaja, pred sobom je tjerao nekoliko stado. Nitko nije vidio ništa neobično u tome što je Clay unajmio crnog kauboja da mu pomogne do tjerati kući dva bika, osam krava i dvadeset i šest telica.

U početku, kao i tiskar i izdavač novina Philip X. Shoumacher, Ben Harmony je u grad stigao tiho i neopazice.

II

Vjetar je udarao Claya u lice. Nosio mu je prašinu u oči. Clay je žmirkao u svoje stado. Trideset i šest grla krupne stoke gegalo se li-

jeno i poslušno ispred njega poslije nekoliko dana gonidbe.

Vjetar je bio gotovo vruć, kao da je puhao iz pećnice a ne s travnatih nizina. Po smjeru i mirisu zraka u vjetru čovjek može štošta doznati o kraju kroz koji prolazi. Životinje su u njemu nanjušile vodu i odmah ubrzale korak. Clayu zrak nije mirisao na vodu. U njemu je osjetio miris doma.

Ben Harmony zaustavi konja uz cestu. Propustio je stado i čekao nestrpljivo da ga Claysustigne.

– Vučeš se kō prebita raga. Nisam znao da i ti možeš spavati stojeći kao krave.

– Ahaa – lijeno će Clay i zapešćem ruke obriše prašinu s usana.

– Stigli smo, zar ne? upitao ga Ben.

– Kako znaš?

– Imam ja dobar nos, mladiću.

– Doista imaš. Još oko tri sata jahanja i stigismo kući.

– Jedva čekam – odvratio mu je Ben Harmony i prasnuo u glasan smijeh.

Vjetar je u međuvremenu promijenio smjer. Zrak je vonjao po stoci i balegi. U daljini su se nazirale visoke modre gore s bijelim snježnim vrhovima. Bila je to Clayeva domaća, kojoj je poznavao svaki kutak. Brda su bila obrasla crnogoricom, ali zato u dolini nije bilo ni jednog jedinog stabla, samo zelene livade kamogod okom pogledaš. Gotovo dvadeset milja sjevernije od ceste uzdizali su se prvi brežuljci podgorja, gdje su živjela raštrkana plemena Indijanaca stočara i pastira.

No mogollonska se krajina nije toliko dičila svojim krajolicima koliko je isticala posebnost svog neba, što se protezalo unedogled, preljevajući se od zagasitog plavetnila kobalta u magličasto blijedo modriilo iznad daleka obzorja.

Kolska cesta razrovana vagašima vijugala je najlakšim prolazima kao što vijuga i riječno korito. Duboki vagaši na sredini ceste svjedočili su da tom cestom prolaze teška tovarna kola s volovskom zapregom ili mazgama.

Clay se napio iz ploske. Oblizao je usne. Gasio je žeđ poslije sinoćnje paprene večere koju im je priredio Ben Harmony. Grlo mu je još gorjelo. Mislio je da bi mu iz usta suknuo plamen kad bi se podignuo i podmetnuo zapaljenu šibicu u dah.

Stado je živnulo i žustrim koracima išlo prema vodi i pojištu. Bilo je dobre pasmine, izvrsno za rasplod. Clayev djed, koji je živio u Sjevernoj Karolini, ostavio mu je tisuću i pet stotina dolara. Tim je novcem Clay kupio zemlju za ranč uz potok Blind Squaw, neke tri milje sjevernije od grada Ocotillo. Sve sami pašnjaci bez ijednog stabla. Želio je kupiti i stoku od Udraya, čiji se ranč protezao s druge strane potoka, kad ga je otac pozvao u svoj ured u sudu.

– Mirno more ne rađa dobre mornare. Tvoja je nesreća što imaš previše bujnu maštu, a premalo snage u mišicama. Prije nego što pljuneš u šake i postaneš rančer, valja da ispečeš zanat, sinko. Idi u gonidbu. Ojačaj mišice i primiriši malčice i kravlju balegu, a onda kupuj sebi stado.

Kući se vratio ojačan i mnogoštošta je naučio od Bena Harmonyja, koji je bio vrstan kauboj.

– Nikad mi nisi rekao odakle si rodom, Bene – iznebuha će Clay.

– S Istoka.

– A kamo si se zaputio?

– Na Zapad.

– Ponekad si škrt na riječima – predbacio mu je Clay.

Ben Harmony se napravio da ne čuje Clayev prigovor.

– Moramo im usporiti korak da se ne utope. Ne bi bilo zgorega da odjašimo na čelo stada, osim ako ti ne želiš da se malčice istrče – rekao je Ben Harmony i pokazao mu na stado.

Objahali su stado i izbili mu na čelo. Stoka je kaskala sve brže i brže kao teretna kola nizbrdicom. Nije ni čudo: životinje su bile dva dana bez vode.

Ben Harmony je izvukao opasač s revolverom iz bisaga i opasao ga.

– Što će ti to? – začudio se Clay.

– Zlu ne trebalo – lakonski će Ben Harmony.

– Skini to, molim te. Nitko se ne šepiri po Ocotillu s revolverom za pasom.

Ben Harmony zaškilji i zagleda se u daljinu.

– Ne želim u grad ući kao išiban pas, mladiću.

– Skini to, molim te. Neće ti trebati. Dajem ti riječ.

– Slušaj mladiću, ako ne želiš da s tobom ujašem u grad, zašto mi to otvoreno i ne kažeš.

– Krivo si me shvatio.

Šutjeli su neko vrijeme, a tada se ponovo oglasi Ben Harmony.

– I ti si posvema siguran da nitko ne šeta po gradu naoružan?

– Nitko osim mog oca, a on je šerif.

– To si mi već rekao – odvratio mu je Ben Harmony i nakon kratka razmišljanja otkopčao opasač i spremio ga natrag u bisage.

– Takvog te volim – rekao mu je Clay kratko.

– Zapamti, nisam to učinio stoga što si me ti to zamolio. Bojim se da na sebe ne navučem preveliku pozornost budem li jedini čovjek u gradu s revolverom za pasom.

Clay zatomi ogorčenje. Okrenuo se i promatrao stado.

Clay je volio Bena Harmonyja i stoga mu je sve opraštao, no smetalo ga je što nikada nije mogao dokućiti što on zapravo misli. Slutio je da zna mnogošta o čemu nije htio govoriti. Doimao se bezbrižno, a zapravo nije bio ni nehajan ni sramežljiv. Podnosio je ljude, ali nijednom se nije podredio. Čak i kad je bio srdit, trsio se da ostavi dojam veseljaka.

Put mu je bila tamnosmeda, stas visok, a lice čestito. Clay ga je upoznao za vrijeme gonidbe u kojoj je bio pomoćnik vođe gonidbe i konjokrotioca. Obavljao je teške poslove, koje nitko nije želio. Vlasnik stada kupio je poludivlje konje od Billyja Cordella, koji je bio prestar da ukroti sve divlje konje koje bi uhvatio. Rančeri su svejedno kupovali

njegove konje za gonidbu, jer su bili zdravi i jeftini. Stoga su morali unajmiti i vrsnoga konjokrotioca da ih pripitomi i navikne na sedlo.

Clay se upoznao s Benom Harmonyjem treći dan poslije dolaska u goničku družbu. Glavni konjokrotilac imao je pune ruke posla s razdraženim ridanom kojeg je istrgnuo iz Clayevih ruku, zajahao ga i nestao u galopu u oblaku prašine. Vratio mu ga je ukroćenoga i osedlanog.

Jednog je dana Clay opazio Bena Harmonyja u živu razgovoru s vodom stada. Clay nije mogao čuti o čemu su razgovarali, ali je vidio kako voda stada kimanjem glave odobrava sve što mu je Ben Harmony govorio.

Poslijepodne tog istog dana Clay je jahao zajedno s Benom Harmonyjem. Tjerali su neposlušno stado preko uvala i prosjeka krajine Malpais. Clay nikada nije doznao što je Ben Harmony govorio vođi gonidbe, ali je uskoro spoznao da je Ben Harmony ne samo vrstan konjokrotilac nego još i bolji kauboj.

Kad je Clay navršio devetnaestu, Ben Harmony je mogao imati najviše dvadeset i četiri godine. No činilo mu se da je Ben Harmony rođen u sedlu i Clay je znao da će biti bolji od svih kaubojica u goničkoj družbi nauči li samo polovicu od onog što je Ben Harmony već znao.

Sjetio se jednoga svog pada s konja.

– Oprosti, nisam se mogao održati u sedlu – rekao je Clay.

– To se događa i najboljim kaubojima. Zaboravio si ga stisnuti koljenima. Konj tako nije znao što želiš od njega.

– Već mi je svega navrh glave – potužio mu se ogorčeno Clay.

– Vidjela žaba da se konj kuje pa i ona podigla nogu – podrugljivo mu je predbacio Ben Harmony.

– Idi ti k vragu! I prestani se praviti važan! – odbrusio mu je srdito Clay.

Ben Harmony se samo kiselo osmjehnulo.

– Pazi što govoriš, mladiću. U mene je teška ruka. I zapamti, kad čovjek živi u kući sa staklenim krovom, ne smije se na susjede nabacivati kamenjem!

– Ti si neki prgavac!

– Imam ja i pametnija posla nego da učim tatine sinove kako valja jahati poludivlje konje. Već tjeđan dana tratim s tobom vrijeme da te naučim jahati tog konja.

Clay je stisnuo zube i ponovo uzjahao. Konj se napeo, spreman da se svakog časa opet propne. Clay je čvrsto stegnuo uzde i uhvatio se za jabuku sedla.

– Do vraga stari Billy Cordell i njegovi divlji konji! – povikao je razjareno Clay.

– Naprijed, kauboju! – obodrio ga je Ben Harmony, koga je to sve zabavljalo.

Kad se Clay vratio u koral, Ben Harmony mu je rekao:

– Slušaj, mladiću, mi smo ovdje da obavimo posao za koji smo plaćeni. Odsad me moraš slušati i raditi što ti kažem. Zakažeš li još samo jedanput, imat ćeš posla sa mnom. Nemaš ja vremena da te neprestance držim za ručicu.

– Čekaj trenutak, ti ...

– Dosta pričanja, mladiću! – začepio mu je usta Ben Harmony i potjerao konja preko valovite doline. Našli su vrelo među kamenjem. Trava oko izvora bila je izgažena.

– Krave. Balega se još nije osušila – rekao je Clay, kleknuo na jedno koljeno i šibom čeprkao po balegi.

– Topla?

– Što ja znam!

– Opipaj je, pa ćeš znati – strogo će Ben Harmony.

Clay se namršti. Položio je dlan na hrpicu balege.

– Onda?

– Još je topla. I našao sam konjske tragove – odgovorio mu je Clay dok je brisao dlan o travu.

– I što vidiš?

– Vidim da tragovi vode u suprotnom smjeru.

– Razmisli dobro, mladiću, što to znači.

– Ne znam.

– Znači da je netko pokupio te krave što su ovamo došle na pojilo.

Clay je nešto opsovao ispod glasa i popeo se na konja.

– Otvori dobro oči, pa ćeš se na kraju ti smijati – dobacio mu je Ben Harmony i prasnulo u glasan smijeh.

– Zaveži! – srdito će Clay.

– Koliko je tebi godina, mladiću?

– U dvadesetoj sam.

– I jednom nogom u grobu, budeš li i dalje slijep kod zdravih očiju. Hajde za mnom. Moramo pregledati okoliš.

Dan je polagano gasnuo. Clay je slijedio Bena Harmonyja načuljenih ušiju i otvorenih očiju, da što više od njega nauči.

I te je noći čuo nešto više o Benu Harmonyju.

* * *

Tjerajući maleno stado prema Ocotillu, Clay je u mislima nabrađao sve što je naučio od Bena Harmonyja. Jedva je čekao da se pred njim s time podiči.

Skrenuli su stado s kolske ceste kod stupa na kojem je visio pribijen Clayov novi poštanski sandučić. Potjerali su ga nizbrdo i stali u stranu da ga propuste. Goveda su potrcala prema obali plitka potoka gurajući se kroz širom otvorene drvene dveri.

Clay zamahne rukom. Žarko sunce peklo ih je s neba. Nigdje ni trunka hlada.

– To je moje dobro, Bene.

Ben Harmony zaškilji kroz gustu prašinu. Progundao je nešto nerazgovjetno.

– Nisam još dospio sagraditi staju.

– I ti misliš ovdje provesti zimu i čuvati gdeda?

– Do grada su tri milje. Stanovat ću kod roditelja do proljeća, a onda ću sebi nešto ovdje sagraditi.

– Ti si doista ambiciozan, mladiću.

Projahali su Clayevim imanjem i na kraju pošli do potoka. Konji su spustili gubice i pili. Sjahali su, zagazili u pličak i umili lice. Kad su

se ponovo popeli u sedlo, Ben Harmony se osvrnuo oko sebe.

— Pa i nije tako loše, sve u svemu. Tko ti je prvi susjed?

— Rafter Cross. Obećao je da će mi prodati nekoliko jutara svoje zemlje čim skupim novac.

— Ima vremena.

— Bogami ima. Uzgojit ću malo stado čistokrvne stoke, a za to ne treba mnogo zemlje. U proljeće ću posaditi četrdesetak stabala.

— Ti si pravi farmer! — dobacio mu je Ben Harmony podrugljivo.

— I jesam. Od glave do pete. Ali zato ću i uspjeti. Vidjet ćeš. Više nema zajedničkih pašnjaka i za koju godinu ja ću biti jedan od najnaprednijih rančera u dolini. Budućnost stočarstva je u čistokrvnoj stoci i dobroj krmi. Strpi se, Bene, pa ćeš vidjeti da se ne varam.

— A koga ti to hoćeš uvjeriti, mladiću, mene ili sebe? No ja se nadam da ćeš ti unatoč svemu uspjeti. Hajde, da pogledamo taj tvoj grad — odvratio mu je Ben Harmony uz smiješak.

Zatvorili su za sobom drvene dvori na lesi i odjahali cestom prema gradu. Kad su se uspeli na vrh brežuljka pred gradom, Clay zaustavi konja.

— Eno ga!

— To je grad tvoga starog, zar ne?

— Da, to je Ocotillo. S vrha brežuljka ga još možeš dobro vidjeti.

Ocotillo se skutrio u dolini kao pauk u svojoj mreži. Drvoredi topola bacali su hladovinu na četvrtaste kuće i niz ravne ulice. Sporedne zavoje uličice vodile su do gospodarskih zgrada, mljekarstava i peradarnika. Desetak vjetrenjača, zapravo crpki za vodu, škripalo je lopaticama na toplom povjetarcu. Unutar gradskih međa bilo je prilično zelenih perivoja, ali i prašnjavih dvorišta.

— Poslovica kaže da je ljubav slijepa. Ti si zacijelo zaljubljen u svoj grad — napomenuo je Ben Harmony.

III

Clay je imao devetnaest godina kad se vratio iz gonidbe. Bio je nadobudan i poletan. Činilo mu se da sve oko njega blista sjajnim bojama. Za njega je dan povratka kući trebao biti prekretnica u životu. Pokazat će se kao odrastao čovjek pred svojim ocem i svojom majkom.

Ben Harmony pak, krupan i mišićav, bio je već prokušani lovac na divlje zvijeri i vrstan kauboj. Potucao se od nemila do nedraga od svoje devete godine i proputovao s gonidbama pola Divljeg zapada.

Čim su izbili u glavnu ulicu, upali su u gust kolski promet. Ben Harmony je sa živim zanimanjem promatrao sve oko sebe. Morali su pričekati da propuste velika tovarna kola s natpisom Prevozničko poduzeće Dinwiddie, za kojima se viorio oblak prašine.

Dug niz jednaokatnica i prizemnica jednolična pročelja na kojima je zub vremena ostavio svoj trag protezao se s obje strane glavne ulice. Na trgu u središtu grada ponosno se uzdizala zgrada od crvene cigle, u kojoj je bio sud, a ispred suda u zapuštenom perivoju stajao je spomenik utemeljitelju grada Edu Partridgeu. Poput rijeke što se račva u dva rukavca, Partridge Street, kako se zvala glavna ulica Ocotilla, razdvajala se u dva dijela oplakujući kuće oko trga i ponovo se spojila u jednu maticu pošto su joj rukavci obgrlili zgradu suda.

Pukovnik McAfee držao je mnogo do sebe, pa je između ostalog bio i samozvani arhitekt i graditelj. Sve prigovore zbog užasnog izgleda zgrade suda valjalo je njemu predbaciti.

U sud se ulazilo preko trijema s nadstrešnicom koju su podupirala četiri kvrgava drvena stupa obojena bijelom bojom u nakaradnoj nadi da bi tako mogli nalikovati na mramorne antičke stupove u grčkim hramovima pravde. Zavojiti zabati zgrade suda doimali su se kao oči pripita i dobroćudna ujaka,

koji uzdignutih obrva promatra nepodopštine svojih nećaka i nećakinja što se igraju u perivoju na trgu.

Jedan je nećak bio i gradski kovač i potkivač Clyde Littlejack. Kako je njegovo zanimanje od njega zahtijevalo da potkiva konje, on ih je počeo i liječiti, pa se Littlejack ponosno busao u prsa da je on jedini gradski živinar, premda o tom nikada nije pročitao ni slova u nekoj knjizi.

Bacajući za sobom golemu sjenu na kasnom popodnevnom suncu, Littlejack se podbočio na ulazu u svoju kovačnicu i promatrao prolaznike zaškiljivši kuštravim obrvama, koje su mu štitile oči od sućevih zraka. Kad su Clay i Ben Harmony projahali pokraj kovačnice, Littlejack im je okrenuo leđa.

Dojahali su i do tiskare mjesnih novina. U tom je času na vrata tiskare istrčao urednik mjesnih novina Shoumacher i domahnuo rukom Clayu. Shoumacher se barem iz daljine doimao kao načitan i vrlo uljudan čovjek. Obrazi su mu bili ružičasti, a oči izbuljene.

— Dobro došao kući, Clay!

Clay mu je kimnuo glavom u znak pozdrava. Uvijek se osjećao neugodno kad bi Shoumacher s njime bio ligavo ljubazan. Shoumacher i šerif Rand, Clayev otac, nepristalice su se gložili.

Ben Harmony je zaustavio konja uz drveni nogostup.

— Nisi odabrao baš najpogodniji trenutak za povratak, Clay! — dobio mu je Shoumacher.

— Zašto?

— Bit će gadne gužve. Netko je opljačkao Dinwiddiejev ured, a tvoj otac je zaključio da je to učinio Deke Stowall. Stowall je upravo izmilio iz svog skrovišta. Čini mi se da baš nije dobre volje. Posvuda traži tvog oca. Kaže da se želi s njime razračunati.

— Pa svi znaju gdje mogu naći mog oca.

— Možda i znaju, ali Stowall zavičuje u svaki salun u glavnoj ulici. Počeo je od zgrade suda, gdje je

ured tvog oca ... Gle, evo ga, upravo dolazi!

Clay pogleda niz ulicu. Vidio je Stowalla kako im prilazi prkosnim korakom. Stowall je bio onizak čovjek uskih ramena. Nosio je pušku.

— Udi u tiskaru i pričekaj dok ne prođe oluja — ponudio mu je Shoumacher.

— Nitko neće ispaliti ni metka — odvratio mu je Clay.

— Koliko ja poznam tvog oca, ne bih na to računao — zajedljivo će Shoumacher, pa nastavi:

— Stowall nije ništa bolji od tvog oca. On misli da je cijeli svijet njegov kad ima pušku u ruci.

— Stowall je obična budala. Taj se neće usuditi zapucati — napomenuo je Clay.

Stowall je najprije zavirio u obližnji salun, slegnuo ramenima, pa se zaputio prema tiskari. Svrnjeskao se kiselo kad je ugledao Clayu.

— Gdje ti je otac, mladiću?

— Što će vam moj otac?

— Da mu zgulim kožu s leđa.

Ben Harmony je odjednom prasnio u glasan smijeh kad je to čuo. Svi su se prenuli i zagledali u Crnca.

— Što je tu smiješno, Crnče? — upitao ga je Stowall i nakrenuo glavom.

— Ništa — odvratio je Ben Harmony i potresao glavom.

— Nemojte izazivati mog oca, Deke — opomenuo je Clay Stowalla.

— Dobit će on od mene što ga pripada.

— Hajde, Deke, da te vidim. Daj mi što me ide — zagrmio je dubok glas s ugla pokrajne uličice.

Clay se naglo okrenuo. Njegov je otac dolazio niz ulicu. Na nogama je imao ulaštene čizme.

— Dolazi ravno k nama — prošaptao je Ben Harmony. Clay je oblizao suhe usne. Promatrao je očevo srdito i ponosno lice ne bi li na njemu opazio i najmanji znak da ga je vidio, ali šerifova je pažnja bila usredotočena na Dekea Stowalla, koji se ustobočio nasred ceste i stisnuo rukama pušku.

Šerif Rand prilazio im je uzdignute glave. Na sebi je imao zeleni prašnjav i iznošen ogrtač.

Neki čovjek naborana lica izašao je iz saluna Occidental i pošao prema njima. Clay ga letimično pogleda. Odmah je prepoznao Billyja Cordela, konjokrotioca.

— Dobro se držiš za čovjeka koji će sad umrijeti, Rande — posprdno je šerifu dobio Deke Stowall.

Farris Rand promatrao je Stowalla kao da promatra otrovna pauka.

— Što te muči, Deke? — upitao ga je šerif.

— Što se praviš da ne znaš? Pričaš naokolo da sam ja opljačkao blagajnu u uredu prevoznickog poduzeća, što je obična laž!

— Glavni kočijaš kaže da te vidio svojim očima.

— Laže!

— Najbolje će biti da sudac odluči tko laže, a tko govori istinu.

— A tko će meni vjerovati? Nitko me nije vidio jer ja tamo nisam ni bio. Sve to si ti sâm izmislio, Rande, jer moraš nekog uhvatiti da se ne osramotiš. Ja mogu i dušu ispustiti braneći se, ali meni nitko neće ni riječi vjerovati.

— Dosta si blebetao! — povikao je šerif.

Clay je zinuo od prepasti. Opazio je kako se Ben Harmony smiješi. Billy Cordell dotrčao je do njih kao dobrovoljni vatrogasac do zgarišta. Lice mu je bilo crveno. Zapuhao se.

— Ne čini gluposti, Deke!

— Ne miješaj se u ono što te se ne tiče! — opomenuo ga je Stowall i uperio u nj pušku.

Billy Cordell je imao šezdesetak godina, ali je bio brz i čio starac, žustar kao kakav mladić. Sagnuo se i izvukao dugačak nož iz čizme. Sunce je bljesnulo na britkoj oštrici noža.

— Ne, Deke, nećeš valjda!

Jednim korakom šerif skoči na Stowalla i otkloni cijev njegove puške u zemlju. Stowall odskoči korak unatrag. Ramenom je udario u Clayeva konja. Prestrašena se živo-

tinja propela prema konju Bena Harmonyja.

Stowall se spotaknuo na ispruženu nogu Billyja Cordella i pao na leđa. Pokušao se podignuti na noge, ali ga je šerif revolverom dohvatio pod bradu.

Clay je čuo kad je Stowall jauknuo. Šerif je spremio revolver u koricu, uhvatio Stowalla za ovratnik košulje i udario ga šakom u želudac. Stowall je zacvilio i presavio se.

Shoumacher je istrčao iz svoje tiskare.

— Prestani! Dosta grubosti!

Billy Cordell se zadovoljno nasmiješio.

Krupni lik Harryja Greiffa valjao se žurno ulicom. Clay opazi da ih znatiželjnici promatraju s vrata i kroz prozore. Stowall je stajao na nogama, ali samo stoga što ga je šerif držao za ovratnik košulje. Nadi-mao se da uhvati daha.

Harry Greiff je prišao i stavio lišćine na Stowallove ruke. Stowall se sabrao i podigao ramena. Pljunuo je šerifu u lice. Šerif se trgnuo, obrisao pljuvačku s očiju i udario Stowalla šakom u usta. Stowallova glava odskoči unatrag.

— Dosta! — povikao je Shoumacher ponovo.

— Vodi ga oдавде! — procijedio je šerif i Harry Greiff odvuče Stowalla.

— Razlaz! Idite za svojim poslom! — povikao je šerif na znatiželjnike koji su se oko njih okupili.

Billy Cordell je zadovoljno trljao ruke. Pokorno, gotovo ponizno, ljudi su se počeli razilaziti i ulica je za čas opet zjapila prazna. Zrno prašine palo je Clayu u oko, i on ga stade trljati. Tek tada obratio mu se njegov otac:

— Nadam se da si nešto naučio od cvoga, sinko.

— Zaboga, kako se usuđujete ponositi se onim što ste upravo učinili? — prekorio ga je Shoumacher.

— Bilo pa prošlo — reče šerif u pola glasa, praveći se da ne vidi i ne čuje Shoumachera i kao da govori sâm sebi.

Clay je sjahao. Boljeli su ga ukončeni zglobovi. Otac ga je uhvatio za ramena i blago osmjehnuo. Kako nije znao što da kaže, Clay promrmlija:

– Želio bih ti predstaviti svog prijatelja.

Shoumacher se ustobočio pred njima.

– Ako dopustite, želio bih vam reći...

– Ne dopuštam – izderao se šerif na tiskara.

Shoumacher se svojim izbuljenim očima u tom trenutku doimao kao velika riba. Njihao se na vrscima nožnih prstiju. Uvijek se doimao pijano.

– Pretjerali ste! Koristite se svojim položajem da izivate svoju životinjsku narav! Niste ga smjeli pretući – prigovorio mu je Shoumacher.

– Tornjajte mi se s očiju! – umornim ga je glasom otpravio šerif.

– Ne smijete se tako nasilnički vladati! Vi uživate u okrutnosti! Vi ste običan prostak, grubijan...

– Shoumacheru, vi me vrijeđate – smirenim ga je glasom opomenuo šerif.

– Vi ste mene uvrijedili svojim grubostima prema Stowallu! Pretukli ste ga bez razloga. Nemate za to opravdanja!

Šerif zaškilji u urednika mjесnih novina.

– Zacijelo ste danima pripremali taj vaš govor. Vrijeme je da se vratite u tiskaru i otpušete.

– Zar se time mislite braniti od optužbi u mojim novinama? – dostojanstveno ga je upitao tiskar Shoumacher.

– Kad biste vi, Shoumacheru, štovali zakon koliko ga ja štujem, onda bi vam bilo jasno zašto sam morao upokoriti Dekea Stowalla.

– Vi ste obična okamina, Rande. Vaši su postupci zastarjeli. Davno su prošli dani kad je naoružan čovjek mogao u ime zakona svojom samovoljom zlostavljati cijeli grad.

Šerifovi su se obrazi zažarili.

– Možda jednog dana grad više neće trebati šerifa mog kova, ali taj dan još nije došao u Ocotillo. A dok taj dan ne svane, hoćete-nećete bez mene ne možete.

Clay opazi kako su se Shoumacherovi obrazi zarumenjeli. Billy Cordell je progundao neku psovku. Shoumacher se kiselo i na silu nasmiješio.

– Vama ne vrijedi govoriti. Vi ništa ne razumijete. Vi ste lud čovjek!

– predbacio mu je Shoumacher i zalupio vratima svoje tiskare.

Billy Cordell prasnuo je u gromoglasan smijeh.

IV

Šerif se okrenuo prema Clayu i opipao mu mišice na nadlaktici.

– Ojačao si, sine. Daј da ti vidim dlanove.

Clay je stisnuo šake da mu otac ne vidi žuljeve na dlanovima.

– Želio bih te upoznati sa svojim prijateljem – rekao je Clay praveći se da nije čuo što mu je otac naredio. – Zove se Ben Harmony.

Šerif zažmirka očnim kapcima i zagleda se u Bena Harmonyja, koji je nehajno sjedio u sedlu. Ben Harmony podigne malčice ruku u znak pozdrava.

– Što? – promrsio je zabezeknutu šerif.

– Ben je moj prijatelj – ponovio je Clay crven u licu.

– Ako je tvoj prijatelj, onda je dobro došao – rekao je šerif.

– Nadam se da sa mnom nećete imati neugodnosti – dobacio mu je Ben Harmony.

– Ja zacijelo neću. Bude li ih tko imao, to ćeš onda biti ti, sinko. – odbrusio mu je šerif.

– Bit ću vam zahvalan ne budete li me nazivali sinkom – odvratio mu je Ben Harmony s posprdnim smiješkom oko usana i očiju.

– Zaboravljaš tko si – ukorio ga je šerif Farris Rand.

– Doista? Zar vi to mislite ozbiljno?

– Slušaj, došao si svojevrijedno u

ovaj grad i ja ne bih želio da u njemu ostaviš svoje kosti.

Ben Harmony dobaci jarostan i mrk pogled Clayu, a potom se opet zagleda u šerifa Randa.

— Ja nisam balavac i ne razgovarajte tako sa mnom.

Clay se ukočio. Osjećao se uvrijeđen.

— Ne bih te pozvao ovamo da sam mogao naslutiti da će biti takav prema tebi...

— Neka te to ne zabrinjava, mlađiću. Tvoj stari se trsi da mi dađe dobar savjet, ali mu to baš ne uspijeva najbolje. On se brine za red i zakon u ovom gradu i ne želi da me iz njega iznesu u mrtvačkom sanduku. Zar ne, šerife?

— Možeš otići iz grada kad god ti to padne na um — odvratio mu je šerif.

— Dakle, dopuštate mi da sam o tom odlučim?

— Ja tebi još ništa ne zabranjujem — odgovorio mu je šerif.

Clayevo se čelo orosilo znojem. Osjećao se zbunjen. Nije dobro shvatio što se oko njega zbiva. Bojao se, doduše, da bi neki građani mogli rogoboriti što je u grad doveo Crnca, ali nije očekivao da će se njegov otac porječkati s Benom Harmonyjem čim ga upozna.

— Hajdemo nešto popiti, sine — pozvao ga je otac.

Clay pogleda u Bena Harmonyja, podignuvši upitno obrve.

— Želim vam dobru zabavu — dobacio mu je Ben Harmony preko ramena.

Čim su ušli u salun, ljudi su počeli tiše govoriti. Svi su sa strahopoštovanjem pogledavali u Farrisa Randa. Prišli su šanku. Neki ljigavi kauboj uslužno se odmaknuo u stranu da im učini mjesta.

Clay opazi Clydeu Littlejacka kako im prilazi. Littlejack se prijateljski smiješio, otkrivši svoje kao snijeg bijele zube.

— Odlično izgledaš, Clay. Vidi se da ti je gonidba prijala — rekao mu je premda mu je okrenuo leđa tog

popodneva kad je vidio da Crnac jaše uz njega.

Šerif je svima natočio čaše.

— Nazdravlje — rekao je i podigao čašu punu viskija.

Clay je trenutak oklijevao, a potom je naglo zgrabio čašu i iskapio je na dušak a da se pri tom nije namršćio.

Ponekad mu se činilo da njegov otac ima oči i na potiljku glave. U salun je ušao Ben Harmony. Šerif se okrenuo na peti kao zvrk.

— Nikad mi ne prilazi s leđa. Odveć je opasno — zarežao je šerif na Bena Harmonyja.

Clay se namršćio. Nije vidio razloga za takvu napetost između njegova oca i Bena Harmonyja.

Čim je Ben Harmony prišao šanku, Littlejack se povukao i okrenuo im leđa. U tom je trenutku u salun ušao i Billy Cordell. On je želio uvijek ostavljati dojam divlje mačke, a zapravo je bio boležljiv starkelja naborana, kozičava lica, izbrazdana ožiljcima od nebrojenih padova s divljih konja. Pod nosom mu je stršio rijedak sijedi brk.

Clay je već bio naviknut na njega. Pratio je njegova oca kao sjena. Često im je dolazio u kuću i spavao na podu u kuhinji, što se nije baš sviđalo Clayevoj majci. Govorio je da mekan krevet čovjeku iskrivi leđa. Njegove su plave oči izbljedjele od zirkanja u žarko sunce i bijeli snijeg. Tvrdio je da njegovim žilama teče indijanska krv, što mu nitko nije vjerovao. Nitko na svijetu još nije vidio Indijanca svijetloplavih očiju. Nekad je bio teška pijanica, a pod stare dane srkao je samo pjenu s piva.

— Veselite se, ljudi. Pijte! Na svakog mrtvog vojnika dolazi jedan novi — povikao je Billy Cordell.

U tom se trenutku Littlejack okrenuo i pošao prema Benu Harmonyju.

— Posljednji put kad se Crnac usudio piti za istim šankom sa mnom, razbio sam mu zube — lagao je Littlejack.

— To je onda zacijelo bila neka

šeprtija – nacerio mu se u lice Ben Harmony.

Clay se nadao da će njegov otac nešto učiniti ili barem reći, ali se razočarao. Billy Cordell je oblizao usne i okrenuo glavu na drugu stranu. Littlejack se postavio iza Bena Harmonyja.

– Zatvorite usta. Dašćete mi za vrat – opomenuo ga je Ben Harmony i naglo se okrenuo.

– Takneš li me, Crnče...

– Taknem li vas, dugo ćete se toga sjećati! Dalje od mene i dišite na nos!

Littlejack se podbočio u borbeni stav.

– Clyde, ne pravi gužve u mojoj nazočnosti – opomenuo je napokon šerif Littlejacka. U tren oka Billy Cordell izvuč nož iz čizme.

– Spremi to, Billy – dobaci mu šerif.

– Nemojte se prenagliti, Clyde – opomenuo je i Clay Littlejacka.

– Neće se taj prenagliti. Samo se napuhava – dobaci Ben Harmony uz prezriv osmijeh. Littlejack se našao u nebranu grožđu. Nije znao što da učini. Ben Harmony se nehajno naslonio na šank.

– Čuvajte me se, Clyde. Sa mnom nema šale – nadovezao je s visoka Ben Harmony.

– Van obojica! – povikao je vlasnik saluna.

– Ja sam platio viski a ne slušanje tvojih prodika, Scotty – pobunio se Littlejack.

– Što ste se uplašili, Clyde? – izazovno će Ben Harmony.

– Ti zaveži! – odbrusio je šerif Rand Benu Harmonyju, pa se obratio Littlejacku:

– A ti idi za svojim poslom!

Littlejack je podvukao rep kao išiban pas. No svedjedno nije mogao izdržati, pa im je dobacio s vrata:

– Ja ti to neću zaboraviti!

– A ja ću se potruditi da vas na to podsjetim – odbrusio mu je Ben Harmony.

– Zašto se svađaš s ljudima? – prekorno će šerif Benu Harmonyju.

– On je prvi počeo.

– Nisi ga morao izazivati – dometnuo je Clay.

– Još nikada nisam dopustio bijelu čovjeku da pljuje po meni – ponosno će Ben Harmony.

– Te ćemo riječi urezati na tvoj nadgrobni spomenik – posprdno mu je predbacio šerif Rand.

– Slušajte – počeo je Ben Harmony – ja nisam došao ovamo da se svađam ili tučem, ali kad mi netko namjerno stane na žulj, ja ću ga odgurnuti. I vi biste to isto učinili, šerife, da ste na mom mjestu.

– Ali idući put ja možda neću biti uz tebe da te čuvam i pazim – podsjetio ga je šerif.

– Niste me ni dosad čuvali i pazili – predbacio mu je Ben Harmony gledajući ga u oči.

– Doista nisam – odgovorio mu je tiho šerif, pa se glasno obratio vlasniku saluna:

– Scotty, obznani svima da je ovaj čovjek pod mojom zaštitom i teško onom tko ga dirne. A ti, sine, idi kući i pozdravi majku – rekao je šerif Clayu, pa se okrenuo i izašao iz saluna.

– Ne znam što mu je danas – priznao je zbunjeno Clay.

– Je li uvijek takav? – zanimalo je Bena Harmonyja.

– Ne, nije – iskreno mu je odgovorio Clay.

Pošto je najprije očistio nokte vrškom noža, Billy Cordell spremi nož u saru čizme. Na licu mu se vidjelo da je razočaran što se nitko nije potukao.

V

– Svida mi se tvoj stari – rekao je Ben Harmony Clayu kad su izašli iz saluna, što Clayu nije nimalo začudilo jer se i on divio svom ocu.

Sunce se već primaknulo zapadu i sjene se izdužile kad su pošli niz ulicu. Dva su se ostarija muškarca glasno razgovarala dok su išla prema salunu Occidental: Phillip Soumacher i pukovnik u mjr. Stanton McAfee. McAfee je tako glasno vikao da se čulo preko ulice.

– Ne, gospodine moj, ne i ne! Ja na to nikada neću pristati. To nije posao za mene. Ostavite vi mene na miru, molim vas... – izderao se McAfee, okrenuo leđa izdavaču novina i ušao u prvu trgovinu odmah do kovačnice Clydea Littlejaka.

– Tko je taj stari jarac što se dere? – upitao je Ben Harmony Claya.

– Pukovnik McAfee.

– Čime se bavi?

– Mislim da se bavi odvjetništvom.

Kad je to čuo, Ben Harmony se nasmijao od srca.

– Zdravo, Clay! – pozdravio je Shoumacher Claya i uljudno se naklonio Benu Harmonyju. – Kako vam se sviđa naš grad? – upitao je Bena.

– Još ga nisam pravo ni vidio – otvoreno mu je priznao Ben Harmony.

– A kako se zovete?

– Ben Harmony.

– Ja sam Phil Shoumacher.

Clay ih je šuteći promatrao dok su se rukovali.

– Nadam se da vas moja prepirka sa šerifom nije odveć uznemirila. Nas se dvojica već duže vremena gložemo, ali onako prijateljski – izjavio je Shoumacher.

– Zar doista prijateljski? – začudio se Clay.

– Pa, dakako. Znaite, mi se nika-ko ne možemo složiti o tom što ima veću moć: lijepa riječ ili revolver. Ja mislim da je moć kao viski. Što ga više pijete, to ste ga žedniji. Apso-lutna vlast korumpira apsolutno, i onaj tko je drži misli da je bog te zlostavlja druge nekažnjeno, što je nedostojno kulturnog čovjeka.

– Ne pretjerujte. Moj otac samo obavlja svoju dužnost na koju su ga izabrali građani.

– Ali vremena se mijenjaju i mi s njima, a stablo se savija dok je mlado. Tvoj je otac prestar i više ga ništa ne može promijeniti. I tvoja se majka slaže s mojim mišljenjem.

– Znam – kratko će Clay.

– Vama šerif Rand baš nije od-već drag, zar ne? – upitao je Ben Harmony Shoumachera.

– Ne, nije – otvoreno će tiskar.

– A zašto nije?

– On je nečovjek. Običan mesa-roš. Prošlog tjedna... ti, Clay, to još i ne znaš... neki čovjek po imenu Voss, Pete Voss, koga je tražio za-kon, obreo se u našem gradu i šerif ga je uhvatio. Voss se opirao, pa ga je šerif ustrijelio. Bilo je to obično umorstvo s predumišljajem.

– Ne vjerujem vam. Da je to isti-na, vi biste to zacijelo objavili u va-šim novinama i javno ga optužili za umorstvo – rekao mu je Ben Har-mony.

– On tvrdi da ga je ubio u sa-moobrani. Nije čovjeku dopustio ni da progovori. Uostalom, vidjeli ste i danas kako je prebio onog jadni-ka Stowalla.

– Meni se čini da je momak do-bio ono što je tražio i zaslužio – odvratio mu je Ben Harmony.

– Onda ste zaslijepljeni, kao i ostali koji to tako opravdavaju – uvrijeđeno će Shoumacher i ode okrenuvši im leđa.

– Shoumacher bljezgari gluposti – napomenuo je Clay kad je ostao sâm s Benom Harmonyjem.

– Možda, ali takvi lajavci mogu čovjeku na vrat natrpati svu silu neugodnosti – upozorio ga je Ben Harmony.

– Nek' ide k vragu! Nego, slušaj, ja moram kući da pozdravim maj-ku. Hoćeš li sa mnom?

– Kako ne! Jedva čekam da je upoznam – oduševljeno će Ben Harmony.

Clay je neprestance bio uzrokom svađa majke i oca i dugo mu je tre-balo dok je shvatio da ne može ugo-diti i jednom i drugom. Uz to, još dok je bio dječčić osjetio je da se ljudi prema njemu odnose s umilj-nom ljubaznošću samo stoga što je bio sin Farrisa Randa.

Da bi ga očeličio, otac ga je po-slao s Udrayem u gonidbu. Clayu to nije bilo po volji. Znao je da ga je

Udray uzeo u svoju goničku družbu samo stoga da se dodvori njegovu ocu.

I svi su mu se podrugivali iza leđa. Na Divljem zapadu nitko nije imao mnogo obzira prema momčiću kog majka svakodnevno tjera da vježba svirati glasovir.

Kad je dobio nasljedstvo poslije smrti svog djeda, i kupio sebi ranč, majka se prema njemu počela odnositi kao prema strancu.

— Je li to kuća u kojoj žive tvoji roditelji? — upitao ga je Ben Harmony i probudio ga iz snatrenja.

— Da.

Majku su zatekli u vrtu ispred kuće. Podrezivala je ruže. Nije podigla glave sve dok se dva jahača nisu zaustavila ispred plota.

— Zdravo! — pozdravio ju je Clay.

Pogledala ga je i blago mu se osmijehnula.

— Zdravo, stranče! — odzdravila mu je i rukom odmaknula kosu s lica.

Sjahao je i prišao joj. Lice joj se odjednom uozbiljilo.

— Ovo je moj prijatelj Ben Harmony — nastavio je Clay.

Ukočila se kao da ju je ošinuo grom.

— Drago mi je. Dodite u kuću na kavu dok vam priredim nešto za večeru.

— Evo, dolazimo — veselo će Clay.

Pošli su za majkom. Kuća je mirisala na sapun i cigare. Sjeli su za kuhinjski stol. Majka ih je podvori la kavom.

— Vidio sam antilope kako idu prema jugu. Čeka nas oštra zima — napomenuo je Clay i stisnuo šalicu dlanovima kao da je želi ugrijati.

Nasmiješila se. Ben Harmony nije skidao očiju s nje.

— Dotjerao sam nekoliko krava na svoj ranč — nastavio je Clay da bi razbio šutnju.

— Odlično, Clay — rekla je i obratila se Benu Harmonyju:

— Je li dobra kava, Bene?

— Izvrsna, gospodo Rand — odvratio joj je Ben Harmony pijući.

— Morao bih sagraditi nekakvu kuću na svom ranču. Hoćeš li mi pomoći, Bene? — trudio se Clay da održi razgovor.

— Ostanem li ovdje neko vrijeme, vrlo rado — odgovorio mu je Ben Harmony.

— Ne moraš odmah otići samo stoga što je Littlejack bio neuljudan prema tebi. Sjeti se što je rekao moj otac. Nitko se više neće usuditi da te podbada ili izaziva.

— Nema veze — omalovažavajući će Ben Harmony.

— Možda ipak ima.

— Slušaj, mladiću, ja se od svoje petnaeste godine potucam po svijetu i naučio sam na svakojaka poniženja.

— Sigurno si se užasno napatio, Bene — dometnula je Clayeva majka. — Ima stvari s kojima se čovjek nikada ne može pomiriti.

— Možda. Svi mi nosimo svoj križ kroz život, gospodo Rand. Clay je imao sreću u životu. Za njega se brinu i štite ga njegovi roditelji. Ja, na primjer, nikada nisam išao u školu. Kome treba školovan Crnac? Ali prošao sam zato školu života. A ona je mnogo teža. Jednom sam natrapao na nekoga nabusitog rudara. Taj me htio spriječiti da glasam, pa sam ga ja, neuki Crnac, morao naučiti Ustav, član po član. Prvi član šakom pod bradu, a zadnji nogom u stražnjicu. I glasao sam.

Lice Clayeve majke se uozbiljilo.

— Prestani, molim te. Nemoj biti prost — opomenuo ga je Clay.

— Oprostite, gospodo. Zanio sam se. — Ispričao se Ben Harmony i potapšao Claya po ramenu.

— Mene to ne smeta — rekla je Clayeva majka.

— Doista vas ne smeta, gospodo Rand? — upitao ju je Ben Harmony.

— Ne, ne smeta me, ali ipak mislim da si ti gnjevan mladi čovjek.

— Jesam, gospodo.

— No, to ti se, mislim, može oprostiti.

— Ponekad i ja pogriješim, ali nikoga ne molim za oprostjenje, gospodo.

– Molim te, prestani me nazivati gospodom, Bene.

– Znam da ne moram...

– Da sam mogao naslutiti da ćete se porječkati, nikada te ne bih doveo ovamo, Bene! – povikao je Clay i udario dlanom po stolu da su sve šalice zazvečale.

– Zapamti, mladiću, nisi ti mene doveo ovamo. Ja sam sam došao – podsjetio ga je Ben Harmony.

– A zašto si došao, Bene? – iznibuha ga je upitala Clayeva majka.

Oba su se mladića zapiljila u nju, a potom je Ben Harmony pogledao u Clayu.

– Doista ne znam.

– Da sam znao što sada znam...

– počeo je Clay.

– Podite u dvorište i operite ruke prije večere – upala mu je u riječ majka blagim glasom.

Clay je pomagao majci pokupiti šalice sa stola. Kad je izašao u hodnik, Ben Harmony reče:

– Dobar je on mladić. Šteta što sam se ja morao potucati po svijetu umjesto da idem u školu.

– Gdje je sada tvoja majka, Bene?

– Umrla je od sušice kad sam ja imao osam godina. Bila je predivna žena i požrtvovna majka.

– Zao mi je.

– Zbog čega? Svi ćemo umrijeti jednog dana, gospodo Rand – rekao je Ben Harmony i ustao od stola.

– Bene!

– Molim?

– Kako si nas pronašao?

– Zar je teško pronaći Farrisa Randa? Njega barem svi poznaju.

– Što hoćeš od nas?

Ben Harmony se kiselo nasmijeo.

– Još jučer sam mislio da znam, a sada više ne znam što da vam odgovorim. Znam da ću jednog dana negdje zaglaviti, pa sam ga možda želio vidjeti prije smrti. Ne bojte se, gospodo Rand, ništa od vas ne tražim. Vidite, kad mi se rasparaju hlače, ja ih sâm dalje rastrgam na

komade da bih se prisilio da kupim nove. Nikada nisam htio hodati po svijetu sa zakrpama na sebi. Razumijete li?

– Razumijem.

– Ali nikada nikoga ni za što ne prosim.

– Znam. Ti si preponosan da bi prosio. No htjela bih s tobom razgovarati o Clayu.

– Nije vam drago što je u mom društvu, zar ne? To ostavlja loš dojam.

– Bene, ti si vrlo prkosne ćudi. Nisam te htjela vrijeđati. Ja bih samo željela da ti ozbiljno porazgovaraš s Clayem.

– A tako. Imate li već pripremljen govor koji bih mu ja umjesto vas morao očitati? – upitao ju je Ben Harmony.

– Ne izmotavaj se, Bene.

– Neću, gospodo.

– I ne rugaj mi se, Bene.

– Znam što hoćete od mene, i da sam ja na većem mjestu i ja bih možda isto tako osjećao, ali Šajeni kažu: Čovjek mora izaći iz sjene svojih roditelja i sâm naći put do svjetla. Znam što vas tišti, ali pustite ga neka sâm nađe svoj put do svjetla. Tako je najbolje i nikako drukčije.

– I Farris tako misli.

– Zar je u tom nešto loše samo stoga što i Farris tako misli?

– Jesi li siguran da mi to ne govoriš sam stoga što je tvoj put do svjetla bio trnovit? Da mu možda nisi zavidan što ima roditelje ili ljubomoran što tebi nitko nije pružio ruku pomoćnicu u životu? Zavidan što je njemu bolje negoli je tebi bilo?

– Ja znam što i zašto govorim. Ne tražite od mene da se priklonim vama kad je u pitanju vaš sin, jer ako već moram nekome da se priklonim, priklonit ću se njegovu ocu.

Ukočila se. Prišla je prozoru i zagledala se u sumračje dana.

– Ja mislim da ti sâm sebe žališ što si imao gorko djetinjstvo. Evo, to ja mislim, Bene. Je li doista bilo gorko? – upitala ga je gotovo šapatom.

– Ja sam ga zaboravio.
– Lažeš, Bene.
– Dobro, lažem. Pa što onda?
– I nećeš mi pomoći?
– Ne, neću. To bi mu samo naškodilo.

– Možda ja tebe i razumijem više nego ikoga od nas, samo ja u to nisam baš odveć sigurna.

– Nitko ni u šta nije odveć siguran, gospodo Rand, ali vi zaciјelo imate krivo ako od njega želite napraviti nekakva gizdava gospodičića, koji ne zna ništa drugo nego čitati poeziju i svirati glasovir.

– On ti je to rekao?

– Rekao mi je da mu se cijeli grad rugao dok ga otac nije otpremio u gonidbu. Ne, gospodo, Rand, vi ne možete ovaj grad preobraziti u nešto što on ne želi biti, a Clay u njemu neće biti crna ovca.

– Željela sam ga poslati na Istok. Njega me otac u tom spriječio.

– I s pravom. Clay bi se tamo osjećao kao riba na suhom.

U tom su se trenutku zalupila kućna vrata. Šerif Rand ušao je u kuhinju. Clay je dotrčao za njim, umiven, obrijan i u čistoj košulji.

– Je li večera gotova? – upitao je šerif.

– Samo da prostrem stol – odgovorila je Clayeva majka.

– Ja ću ti pomoći, majko – ponudio se Clay.

– Zar vi, momci, mislite ostaviti osedlane konje cijelu noć pred kućom? – prigoviro im je šerif.

Ben Harmony je odmah ustao i pošao prema vratima.

– Sad više nemaš vremena. Večera tek što nije na stolu. Clay će ti pokazati gdje je staja kad se nađete. Sad ih samo zaveži za plot – rekao je šerif Rand.

Kad je Ben Harmony izašao, Clay zastane, pogledavajući sad oca sad majku.

– Možda se varam, ali čini mi se da ga vi poznajete otprilike.

– Ben je nekada živio u St. Louisu – rekla je Clayeva majka tihim glasom.

– Kad sam ja još bio dijete?

– Prije nego što si se uopće rodio. Radio je kao teklić u jednom poduzeću – nadovezao je njegov otac.

– Za Pinkertona? Onda je imao najviše šest godina.

– Tako nešto. Raznosio je brzojave. Poznavao sam mu majku – odgovorio mu je otac.

– A oca?

– I njega sam poznavao – odgovorio je šerif svom sinu.

– Davno je to bilo – dometnula je Clayeva majka.

Vrata su se zalupila. Ben Harmony se vratio u kuhinju s podrugljivim smiješkom oko usana, kao da je znao da su o njemu razgovarali.

VI

Šerif se namrgodio i podigao obrve. Očito, osjećao se neugodno.

– Novine su ti na polici. Zar ih nećeš pogledati? – upitala ga je žena poslije večere.

– Žalibože vremena – promrm-ljao je Clayev otac.

– Shoumacher kaže...

– Shoumacher laže. Objavljuje samo izmišljotine o meni otkada me je napao da sam bespravno zatvorio McGivena. McGiven je bio osuđen na temelju dokaza koje sam podnio sudu i Shoumacheru sam dobro natrljao nos – upao joj je šerif naglo u riječ.

– Ima tome već nekoliko mjeseci

– napomenula je Clayeva majka.

– Tko jednom laže, uvijek laže – izjavio je šerif, pa se zagledao u Clayu.

– Nikad nemoj vjerovati tom čovjeku, sine, jer jezik posiječe gore od mača. Shoumacher se raskokodakao i zbog Dekea Stowalla. A sad ću ti ja reći što je Stowall učinio. Prekrišio je zakon. Čuvara zakona možeš i ubiti, ali ne možeš zakon. Ruka zakona je spora ponekad, ali uvijek dostižna. Mi ovdje nećemo imati civilizacije kakvu propovijeda Shoumacher dok se sve lopusi ne nauče poštovati zakon. Zapravo... nitko nikad neće preobratiti

nasilnike kakav je Stowall, ali možda im zakon može utjerati strah u kosti. A to je najviše čemu se možemo nadati i Shoumacher može mlattiti praznu slamu koliko ga volja.

— I stoga si ubio onog čovjeka Vossa? — upitala ga je ispod glasa Clayeva majka.

Serifove su se usne stegnule u ravnu beskrvnu bijelu crtu.

— Njegova je nesreća bila u tome što je umro a da uopće nije znao zašto živi. Pete Voss je tumarao svijetom u potrazi za svojim grobom.

— I vi ste mu ga osigurali. — promrmljao je Ben Harmony.

— Nisi ga morao odmah ustrijeliti — dometnula je Clayeva majka.

— Nisam imao izbora. Nije mi dao vremena da s njime porazgovaram. Odmah je potegao revolver.

Clayeva je majka šuteći nastavila prati sude.

— A što ti misliš, sine? Ti nam nikada ne kažeš što ti misliš — obratio se šerif Clayu, koji je cijelo vrijeme šutio.

— Zar se moram opredijeliti za jedno od vas?

— Pobogu, sine, pa možeš nam valjda reći što misliš, zar ne?

Clay pogleda u Bena Harmonyja kao da od njega traži pomoć, a u tom trenutku začuju žustro kucanje na ulaznim vratima.

Clay skoči na noge i požuri otvoriti vrata. Šerif pođe za njim u hodnik.

— Žao mi je što te smetam, Ferrise — ispričao se šerifom pomoćnik Haray Greiff još s praga.

— A možeš misliti kako je tek meni — odbrusio mu je šerif Rand.

Šerifov je pomoćnik bio onizak i plécat čovjek. Clay se odmaknuo od vrata, a Greiff ude u kuću.

— Sjećaš li se onog Julesa Beechama, kočijaša što radi za Dinwidieja? Onog što nam je rekao da je Stowall okrao tovarni ured.

Ben Harmony je u tom trenutku došao na kuhinjska vrata.

— Beecham je pio — nastavio je Greiff — u Harefordovoj krčmi čim je čuo da si pretukao Stowalla i bacio ga u zatvor. Viski mu je razve-

zao jezik, čini mi se. Sad kaže da je on opljačkao tovarni ured.

— Što? — zaprepastio se šefir.

— Beecham se razmahivao sveženjem novčanica kad je došao u krčmu. Čini mi se da ga sada peče savjest što je Stowall nastradao umjesto njega.

— Zar Beecham priznaje da je on ukrao novac i krađu podmetnuo Stowallu? Ne mogu to vjerovati — reče šerif i dohvati šešir s klinčani-ce.

— Znači da ste pretukli nedužnog čovjeka, šerife — dobacio mu je poluglasno Ben Harmony s kuhinjskih vrata.

— Ti šuti kad te nitko ništa ne pita! — izderao se na nj šerif.

— Dobro, ništa ja nisam rekao — pomirljivo će Ben Harmony.

— Gdje je sada Beecham? — upitao je šerif svog pomoćnika strogim glasom.

— Zatvorio sam ga i došao sam ti to odmah javiti.

— Što je rekao Stowall kad si doveo Beechama u zatvor? — upitao je šerif Greiffa kad su zajedno izlazili iz kuće.

Clay nije čuo što je Greiff odgovorio na to pitanje.

— Idemo za njima. Baš me zanima što će sada biti — rekao je Ben Harmony i povukao Claya za sobom. Vidjeli su šerifa i Greiffa kako žure niz ulicu.

Kad su Clay i Ben Harmony dojahali do zgrade suda, šerif je već ušao u zgradu. Ostavili su konje na privezištu i utrčali u hodnik zatvora osvijetljen samo jednom uljnom svjetiljkom što je visjela na zidu.

Clay je vidio oca kako zagledava u ćelije. Kad je došao do Stowallove ćelije, dao je Greiffu znak rukom da otključa vrata s rešetkama. Čim su se vrata otvorila, iz ćelije je izjurio Stowall. Šerif ga je šćepao za nadlakticu.

— Stani! — zapovijedio mu je šerif.

— Pobogu, nemaš pravo...

— Imam — odsjekao mu je šerif i okrenuo se prema slijedećoj ćeliji

koju je Greiff u međuvremenu ot-
ključao.

— Beechame, ustani i dodi ova-
mo! — pozvao ga je šerif strogim
glasom.

Priljav, smrdljiv čovjek pojavio se
na vratima ćelije. Bio je toliko pijan
da se jedva držao na nogama. Šerif
ga pljusne po obrazima.

— Hajde, ponovi što si govorio
ljudima u krčmi! — rekao mu je še-
rif.

— Aaaa — zategao je Beecham i
potresao glavom da je razbistri.

— Tko je opljačkao Dinwiddiejev
ured? — upitao ga je šerif.

— A što ako ne kažem? — lukavo
će Beecham.

— Onda ću te malčice prodrmati
dok iz tebe ne ispadne istina — za-
prijetio mu je šerif.

— A ako kažem?

— Onda te neću morati prodrma-
ti.

— Meni to nije dosta — uporno
će Beecham.

— Čulo te je barem dvadesetoro
ljudi — podsjetio ga je Greiff.

— Bio sam pijan. Još se nisam
otrijeznio. Nećete valjda povjerova-
ti u ono što pijanica govori? — iz-
vlačio se Beecham.

— A odakle ti onda svežanj nov-
čanica? — upitao ga je šerif.

— On mi ih je dao — izjavio je
Beecham i upro prstom u Stowalla.

— Ne laži, svinjo! — zaurlao je
Stowall.

— Potplatio me da ga ne odam. Ja
sam ga vidio kad je ukrao novce.

— Taj pasji sin laže, šerife! Ja mu
nikada nisam dao ni centa, a nisam
čak ni bio u blizini tovarnog ureda
kad je novac ukraden — branio se
Stowall.

— Bio si, bio si! — ponavljao je
Beecham.

Stowall skoči na Beechama.
Greiff, koji je to očekivao, zgrabi
Beechama i prisloni ga uz rešetke
ćelije.

— Dobro, Beechame, hajde da se
nagodimo. Što tražiš da mi kažeš
istinu? Sad kad smo pronašli no-
vac, Dinwiddie neće tražiti strogo

kaznu za kradljivca — rekao je še-
rif.

— A zašto mislite da upravo ja
lažem? — upitao ga je Beecham.

— Zato što Deke tebi ne bi dao ni
centa da je ukrao taj novac. On bi
ti najvjerojatnije prerezao grkljan
kad bi vidio da si ga uhvatio u kra-
di.

— Bogami bih — procijedio je
Stowall kroz zube.

— Dobro, priznajem! Ja sam pro-
valio u ured i ukrao novac — pri-
znao je Beecham i zamahao ruka-
ma kao da s njih želi otresti nešto
ljepljivo i neugodno.

— Kaži sve! — zaurlao je na njega
Stowall.

— On nije bio sa mnom. Sve sam
poslije smislio.

— I nisi loše, bogami — odbrusi
mu šerif i gurne ga prema ćeliji.

— Hej, obećali ste mi da me Din-
widdie neće optužiti za krađu —
pobunio se Beecham.

— Obećanje ludom radovanje —
odvratio mu je šerif i zaključao
vrata ćelije.

Dok su izlazili iz zatvorskog hod-
nika, čuli su kako ih Beecham oba-
siple kletvama. Clay se maknuo u
stranu da propusti oca i Stowalla.

— Ako imaš imalo soli u glavi,
odjahat ćeš preko brda, Deke — re-
kao mu je šerif kad su izašli iz za-
tvorskog hodnika.

— Vratite mi najprije moj revol-
ver — zatražio je Stowall.

— Negdje sam ga zametnuo, ne
mogu ga naći. Pošalji mi novu adre-
su, pa ću ga poslati za tobom.

— Lažljivi gade! Bojiš me se!

Šerif se okrene na peti i udari
Stowalla šakom u nos. Stowall posr-
ne i bio bi pao da ga nije pridržao
Ben Harmony. Ben ga odgurne od
sebe, a Stowall pobjegne niz stube
brišući krv iz nosa. Šerif se zagleda
u Bena Harmonyja. Ben Harmony
mu se posprdnio nasmiješio.

— Tko te je poslao ovamo? — upi-
ta ga šerif strogo.

— Zar nemam pravo doći?

— Imaš pravo i da ne dođeš.

— Slušaj... — obratio se Clay ocu,

ali je odmah i zašutio kao da se prestrašio svoga vlastitog glasa.

– Što hoćeš?

– Zašto si bio grub s onom dvojicom?

– Nemoj me još i ti s time gnjaviti!

– Ponekad mi se čini da namjerno pretjeruješ, jer si toliko prazan iznutra da tu prazninu moraš ispuniti grubostima na koje ti daje pravo tvoja šerifska zvijezda.

– Ti me vrijeđaš!

– Nemaš pravo tako razgovarati s ocem, mladiću. Moli ga odmah za oprostjenje – prekorio je Clay Ben Harmony.

Šerif se zapiljio Cleyu u oči.

– Nitko nije bez mane. Moj je posao da provodim zakon u život. Stoga sam jednog dana junak kog svi slave, a drugog hulja koju svi kude. Ti misliš da sam bio nepravedan prema onim lopovima, zar ne?

– Ja... ja ne... znam – počeo je zamuckivati Clay.

– Ne cvili! Odrasti već jednom! Budi čovjek! Brani svoje mišljenje! Ti si moj sin. Ja sam u tebe usadio osjećaj što je pravo a što krivo. Pokaži nam da imaš kičmu!

– Kičmu? Zar ti doista misliš da si meni dokazao da imaš kičmu jer si pretukao onu dvojicu? – upitao ga je Clay.

– S ljudima njihova kova nema šale, mladiću. Ako me se budu plašili, onda će i poštovati zakon. A to je najvažnije, jer oni ne razumiju drugi jezik – pokušao mu je objasniti otac.

– Ti kao da namjerno želiš da u tebe nemam povjerenja, znaš li to? – odbrusi mu Clay i otrča niza stuba. Ben Harmony za njim. Stigao ga je tek ispred zgrade i zgrabio ga za rame.

– Zašto si to učinio, mladiću? Zašto mu to nisi rekao u četiri oka?

– Nisam više mogao izdržati. Bilo je to jače od mene.

– Kao proljev?

– Bene, ja ga zapravo ne poznajem.

– A poznaš li ti samog sebe? Odluči već jednom što hoćeš!

– A zašto uvijek moram biti na nečijoj strani?

– Takva je tvoja sudbina. Tvoj stari ima sto posto pravo, mladiću. Došlo je vrijeme kad i ti moraš iskesiti zube i pokazati da nisi beskičmenjak i mekušac.

– Kičma? Nikad je nisam ni imao – rekao je Clay i uzeo uzde u ruke.

Svjetlo je zasjalo u prozorima zgrade suda.

– Kad sam još bio dače – nastavio je Clay – u našu školu je dolazila i neka stara Meksikanka sa siromašne farme u dolini. Pješačila je nekoliko sati do škole, pa opet natrag, svaki dan. Ne sjećam se više njezina imena. Djeca su joj se često rugala. Znaš već kakva su djeca. Starica je teško shvaćala i učila. I meni se stoga sažalila. Ne pitaj me zašto. Obično je sjedila u zadnjoj klupi, koja je za nju bila pretijesna. Starica je bila debela. I strpljivo je učila. Ništa je nije omelo da nauči čitati i pisati, bolje i ljepše od većine djece u školi. Sad je sigurno više nema, ali ja je nisam zaboravio. Ta je starica za moj pojam imala kičmu, Bene. Da bi čovjek pokazao da ima kičmu, ne mora se naokolo šepiriti s revolverom za pasom.

– Nitko to ne poriče, mladiću. Starica je očito bila vrlo hrabra žena.

– Moja je majka sebi utuвила u glavu da njezino dijete mora znati svirati na glasoviru, a otac je želio da me upiše u vojnu akademiju. Ja stoga nisam znao što da radim. Nisam se želio zamjeriti ni jednom ni drugom, pa sam kupio ranč novcem koji mi je ostavio djed. I tako, razočarao sam i oca i majku – rekao je Clay tiho i podigao nogu u stremen.

– Možda i nisi. Slušaj, mladiću, meni se čini da smo previše čavrljali. Hajde da zalijemo grlo viskijem i da se malčice zabavimo.

– Ja bih se radije vratio stadu na potok.

– Goveda su preumorna da bi se raštrkala. Ostat će tamo gdje smo

ih i ostavili, a tebi neće škoditi da se malo opustiš.

– Sumnjam da ću ti ja biti ugodno društvo.

– Dobro, idemo. Bolje i u dosadnu društvu nego sâm – zagundao je Ben Harmony.

VII

Viski je omamio Claya i on se prisjetio svoje mladosti, kad mu se život činio lagodnim i bezbrižnim. Sjetio se i prkosa s kojim je divljački lupetao po tipkama glasovira kad bi ga majka natjerala da vježba. Duboko je uzdahnio.

Salun Occidental bio je pun gostiju: kauboja, rudara, vozara, lovaca na krzna, činovnika, trgovaca i litalica koji su se zaputili iz Kalifornije u Meksiko, trbuhom za kruhom. Za šankom su sreli i kauboja koji je s njima jahao u družbi za Udraya.

– Izgledaš iscijeden, Vetry – napomenuo je Ben Harmony čim ga je ugledao.

– Kako ne bih. Bio sam kod Hannah Early i njezinih djevojaka u kući veselja. Hoćeš li i ti malo navratiti? Bože, kako sam se dobro zabavio! Nije mi žao novca koji sam tamo ostavio.

– Navratit ću i ja, bogami – odgovorio mu je Ben Harmony i pošao iz saluna vukući Claya za sobom.

S druge strane ulice sjala je crvena svjetiljka na zidanoj jednokatnici.

– Meni se tamo ne ide – opirao se Clay.

– Glupost. Bit će to luda noć – tvrdoglavo će Ben Harmony, kojeg je viski već dobro zagrijao.

– Radije ću kući – rekao mu je Clay i istrgrnuo mu se iz ruke.

Pošao je niz ulicu. Okrenuo se kad je prošao nekoliko koraka, i vidio Bena Harmonyja kako ulazi u kuću Hannah Early. Kad je stigao do kuće pukovnika McAfeeja, pokušao je glasno na vrata u nadi da će čuti brze ženske korake u hodni-

ku. No čuo je teški bat čizama starog pukovnika.

McAfee je otvorio vrata i odmjerio ga od glave do pete razrogačnim očima kao da ga vidi prvi put u životu.

– Što lupaš? Zar ne znaš da će uskoro ponoć? Pijan si. Zaudaraš k'o bačva.

– Je li Lavender kod kuće?

– Nije. Otišla je na ples u školu s Bobbyjem Riversom – rekao mu je McAfee s užitkom.

– Nisam znao da je večeras ples u školi.

– Nisi ni mogao kad si bio u salunu. Idi kući i ispavaj se i nadi sebi novu djevojku – odbrusio mu je stari pukovnik i zalupio vratima pred nosom.

Clay je zinuo od čuda k'o tele u bijela vrata. Okrenuo se i laganim korakom pošao prema školi. Bio je osupnut. Pukovnik McAfee nikad još nije s njim tako grubo razgovarao. Zacijelo je ljutit što je u grad doveo Bena Harmonyja, Crnca.

– Stari hipokrit – pomislio je Clay.

McAfee nikad nikom nije ništa otkrio iz svoje prošlosti. Ljudi su o njemu svašta šaputali, a što je stari više šutio, to su se prepričavanja više množila. Činilo se da stari pukovnik nema ništa protiv tih ogovaranja i nagađanja. Možda je čak uživao u tome da slovi kao tajnovit čovjek. Govorkalo se i da je pukovnik McAfee zapravo William Clark Quantrell, ozloglašeni hajduk, koji se pritajio u Ocotillu pod stare dana pod lažnim imenom. No zlobni su jezici tvrdili da su McAfeeja zapravo otjerali s posjeda njegovih roditelja zbog pijanstva.

Kako bilo da bilo, stari McAfee nije imao vidljivih izvora prihoda. Njegova odvjetnička praksa jedva da mu je donosila koji dolar, a svoje usluge arhitekta poklonio je gradu besplatno, jer se bojao da bi gradski oci mogli inače negdje drugdje potražiti nekoga pravog arhitekta i pozvati ga da im sagradi zgradu suda.

Sve u svemu, McAfee je bio čovjek naprasne naravi kad bi se opio, što je i Clay osjetio na svojoj koži te noći.

* * *

Plesala je i smijala se. Clay ju je promatrao s vrata. Bila je sretna i prekrasna. Njezina rida kosa padala joj je u valovima na ramena. Tamnozeleni haljina isticala je njezine velike svijetlosmeđe oči. Zanosno se nihalala bokovima u ritmu glazbe. Doimala se svježja kao rosa i gipka kao srna. Plesala je s Bobbyjem Riversom, u kog je gledala zaljubljenim očima. U Clayu je zakipjela srdžba.

Ples je završio. Clay se progurao kroz gomilu plesača. Piljio je u nju dok se nije zarumenjela.

— Što buljiš u mene kao žaba u jaje? — upitala ga je.

— Ti znaš zašto!

Glazba je ponovo zasvirala. Clay je zamoli za ples.

— Obećala sam ovaj ples Bobbyju — rekla je i kiselo se nasmiješila.

— Bobby nema više vremena za tebe. Zar ne, Bobby? — rekao je Clay.

— Slušaj, Rande...

Clay stisne zube. Bobby nešto promrši i izgubi se u mnoštvu.

— To nije bilo lijepo od tebe — predbacila mu je Lavender.

— A zar je lijepo to što si ti meni učinila?

— Zašto nisi došao po mene?

— Imao sam pametnijeg posla.

— Zaudaraš po viskiju.

— Čini ti se — odgovorio joj je Clay i stisnuo je bliže k sebi. Osjetio je toplinu njezina tijela. Oblio ga je osjećaj nježnosti prema toj krhkoj djevojci.

— Izadimo malo na svjež zrak — predložio joj je kad je glazba utihnula.

— Zašto?

— Da dokažeš da me se ne bojiš.

Nasmijala se glasno i zabacila glavu. Uhvatio ju je ispod ruke i izveo u noć. Oko školske zgrade tiškali su se u tami zaljubljeni parovi.

Poveo ju je prema rijeci. Sjeli su pod drvo na obali.

— Ovdje je opasno. Strah me.

— Ne boj se kad si sa mnom.

Nadvio se nad nju i poljubio je u usta. Usne su joj ostale stisnute i tvrde. Povukao se. Vidio je da mu se ona podrugljivo smiješi.

— Što ti je? — povikao je.

— Ne viči! Nisam gluha.

— Zar ti misliš da me možeš samo tako zaviljavati?

— Molim te, smiri se. Nitko te ne zaviljava. Mi smo samo znanci, zar ne?

— I ništa više poslije svega...

Okrenula je glavu od njega.

— Pijan si.

Ustao je i oprasio svoje hlače. Vidio je kako ga promatra blještavim očima. Glasno se nasmijala.

— Oprosti. Mene uvijek spopadne smijeh u tužnim situacijama.

— Zar ja djelujem tužno?

— Ponekad — odgovorila mu je i ponovo prasnula u smijeh.

Kad je zašutjela, okrenula je glavu i zagledala se u svjetlucavu vodu rijeke.

— Običaj je da momak prstenuje djevojku prije nego što je poljubi — podsjetila ga je.

— Što je tebi? Hoćeš me zbuniti, zar ne? Maloprije si tvrdila da smo samo znanci, a sad me zadirkuješ zbog prstena.

Spustila je glavu. Kosa joj je pala preko lica. Tiho je zajecala.

— Zašto pak sad plačeš?

— Oprosti, to je jače od mene — ispričala mu se i glasno šmrknula.

— Hoćeš li da prekinemo?

— Ne znam.

— Prestani, molim te. Doista me zbunjuješ.

Izvukla je rupčić iz rukava i obrišala oči i nos.

— Molim te, prestani plakati. Cijeli će grad misliti da sam te pretukao.

Pogledala ga je podbuhlim očima. Clay je uhvatio za ruku i potapše je.

— Ne plači. Nije smak svijeta.

Poljubio ju je u usta, a ona ga je privukla strastveno k sebi u zagrljaj.

– Poljubi me još jednom – prošaptala je.

Poljubio ju je i čvrsto stisnuo k sebi. Odgurnula ga je.

VIII

Šerif je umornim korakom prišao Dinwiddieju koji je stajao na vratima tovarnog ureda u pretrpanom kolskom dvorištu svog prevoznickog poduzeća.

– Zdravo, Farrise!

Šerif je podigao ruku u znak pozdrava.

– Molim te, prebroji – rekao mu je šerif i pružio mu plavu omotnicu s novcem.

– Odakle ti to?

– Dao mi je Jules Beecham.

– Udi – pozvao ga je Dinwiddie u svoj ured.

– Neću, hvala. Idem kući.

Dinwiddie je prebrojio novčanice i zadovoljno kimnuo glavom.

– Dodji u ponedjeljak ujutro u moj ured da potpišeš priznanicu – rekao mu je šerif.

– Manjka samo dvadeset dolara.

– Popio ih je.

* * *

Kad je Shoumacheru bilo sedam godina, otac ga je tako jako udario po uhu da je ostao nagluh na desno uho. No to je bila jedna od njegovih malih tajni.

U trideset i šestoj doimao se kao iscijeden limun. Kosica mu se prorijedila, obrazi upali, oči izbuljile. Oženio se prvom i jedinom ženom koja ga je htjela i živio u tihom braku, premda mu je najveća strast u životu bio rum. Svake bi se večeri opio kô čep. Tad bi mu se buljave oči razvodnile a košcate jagodice zazarile.

Salun Occidental bio je gotovo prazan i tih kad je ušao Dinwiddie i opazio u kutu za stolom Shoumachera, koji je bio već dobrano nakresan. Shoumacher je nešto piskarao po komadiću papira. Podnosio je Dinwiddieja. Nije imao prijatelja već samo povremene saveznike.

Ostali su svi za nj bili ili znanci ili neprijatelji.

– Hoćeš li što popiti? – upitao je Shoumacher Dinwiddieja i pokazao mu rukom na praznu stolicu za svojim stolom. Dinwiddie je sjeo i stavio cilindar na stol.

– Koliko bih čašica morao popiti da te stignem? – upitao je Shoumachera.

– Bezbroj. Ali kako mi se jezik još ne zapleće, popit ću još koju s tobom – odgovorio mu je Shoumacher i pozvao rukom konobara.

Dinwiddie uzme papir sa stola i počne čitati što je Shoumacher napisao.

– Opet nešto protiv Farrisa. Mrziš ga iz dna duše. No ne valja ti posao. Ne vrijedi ljude vrijedati u lice. Samo sebi stvaraš neprijatelje. Pronadi nešto lukavije, pa im to onda turni pod nos neka se znoje.

– Što mogu kad nisam bistar kô ti – odvratio mu je pomalo uvrijeđenim glasom Shoumacher.

– Ti previše ozbiljno uzimaš neke stvari u životu.

– To je prokletstvo koje je palo na mene kad sam se rodio.

Kad im je konobar donio piće, Dinwiddie podigne čašicu, nazdravi i iskapi je na dušak.

– Fuj, ima okus sapunice.

– Naruči onda neko drugo piće.

– Sve su to same splačine. Nego reci ti meni gdje si ti živio prije nego što si pošao i zašto si se skrasio upravo u ovoj zabačenoj selendri?

– A zašto si se ti baš ovdje skrasio? – odvratio mu je Shoumacher, koji je skrivao svoju prošlost kô zmija noge.

– Zbog starijeg brata. Naslijedio sam prevoznicko poduzeće poslije njegove smrti.

– Mogao si ga prodati.

– A tko prodaje koku koja nosi zlatna jaja? Ja dobro živim i dobro mi je, ali koji vrug tebe drži u Ocotillu?

– Sudbina mi je namijenila da srušim Farrisa s njegova postolja vlasti – Shoumacher je izbjegavao odgovor.

— Kakva sudbina! Pakost tebe ovdje drži. Zar si mu doista toliko zavidan?

— Nagonski ga ne podnosim. Mrzim sve nasilne ljude, a osobito one koji za svoje prohtjeve i samovolju uvijek nadu zvučne izlike.

— Možda imaju pravo.

— Nasilje se nikada ne može opravdati. Ono nijeće sve čovjekove...

— Ne gnjavi, molim te. Pitao sam te zašto ga mrziš a ne kako huškaš čitateljstvo svojih novina protiv njega.

— To je jedno te isto — svečanim je glasom izjavio Shoumacher.

— Kako da ne! Pričaj ti to svojoj babi. Zapamti, međutim, jednog ćeš dana naletjeti na nekoga tko će ti zagnjuriti glavu u smeće, pa ćeš zaudarati na kilometre cijeli život. Baš bih volio da to bude Farris.

IX

U nedjelju ujutro Farris Rand je ušao u veliku dnevnu sobu u prizemlju kuće, prišao stolu i uzeo cigaru iz kutije.

Njegova žena u kućnoj haljini došla je za njim. Sjela je u udoban naslonjač, raširila sinoćnje novine i hinila da ih čita. Kad je podigla pogled, opazila je da je Farris pozorno promatra.

— Gdje je Clay? — upitala ga.

— Sprema se na svoj ranč. Sad ima krave za koje se mora brinuti.

— Vrlo je šutljiv otkad se vratio iz gonidbe.

— Ja pak mislim da izgara od želje da ti otvori svoje srce. Sinoć je bio vrlo nepristojan i neugodan prema meni — odvratio joj je Farris Rand, šetkajući gore-dolje po sobi i otpuhujući oblačiće plavkastog dima.

— Mi se bojimo razgovarati, pa radije šutimo — napomenula je Clayeva majka poslije kraće šutnje, pa dodala:

— Reci, je li tebi uopće stalo do mene?

Zbunjen tim pitanjem, koje nije

očekivao, Farris Rand je zastao i zagledao se u žar cigare.

— Nekada smo se voljeli — nastavila je.

— Čini mi se da je to bilo davno

— promrsio je Farris Rand.

— Kamo je nestala naša ljubav?

— Zar ne znaš? Ti si je pokopala.

Zašutjela je i zapiljala se u novine.

— Zar danas ne ideš na posao — upitala ga je poslije odulje stanke.

— Još je rano.

— Želiš li možda sa mnom razgovarati?

— Možda. Starim, pa sam postao preosjetljiv.

— Ne bih rekla. Postao si zločudan kao tvoji prestupnici.

— Za ovu se zemlju još uvijek plaća danak u krvi. Shoumacher i njemu slični nikada to neće moći shvatiti. Njegovo će vrijeme možda doći za tridesetak godina, a zasad mi on ne može i neće naređivati kako da obavljam svoju dužnost, derao se koliko ga god volja. Valjalo bi mu podrezati tu njegovu poganu jezičinu.

— Ti ne znaš za trpeljivost.

— Uza sve druge mane koje imam, zar ne? — dodao je jarnosno Farris Rand.

— Isprsiio si se nad ovim gradom kao pijevac nad smetlištem. Ušančio si se u svoj ponos kao u tvrđavu i nikom ne dopuštaš da ti prede. Zacijelo tebi nikada nije palo na um da ponekad i netko drugi može imati pravo — razumno mu je razložila Clayeva majka.

— Ponekad možda. Pogriješio sam što se tiče Bena Harmonyja, zar ne?

— Da.

Njezine su ga svijetloplave oči slijedile upronim pogledom dok je šetao po sobi.

— Što si odlučio?

— Ništa. Sad je sve prekasno.

— Ne smiješ ga se odreći.

— Govoriš kao Shoumacher.

— Ti misliš da si pozobao pamet cijeloga svijeta.

— Susano, to je bilo davno!

— Zar očinska ljubav zna za vrijeme?

— Njegova je sudbina da pati. Što ja tu mogu?

— Ne pružiš li mu ruku, Farrisu, kunem ti se, ja ću...

— Ne govori ništa što bi poslije mogla požaliti. Ben zna što radi i što hoće. Ne treba ga voditi za ručicu. Da je htio, mogao je upropastiti moj ugled u ovom gradu, ali ipak nije.

— A zašto nije?

— Ne znam — kratko joj je odgovorio Farris Rand.

— A što ćeš reći Clayu, ako to slučajno dozna? — podsjetila ga je tihim glasom Clayeva majka.

— Nadam se, za njegovo dobro, da to nikada neće doznati.

— Bit će to pravo čudo ako se ne nade neka dobra dušica koja će mu to prišapnuti na uho. Trebalo je da mu ti osobno kažeš... već odavno. Sad ćeš ga izgubiti i zamržit ćeš samog sebe zbog toga — rekla je Clayeva majka i ustala.

Susana Rand je unatoč zreloj dobi bila još vrlo lijepa žena, premda se nikada nije uljepšavala. I odijevala se jednostavno i skromno.

Dok je odabirala haljinu i šešir, čula je kucanje na vratima. Ušao je Farris Rand.

— Mislim da još nismo završili naš razgovor o Clayu — rekao je, a ona je sjela ispred zrcala na toaletnom stoliću i počela se češljati.

— Ti si prekršio naš dogovor o njegovu odgoju — predbacila mu je.

— Morao sam. Ti bi od njega napravila mekušca. Nisam ga više mogao gledati kako trati vrijeme kad nema dara za glazbu i druge gluparije na koje si ga tjerala. Dobro, znam, možda sam izgubio njegovo povjerenje, ali ti si me natjerala da se povučem. Sad smo ga oboje izgubili, a ti nemoj misliti da ćeš ga pridobiti za sebe ako mu napuniš uši pričama o Benu Harmonyju. Ti ga, doduše, možeš nahuškati protiv mene, ali ga više nikada nećeš pridobiti za sebe.

— Ti doista misliš da bih ja to mogla učiniti?

— Mislim. Ja znam svoje mane. Loš sam muž i još gori otac, ali ja

sam se trsio koliko sam mogao i učinio sam što sam mogao.

— I sinoć si se isto trsio? Stoga si i došao kući u tri sata ujutro. Opet si sigurno bio s jednom od onih ozloglašanih žena — predbacila mu je Clayeva majka.

— Littlejackova žena mi se posprdno smije čim me vidi na ulici. Sve mi se žene u gradu smiju iza leđa. Postao si odveć lakomislen, Farris. Mijenjaš žene kao košulje. Cijeli grad to zna.

Prišao je prozoru i zagledao se na ulicu.

— Što sad hoćeš od mene? Ti si me izbacila iz naše bračne ložnice, premda znaš da sam zdrav i čio muškarac.

— Sad sam odlučila da ti to kažem zbog Clayu... a ne zbog tebe.

— Naravno. Tebi puca prsluk kako se ja vladam i što radim, tebi je važno samo što ljudi o tome govore — podrugljivo joj je odvratio Farris Rand.

Ustala je. Zakopčala je ogrtač i uzela suncobran.

— Mrzim ono što si mi učinio one noći kad sam te prvi put vidjela kako prućaš šaku novaca onoj otrcanjoj ženi u St Louisu.

— Posljednji si mi put to predbacila prije dvadeset godina. Sada mi to bacaš ponovo u lice. Ta je noć za mene davno prošla.

— Ta noć nikada neće proći, Farris. Ona nas slijedi sve ove godine kao naša sjena. Pogledaj samo u Bena Harmonyja, Farris.

X

Vrijeme je u listopadu gorskim područjima uvijek prevrtljivo. Vjetrovi često mijenjaju smjer i donose sušu ili kišu.

Nedjeljno je jutro svanulo hladno. Puhao je studen vjetar. Clay je podigao ovratnik svog ogrtača i odjahao do potoka da vidi svoje stado. U daljini iznad plavih vrhova gora nadvili su se crni oblaci. Mogao je razabrati kosu zavjesu kiše što je pljuštala po sivim brdima daleko na zapadu.

Bena Harmonyja je zatekao ispružena na travi. Ruke je savio pod potiljak i zapiljio se u nebo.

– Jesi li se otriježnio i naspavao? – upitao je Ben Harmony Claya čim ga je ugledao.

– Dobro se osjećam.

Clay je sjahao i zagledao se u nebo kao da je htio vidjeti u što se to Ben Harmony zabuljio.

– Zašto se ne zaposliš? – upitao je Clay Bena Harmonyja.

– I da radim za bijednu plaćicu?

– Ostani ovdje i radi za mene.

– Boga ti, odakle ti ta ideja?

Clay sjedne u travu uz Bena Harmonyja. Otrgnuo je vlat trave i uzeo je grickati.

– Ženim se.

– Ozbiljno? – začudio se Ben Harmony posprdno se smiješeći.

– Zar ti nikada nikada nisi bio zaljubljen?

– Neprekidno sam zaljubljen od svoje petnaeste godine, ali to još nije i valjan razlog da se oženim. Najvolim žene koje radije usrećuju mnogo muškaraca nego da jednog unesreće. Imao sam i ja jednom djevojku.

– I? – zanimalo je Claya.

– Otišao sam u gonidbu, a ona je pobjegla s mojim prijateljem. Djevojke su ti kao kišobran. Ako ga negdje ostaviš, nećeš ga više naći kad se po njega vratiš.

– Levender je drukčija – ponosno će Clay.

– Jesi li je zaposlio?

– Sinoc.

Šerif Rand je upravo izašao iz hotela Metropolitan, kojeg je posljednjeg obišao u svojoj noćnoj ophodnji, kadli mu je pred gradskom konjušnicom prišao Billy Cordell.

– Pogledaj tko dolazi iz konjušnice – prišapnuo mu je Billy.

Šerif je zastao i opazio Dekea Stowalla. Vodio je konja. Za pasom je imao kolt.

– Što je čovjek manji, to više voli velike revolvere – napomenuo je

podrugljivo Billy Cordell kad su on i šerif prišli Dekeu Stowallu.

– Ne zadjevaj se u mene – odbrusio mu je Stowall.

Billy Cordell se odmah nakostrušio i izvukao nož iz čizme.

– Ostavi nož, Billy, a ti se, Deke, tronjaj odmah iz grada – rekao je strogo šerif Farris.

– Nemaš pravo tjerati me iz grada. Ja nisam počinio nikakav prekršaj – pobunio se Stowall, gledajući neprestance nož u Billyjevoj ruci.

– Sretan put – rekao mu je šerif.

– Ja ću se vratiti – zaprijetio mu je Stowall da bi sačuvao samopoštovanje i odjahao hitro u noć.

– Daj mi taj nož – naredio je šerif Billyju kad su ostali sami.

– Hej, Farrise, pa mi smo prijatelji – zaprepastio se Billy Cordell.

– Znam, ali idući put kad izvučeš nož, bit ćeš moj mrtvi prijatelj. Daj ovamo taj nož!

Šuteći, namrštena lica, Billy Cordell mu pruži nož.

Šerif Farris se okrene da pođe kadli se pred njim stvori Hannah Early.

– Oprosti, gotovo smo se sudarili – ispričao se šerif.

– Baš mi je drago što te vidim – rekla je Hannah Early.

– A što bih mogao učiniti za tebe što već nisam – odgovorio joj je šerif Rand.

– Ne govori tako glasno.

– Nećeš mi valjda reći da te uzbuđuje moj glas.

– Ne uzbuđuje me tvoj glas koliko se bojim za tvoj glas.

– A što se to tebe tiče? – osorno će šerif.

– Znam da me se ne tiče. Ti voliš samo svoju ženu, ali ona te ne razumije.

– Ne, ne razumije me.

– Razmisli dobro što radiš, Farrise, i bit ćeš mi zahvalan što sam te opomenula.

– Što ti to trabunjaš?

– Postao si odveć pustopašan za svoje godine, stari jarče – naruga-

la mu se Hanah Early i otišla njišu-
ći se u bokovima.

Šerif Rand je gledao zamišljeno
za njom sve dok nije zamaknula iza
ugla ulice.

XI

Clayde Littlejack se ušuljao u ti-
skaricu Enterprisa kao da se boji da
ga netko ne bi vidio. Shoumacher
ga je začuđeno pogledao.

– Trijezan je – prošaptao je
promuklim glasom Littlejack umje-
sto pozdrava.

– Ušuljao si se ovamo kao neki
lopov. Što je tebi, da nisi šenuo?

Littlejack se zarumenio.

– Poslao sam Dinwiddieja u nje-
gov ured da mu pravi društvo i pazi
na njega da se ne obloče prije vre-
mena.

– Zašto si zbog toga tako tajno-
vit? Ako to Dinwiddie zna, rastrubit
će po cijelom gradu za pola sata –
podsjetio ga je Shoumacher, skinuo
prijavu pregaču i obukao ogrtač.

– Čitao sam tvoje novine cijeli
tjedan i nisam u njima našao ni ri-
ječi protiv Randa. Što ti to znači? –
upitao ga Littlejack.

– Nova taktika. Ništa ni za ni
protiv. Ali zacijelo si zapazio da se
McAfeejevo ime spominje na sva-
koj stranici.

– Jesam, ali ne znam zašto.

Shoumacheru je došlo da ga po-
šalje k vragu, ali koliko je god pre-
zirao Littlejackovu tupavost, toliko
se bojao njegove srdžbe i šake, pa
je radije držao jezik za zubima.

Izašli su zajedno iz tiskare. Za-
puhnuo ih je studeni vjetar. Mirisao
je na snijeg, što je značilo da će zi-
ma biti ljuta. Shoumacher je poveo
Littlejacka u zgradu suda gdje je
McAfee imao svoju odvjetničku pi-
sarnu. Pukovnik se pripremio za
opsadu. Sjedio je iza golemog pisa-
ćeg stola na kojem je stajala puna
boca viskija. Dinwiddie se zavalio u
stolicu pod prozorom.

Littlejack je zatvorio vrata čim su
ušli i naslonio se na njih kao da se

boji nenadana neprijateljskog upa-
da.

– Pukovniče, okanite se pića –
prekorio ga je Shoumacher odmah
poslije pozdrava.

– A tko će mi to zabraniti?

– Glasači jamačno neće izabrati
ispičuturu za šerifa – podsjetio ga
je Shoumacher.

– Moje se privatne navike niko-
ga ne tiču, mislim.

– Meni se čini da vi uopće ništa
ne mislite – podbô ga je zajedljivi
Shoumacher, pa dobaci letimičan
pogled Dinwiddieju kao da od nje-
ga očekuje pomoć.

– Phil ima pravo, pukovniče. Pi-
jan čovjek ne može držati izborne
govore – javio se Littlejack.

– Nikad još nisam bio toliko pi-
jan da ne bih mogao održati govor
– ponosno će McAfee.

Dinwiddie je gotovo pao sa stoli-
ce od smijeha kad je to čuo.

– Preostaje nam – počeo je gla-
sno Shoumacher hineći da ne čuje
Dinwiddijev smijeh – još samo
mjesec dana do izbora. Nemamo vi-
še mnogo vremena i...

– I naće biti lako pobijediti Far-
risa Randa, znate – utekao mu je
u riječ Littlejack.

Shoumacher se srdito okomio na
kovača.

– Što je on bolji od tebe? Ili od
mene? Ne moraš ga se bojati. Radi-
je savjesno izvrši svoj zadatak!

– Kakav zadatak?

– Čut ćeš. Strpi se.

McAfee ispruži ruku preko stola
i dohvati bocu. Pravio se da čita što
piše na naljepnici.

– Gospodine Shoumacheru, ne
svida mi se vaše ponašanje – re-
kao je tiho.

– Kako to mislite?

– Vladate se ovdje kao da ste vi
nekakav zapovjednik. No ja sam
vas već jednom upozorio. Ne želim
da vi vodite izbornu kampanju
umjesto mene.

– Ali mi smo saveznici, pukovni-
če.

– Krasnog li saveznika! Nije ni-
kakva tajna da ja vas smatram
običnom lajavom babetinom.

Shoumcherovi su se obrazi zažarili. Jedva se isvladao.

– Pukovniče, želite li da srušimo Farrisa Randa, onda se moramo udružiti – upozorio ga je.

– Vi previše zahtijevate od mene – odbrusio mu je pukovnik McAfee.

– Slušajte me dobro, pukovniče – počeo je brzo raspaljeni Shoumcher – ja želim da se jednom za svagda razjasnimo. Otkad ste stigli u ovaj grad, jedva čekate da zauzmete u njem neki društveni položaj. Kandidirali ste se za okružnog suca i propali. Kandidirali ste se za gradonačelnika i propali. I sada se hoćete kandidirati za šerifa, zar ne? Ali zapamtite, bez moje pomoći opet ćete propasti na izborima. Stoga je bolje za vas da se ne posvadam.

– Mnogo pričate, a nikako da mi kažete ono najvažnije – predbacio mu je McAfee.

– A što to, molim vas?

– Zašto vi želite da građani baš mene izaberu za šerifa? I zašto mislite da me građani neće izabrati bez vaše pomoći?

Dinwiddie se promeškolio na stolici i prebacio nogu preko noge.

– Gospodo, prestanite se vrijeđati – mirno ih je zamolio.

– Možda su moje novine ušljivi pokrajinski listić – nastavio je pomirljivim glasom Shoumcher – ali ljudi taj ušljivi listić ipak čitaju i iz njega saznaju određene činjenice.

– Koje činjenice? – podrugljivo će McAfee.

– Činjenice iz prošlosti Farrisa Randa, koje nisu baš ugodne za njega.

– Navedite neku – zaintačio se McAfee.

– Još neću. Odgovori na moje brzojave nisu još stigli, ali zli i nezvani glasi dolaze, gospodo, pa...

– Vi samo blebećete, čovječe, a ništa ne kažete – zagrmio je pukovnik McAfee.

– Kažem vam samo jedno: ja ću

– nastavio je Shoumcher gorljivo

– objaviti u novinama činjenice koje će uzdrmati položaj Farrisa Randa u ovom gradu, a vi svi znate koliko su glasači podložni utjecajima, pa će glasati protiv njega.

– I za tebe, a ja sam uvjeren da ćeš ti biti dobar šerif – dodao je Dinwiddie, okrenuvši se prema McAfeeju.

– Ali ja neću biti vaša lutka. I neću plesati kako vi budete potezali konce. Opominjem vas – izderao se McAfee.

– Dakako da nećeš. Inače ne bismo došli ovamo k tebi na razgovor – razložno mu je rekao Dinwiddie.

– Najprije pobijedimo na izborima, a poslije ćemo o tome razgovarati – dodao je Shoumcher.

– Što neće biti teško. Farris se zamjerio ljudima zbog onog Crnca Bena Harmonyja. Najprije nam je svima zaprijetio da ga ne smiju ružno ni pogledati, a potom je dopustio da zagospodari Clayevim rančem.

– Ne spominjite mi toga umišljenog crnog klipana! On je obična ništarija. Dojahao je u grad na konju sa devet žigova – zajapureno će McAfee povišenim glasom.

– Želiš li ga optužiti za krađu? – upitao ga je Dinwiddie.

– Taj me Crnac uvrijedio nasred ulice u po bijela dana – nastavio je McAfee.

– Sve nas vrijeđa svojim nadutim vladanjem – dodao je i Shoumcher malčice ulja na vatru.

XII

Susan Rand čekala je muža do kasno u noć. Izašla je u hodnik čim je čula da je zatvorio ulazna vrata. Zatekla ga je kako vješa ogrtač na klinčanicu.

– Opet si bio kod Hannah Early? – podbola ga je izazovno zbog kasnog povratka kući.

– Što hoćeš? Zašto još nisi legla? – upitao ju je mirno Farris kome nije bilo do svađe.

– Čekala sam te da ti kažem da je Clay odlučio da se oženi.

Zastao je trenutak. Kad se sa-
brao, ušao je u dnevnu sobu, prišao
velikom stolu i natočio punu čašu
viskija. Susan Rand došla je za
njim.

– A što je u tome tako hitno da
nije moglo čekati do jutra? – zani-
malo ga je.

– Clay želi sutra ujutro objaviti
zaruke.

– Poznaješ li djevojku?

– Lavender, unuka starog McAf-
feeja – odgovorila mu je i pokaza-
la rukom novine što su ležale na di-
vanu.

– Dok si se ti zabavljao s Hanna-
hinim djevojčurama, McAfee je
održao govor ispred suda.

– Stara se budala nikada neće
predati.

– Pola je grada došlo da ga sluša.

– Pa što onda? Ljudi se vole za-
bavljati na tudy račun. Slušali su i
Eddieja Foya, pa je svejedno propao
na izborima.

– Oni uživaju u onom što čuju. A
bude li sutra u novinama da Clay
uzima za ženu unuku pukovnika
McAfeeja, svi će pomisliti da se
tvoj rođeni sin okrenuo protiv tebe
– upozorila ga je Clayeva majka.

– Siguran sam da to Clayu nije
ni na kraj pameti.

– Nije riječ samo o tome, Farrise.

– Zašto se ti sada odjednom bri-
neš za moju političku karijeru?

– Do vruga ti i tvoja politička
karijera! Ja ne želim da se Clay na-
de u nebranu grožđu, u vrtlogu po-
litičke borbe. Moraš ga upozoriti da
zaruke odgodi dok ne završe izbori.

– Ne vidim razloga za to. Ako
baš hoćeš, a zašto ljudi ne bi pomi-
slili obratno, da se Lavender okre-
nula protiv svog djeda.

– Ona je žensko.

– Nadam se da jest.

– Clay je još naivan. Naći će se
u neugodnoj situaciji – nije se dala
smesti Clayeva majka.

– Jesi li mu ti to već objasnila?

– Jesam.

– Pa što da se ja u to miješam
ako je odlučio da tebe ne posluša?

– Tebe će možda poslušati. Ti si
mu otac. Ne bih željela da se netko

okoristi njegovom prostodušnosti u
tom političkom metežu koji on ne
razumije.

– On je uvijek bio sâm. Barem je
naučio da se mora pouzdati u se i
u svoje kljuse i odlučivati svojom
glavom. Vrijeme je da prestaneš liti
suze nad njim. Postao je čovjek s
kojim se možemo ponositi – rekao
joj je.

Okrenuo se prema stolu i ponovo
natočio punu čašu viskija. Podigao
je čašu k ustima i bacio kratak po-
gled na novine.

– Shoumacher – počeo je tihim
glasom, pa sve glasnije – badrljica
pera u tintarnici punoj jada i žuči.
Eto što si ti htjela da bude tvoj sin!
Htjela si od njega učiniti čangriza-
vu pakosnu sitnu dušicu kao što je
Shoumacher. Nikad Clay ne bi mo-
gao biti ono što si mu ti namijenila.
Stoga se oslobodio tebe i mene. Ako
je Clay odlučio da se oženi, ja ga u
tome neću priječiti.

– Znala sam da si bez srca, ali
nisam znala da možeš biti toliko
okrutan i prema vlastitom sinu.

– Clay će se već snaći. Siguran
sam.

– Lijepo od tebe što si u to sigu-
ran.

– Prestani me zadirkivati, ženo.
Ja čak mislim da tebe uopće ne bri-
ne Clayeva sudbina. Ti se bojiš da
ćeš izgubiti svoj društveni položaj
propadnem li ja na izborima.

Spustila je glavu i zagledala se u
pod.

– Mislim da smo dovoljno rekli
za jednu noć. Ne znam koji je vrag
ušao u nas. Zar se doista moramo
samo svadati?

– Bilo je trenutaka kad je moglo
biti drukčije počeo je Farris Rand,
pijući svoj viski – ali sada je sve
prekasno. Popljuvala si moj ponos
kad si mi pred nosom zalupila vra-
ta svoje spavaće sobe. Ja sam mu-
ževan i ponosan čovjek. Nikad neću
moliti milodare i ostat ću uvijek
ovakav kakav sam danas, Suzano.

– Znači, ti se više nikada nećeš
promijeniti štogod ja kažem ili uči-
nim?

– Ne samo ti nego i bilo koja druga žena na svijetu.

– Pazi što govoriš, Farrise. Mogla bih uzeti svoje stvari i pokupiti se iz ove kuće. Ja nisam bilo koja...

– Odlazi! Tko te drži?

Izašao je u hodnik, zagrnio se ogrtačem i otišao iz kuće snažno zalupivši vratima.

Čula ga je kad se vratio. Slušala je bat njegovih koraka dok se nisu zaustavili pred vratima njezine sobe. Ušao je. Ostavio je vrata širom otvorena.

– Smetam li?

– Smetaš – odsijekla je, ali se on nije pomaknuo s praga.

– Razgovarao sam s Clayem.

– Lijepo od tebe.

Ušao je u sobu i prišao joj nekoliko koraka.

– Izgledaš čarobno, premda ti taj kiseo osmijeh baš ne pristaje licu – rekao joj je.

– Što ti je rekao Clay, Farrise? – pravila se da nije čula njegovu napomenu.

– Zaljubljen je u Lavender.

– Clay ima devetnaest godina. On je zaljubljen u ljubav.

– Ne. Clay misli ozbiljno. Ona mu se obećala.

– Razlog više da se zaruke odgođe – uporno će Clayeva majka.

– Ne bi tako mislila da si iskreno porazgovarala sa svojim sinom.

– Zašto si uopće došao ovamo?

– Jer ga moramo poštediti... nas i naših svada. On ne mora znati da živimo kao pas i mačka barem dok se ne oženi i ne osnuje svoj dom. Mislim da bismo mladencima čak trebali prirediti zabavu u našoj kući.

– To bi tebi došlo kao naručeno! Da uvjeriš grad da se ti i Clay odlično slažete. Da dobiješ tako na političkom ugledu – sumnjičavo mu je predbacila.

– Molim te, ostani i budi domaćica u ovoj kući. Budi moja žena taj jedan dan u Clayevu životu. Ionako će uskoro doznati gorku istinu.

– Ne razumijem te. Ne možeš me vidjeti, a ipak...

– Ne mogu te slušati, ali volim te gledati – ispravio ju je Farris Rand.

Nasmijala se od srca, a suze su joj zasjale u očima kad je to čula.

– Dobro, Farrise, pristajem, ali samo za ljubav Clayu. Glumit ću dobru ženu i neću Claya lišiti njegovih iluzija... dok ne prođu izbori. A sada molim te izađi iz moje sobe.

XIII

Lavender se zatvorila u kuću sa šveljom i Clay nije znao što da počne sâm sa sobom. Vidio je Benova konja na privezištu ispred Occidentale i ušao je u salun.

Bena Harmonyja zatekao je za šankom. Na kraju šanka dangubio je Billy Cordell uz čašicu viskija, ogledavajući se oko sebe, spreman za tučnjavu. Za kartaškim stolom prekrivenim čohom zelene boje kartali su Littlejack i Dinwiddie s još nekim ljudima. Malo poslije pridružio im se i Philip Shoumacher.

Oči Billyja Cordella zasjaše čudnim sjajem kad je u salun ušao šerif Rand. Šerif je pošao prema šanku, dobacujući šale i doskočice ljudima u prolazu.

– Još uvijek piješ tu lukšiju? – upitao je šerif Billyja Cordella.

– Vi poznajete tog čovjeka, zar ne šerife? – upitao je Shoumacher šerifa Randa.

Šerif se okrene i zagleda u Shoumachera.

– Danas je projurio kolima kroz lokvu i poprskao moju ženu. A potom se prostački cerekao.

– Želite li potpisati prijavu? – upitao ga je ozbiljnim glasom šerif Rand.

– Kakva korist od toga! No moram napomenuti da baš niste izbirljivi kad birate prijatelje, šerife.

– Vidim, i danas ste opet mrzovoljni – podrugljivo mu je predbacio šerif Rand umjesto odgovora.

U tom je trenutku kartaškom stolu prišao Ben Harmony.

– Smijem li se pridružiti?
– Ti ne pripadaš u naše društvo
– odbrusio mu je osorno kovač Littlejack.

Billy Cordell se nacerio kad je to čuo. Ben Harmony uze snop karata sa stola i počne ih miješati.

– Pazi, uprljat ćeš nam karte, crnčino – povikao je srdito Littlejack.

Ben Harmony baci karte na stol. Littlejack se više nije mogao svladati. Ustao je i svom snagom prevatio stol na Bena Harmonyja.

Ben Harmony posrne pod težinom stola, ali uhvati se za stolicu i uspravi. U tom trenu Billy Cordell skoči sa svog mjesta i bez ikakva vidljiva razloga proljepe čašu viskija Shoumacheru u oči. Shoumacher vrisne i pokrije rukama oči. U međuvremenu Littlejack skupi svu snagu i baci se svom snagom naprijed, te udari Bena Harmonyja šakom pod bradu. U tom općem metežu, dok se Ben Harmony rušio na pod, prevrćući stolove i stolice, šerif skoči prema Beny Harmonyju, ali Ben mu isklizne iz ruku i odalami Littlejacka šakom po nosu.

Uto je bljesnuo i nož u rukama Billyja Cordella. Clay mu je nešto vikao na uho i držao ga za ruku. Ben Harmony tad udari Littlejacka u trbuh. Littlejack izgubi dah, pozeleli, jaukne i sjedne na pod. Clay opazi krv iz Littlejackova nosa na šaki Bena Harmonyja.

Billy Cordell se oteo iz Clayevih ruku. Pojurio je ravno u najgušću vrevu u trenutku kad se šerif postavio između Littlejacka i Bena Harmonyja kako bi ih rastavio.

– Dosta! – povikao je šerif iz sveg glasa.

Clay je priskočio do Bena Harmonyja i stao ga gurkati u stranu, držeći ga objema rukama za ramena. Lice Bena Harmonyja bilo je namršteno. Zapuhano je disao.

Philip Shoumacher je još trljao viski iz očiju kad se pred njim stvorio Billy Cordell s isukanim nožem. Zamahnuo je da Shoumachera ubode u trbuh.

– Billy! – izderao se Farris

Rand, ali Billy ga nije čuo, ili ga nije htio čuti.

Prasnulo je hitac glasan kao grom. Pritisak zraka ugasio je polovicu svjetiljki u salunu. Zrno je pogodilo Billyja Cordella u nogu i on se stropoštao na pod.

– Prokleti pasji sine...

– Ne kuni, Billy! Ne miči se i šuti!

– naredio mu je šerif.

– Jesam li ranjen? – upitao ga je Billy Cordell.

– U nogu. Boli li te?

– Peče kao sam vrag, Farrise.

– Dobro je što peče. Najgore su rane koje ne bole. I dobro je što sam te pogodio samo u nogu – odvratio mu je šerif Rand i počeo mu zasukavati nogavicu na ranjenoj nozi.

Shoumacher je još glasno stenjao. Oči su ga pekle. Izvadio je rupčić iz džepa i pritisnuo ga na lice.

Billy Cordell se zagledao u ranjenu nogu.

– Pazi, molim te, krvvarim. Baš ti hvala što si me htio izbaviti ovozemaljskih muka, Farrise.

– Idi ti k vragu, Billy!

– Za ovo će on još visjeti. To mu ja jamčim! – odjednom se javio prijetećim glasom Shoumacher.

Billy Cordell pogleda molećivo u šerifa Randa.

– Zaboga, Farrise, nećeš me valjda objesiti?

– Ne boj se, neću. A sada razlaz, gospodo! – obratio se šerif okupljenim znatizeljnicima.

Svjetiljke su treperile i salun se doimao sablasno. Shoumacher je tresao prašinu sa sebe.

– Šerife, boga mi, ovo...

– Umuknite već jednom, molim vas – izderao se šerif na Shoumachera.

Billy Cordell se uspio podići u sjedeći položaj. Vlasnik saluna Scotty donio mu je bijeli ručnik i previo Billyjevu ranu.

Šerif je podigao Billyja Cordella na noge.

– Clyde! – pozvao je šerif kovača Littlejacka.

– Što hoćeš? – odgovorio mu je osorno Littlejack.

– Podi po doktora Smyleyja i dovedi ga u zatvor.

– Ali ja...

– Nosi se!

Littlejack je zinuo da još nešto izusti, ali se predomislio i pošao nevoljko prema vratima.

Ben Harmony pritrčea Billyju Cordellu i podmetne svoje rame pod njegov pazuh.

– Idemo polagano, Billy – rekao je šerif Rand.

– Kamo?

– U zatvor.

– A zašto? Što sam učinio?

– O tome ćemo poslije razgovarati.

Svjetina se razmaknula da im otvori prolaz.

* * *

Emmett Smyley bio je krajiški ranarnik i nitko ga stoga nije oslovljavao s 'doktore'. Došao je u ćeliju s torbom u ruci o odmah se dao na posao.

– Rana je duboka. Teško će zacijeliti. Razmrskali ste mu kost, Farrise – rekao je Smyley.

Harry Greif donio je u ćeliju bocu viskija. Billyjeve su oči zasjale čim ju je vidio.

– Je li to za mene?

– Naloči se kô daska. Što budeš drveniji, to ću lakše raditi – rekao mu je Smyley.

– Mogu ja na dušak iskapiti i dvije ovakve – prsio se Billy Cordell.

– I zaliti pola boce Shoumacheru u oči – predbacio mu je šerif Rand.

– Tornjajte se odavde, Farrise. Smetate mi! – istresao se ranarnik na šerifa.

Šerif se vratio u svoj ured, gdje je zatekao Bena Harmonyja i Claya. Zagledao se u Bena.

– Zbog tebe zamalo večeras pogiboše dvojica – prekorio ga šerif. – Nemojte se istresati na mene. Nisam ja andeo čuvar Billyja Cordella.

– Ponos, dostojanstvo i samoodbrana su jedno, a namjerno izazivanje ljudi nešto posve drugo, Bene.

Morao sam zbog tebe pucati u prijatelja da bih onoj budali Shoumacheru spasio život.

– Ako se Billy Cordell ubraja među vaše prijatelje, onda ja ...

– On je moj prijatelj i ne zanima me tvoje mišljenje o njemu. Ti si večeras izazvao tučnjavu i nitko drugi. Dosta mi te je! Pokupi svoje stvari i tornjaj se iz grada što prije možeš!

– Ali on radi za mene, oče! – skočio je Clay.

– Onda ga isplati i otpusti!

– Otpustit ću ga sa mnom zbog njega, Clay. Meni ga je već navrh glave.

– Nemaš ga pravo potjerati iz grada. Ben nije prvi počeo...

– Ne moraš se svadati s ocem zbog mene, mladiću. Hvala ti, ali ja se i sâm znam braniti – upao mu je u riječ Ben.

– Nema velike razlike između počinjanja tučnjave i izazivanja. Littlejack je možda prvi digao ruku, ali svi smo vidjeli tko ga je izazvao.

– Drago mi je što čujem iz tvojih usta, šerife – javio se pakostan glas iz hodnika i u sobu je ušao pukovnik McAfee, gurajući pred sobom svoj pozamašan trbuh kao provu i mašući štapom.

– Kaži što ti je na duši i tornjaj se odavde! – rekao mu šerif.

– Došao sam vidjeti kako dijeliš pravdu a ne držati propovijedi.

– Vidio si što si htio i sada možeš ići – otresao se šerif na McAfeeja.

– Hoćeš li baciti u tamnicu ovoga crnog lopova?

– Razmislit ću i o tom – odvratio mu je šerif.

– Ako ga ne baciš, ja ću ...

– A što ćeš ti, naduta mješino? – upita ga šerif strogim glasom.

– Kajat ćeš se ti još zbog toga – zaprijetio mu McAfee i štucnuo.

– Jedno kajanje više ili manje ništa ne znači. Nego, ako zbilja želiš ovaj posao, onda si stara budala, McAfee – upozorio ga je šerif Rand.

McAfee se pravio da ne čuje što mu šerif govori.

– Čuo sam da je taj Crnac iz-
zvao tučnjavu u salunu. Čudim se
što ga još nisi zatvorio zbog naru-
šavanja reda i mira. I opominjem te
prijateljski, pustiš li ga da ponovo
slobodno šetka po gradu, izgubit
ćeš i ono malo prijatelja što ih još
imaš. Razmisli i o tome, Farrise,
inače će ti biti vruće podnese li Lit-
tlejack pismenu prijavu.

– Onda ću i ja podnijeti sudu
prijavu protiv njega.

McAfee se zapiljio u Randove
oči.

– Čovječe, tko će to vjerovati?

– Sud, dok sam ja šerif u ovom
gradu – odbrusio mu je Farris
Rand.

– Još zakratko, a tad ću te ja pri-
siliti da i pojedеш kašu koji si sâm
zakuhao zaštićujući ove Crncine –
odvratio mu je McAfee, upro šta-
pom u Bena Harmonyja, a potom se
okrenuo na peti i izmarširao iz še-
rifova ureda paradišnim korakom.

XIV

Farris Rand je pripremio svom
sinu pravu svadbu. Senjora Domin-
guez zapovijedala je mnoštvom
mladih djevojaka koje su pospre-
male kuću i kuhale raznovrsna jela
od ranog jutra. Poslije šest sati tog
popodneva Susan Rand sišla je u
prizemlje u svijetloplavoj satenskoj
haljini. Farrisa Randa je zatekla u
dnevnoj sobi. Promatrao ju je za-
divljeno kroz oblak dima iz cigare
i pružio joj paketić umotan u papir.

– Prije nego što stignu gosti –
rekao je kratko.

Zagledala se u paketić začuđena.

– U ovim okolnostima ne bih
smjela primiti dar od tebe.

– Neće te ugristi. Naručio sam
ga iz New Yorka – rekao joj je i
nasmiješio se.

– Znači da si na to već prije mi-
slio.

– Otvori ga. Što čekaš?

Razmotala je paketić. U njemu je
bila prekrasna glazbena kutijica od
mahagonija. Podigla je poklopac.

Sobom je odjeknuo nježan napjev.
Nasmiješila se razdragano.

– Hvala ti, Farrise. Vrlo si paž-
ljiv.

– Loš nadomjestak za Clayevo
sviranje na glasoviru.

– Nemojmo sada opet u tome –
zamohila ga.

Nasmiješeni i dobro raspoloženi
gosti počeli su pristizati. Neki na
konjima, neki u kočijama. Livrirani
sluga dočekivao je goste i odvodio
konje i kočije u dvorište.

U kući je u tren oka bilo mnogo
gostiju. Clay je izgubio Lavender u
sveopćoj gužbi i metežu. Svi su mu
prilazili i čestitali.

– Čestitam i želim ti sreću u ži-
votu. Znam da možeš i bez čestita-
ka, ali sreća će ti dobro doći, vjeruj
mi – rekao mu je Clyde Littlejack.

– Hvala – odgovorio mu je Clay
prilično hladno.

Nije bio oduševljen što kovača vi-
di u roditeljskoj kući, ali njegov je
otac na kratko vrijeme sklopio pri-
mirje sa svojim neprijateljima. Svi
su se prešutno složili da neće ras-
pravljati o politici i ispočetka nitko
nije prekinuo taj dogovor. Clay je
znao da je to primirje samo privid-
no i poslušao je savjet Harryja
Greiffa, koji mu je rekao da svoje
osjećaje utopi u viskiju. I dok je pio
viski usred vesela i razdragana
mnoštva, boljela ga je duša što je
morao ostaviti Bena Harmonyja
vani na svom ranču, gdje je zvaka-
o skromnu večeru dok su se ljudi ne-
mili njegovu srcu gostili i častili u
kući njegova oca.

Prišao mu je rančer Udray pod
ruku s Farrisom Random.

– Farrise, možeš biti ponosan na
svog sina. Odličan je radnik i može
poći sa mnom u gonidbu kad god
to zaželi. Doista, želim mladencima
svaku sreću.

– Hvala, gospodine Udray – re-
kao mu je Clay i neklonio se.

Opazio je Lavenderinu crvenu
kosu pokraj vrata. Okružile su je
žene i djevojke i čestitale joj.

– Prekrasna zabava, Clay! Česti-
tam! Boga mi, ja sam ogladnio. Da

vidim što nam je domaćica priredila – galamio je Smyley prilazeći stolu. Svi su se tiskali oko stola s tanjurima u rukama. Lavender se nasmiješila Clayu preko ramena. Upravo se htio probiti do nje kadli ga neki rančer uhvati za lakat. Počeo ga je gnjaviti razgovorom o Billyju Cordellu.

– Mislim da Cordella neće objesiti. Nikoga nije ubio – odgovorio mu je Clay i jedva jedvice se istrgao iz njegovih ruku. Zaglušio ga je žamor glasova, zveket jedaćeg pribora i tanjura. Opazio je mig senjore Dominguez i pošao za njom u kuhinju. Kako mu se počelo vrtjeti u glavi, izašao je na dvorište da se nadiše svježeg zraka i razbistri. Zabacio je glavu i duboko udahnuo. To je trebala da bude njegova noć, ali crna sjena Bena Harmonyja i skori izbori kvarili su mu raspoloženje. Kad mu je postalo hladno, pošao je u kuću. Iza odškrinutih vrata hodnika čuo je ženski glas:

– Pogledajte ga samo kako je lijep i pristao muškarac. Tko zna što bi bilo od njihova braka da su se odselili u San Francisco. Za koji dan Clay će biti ispljunuti otac, a Farris je prava muškarčina.

– Čudim se kako Susan može podnositi njegove nevjernosti – dodala je druga.

– Oni već dugo ne žive kao muž i žena. Njihov je brak prijateljski savez i ništa drugo.

Clay je zaškrupao zubima. Gurnuo je vrata i ušao u dnevnu sobu, i ne pogledavši Dinwiddiejevu ženu.

– Napokon sam te našao. Gdje se skrivaš? Svi pitaju za tebe – došapnuo mu je u uho Harry Greiff.

Počeli su otčepljivati boce pjenušavca. Clayev je otac stajao na čelu stola. Podigao je čašu kad im je pristupio Clay.

– Dame i gospodo! Podizem ovu čašu za sreću svoje snahe i svoga sina – rekao je Farris i duboko se naklonio.

Gosti su nasrnuli na mladence. Grlili su ih, ljubili i stiskali im ruke. U tom je trenutku u sobu ušao stari

McAfee. Svi su se razmaknuli da mu načine mjesta.

– Nadam se da nisam zakasnio da nazdravim mladencima – rekao je.

Netko je gurnuo čašu u McAfeejevu ruku.

– Presretan sam što vas vidim sve na okupu. Za tvoju sreću, moja lijepa unuko, i u zdravlje tvog supruge. Mladost je predivna i ja se od srca nadam da nikada nećete požaliti što ste je zajedno proveli.

Pukovnik je iskapio čašu na dušak. Kad ju je ponovo napunio, opet ju je podigao.

– A sada – nastavio je McAfee – popijmo jednu u zdravlje tvog oca, mladiću, i da bi se sa svog položaja dostojno povukao kad propadne na izborima.

Kad je stari pukovnik prasnuo u glasan smijeh, Dinwiddie ga je hladno odmjerio.

– Pukovniče, ovdje nije mjesto za neukusne govore – opomenuo ga je Dinwiddie, a svi su ostali zapljeskali.

Clay pogleda u Lavender. Očima ga je molima za oprostjenje.

– Navali, narode, na iće i piće! – povikao je Harry Greiff kako bi od-vukao ljude od McAfeeja.

Clay je uhvatio Lavender za ruku i poveo je na trijem.

– Što ti je. Izgledaš kô pokisla kokoš? – upitala ga Lavender.

– Oh, ništa mi nije. Ne brini – odgovorio joj je.

Zagrllila ga i raznježeno mu rekla:

– Oduvijek sam vjerovala u ljubav na prvi pogled, a mi smo se gledali tri godine. Sjećaš se kad sam poslije majčine smrti htjela pobjeći od kuće. Tad sam mrzila djeda.

– I ja sam te jedva nagovorio da ostaneš.

– Sad mi je drago što nisam otišla i što sam te poslušala.

Pred kućom se zaustavila kočija. Iz nje je izišao Philip Shoumacher pod ruku sa svojom ženom.

– Dobrano je zakasnio – napomenula je Lavender.

– Nadam se da vam ne smetamo
– rekao je Shoumacher kad ih je ugledao.

– Uđite, izvolite. Gospodo Shoumacher, ja sam Clay Rand – predstavio se Clay Shoumacherovoj ženi.

– Drago mi je – odgovorila mu je sitna ženica.

Kuća je odzvanjala od veselih glasova.

– Dobro veče – pozdravio je Farris Rand Shoumacherove čim ih je ugledao.

– Nećete me pridobiti svojom ljubaznošću, šerife – procijedio je Shoumacher zajedljivo.

– Vaša nazočnost nije baš dobro došla u mom domu, ali svejedno uđite – iskreno mu je odvratio šerif Rand.

– Moja žena Ethel – predstavio je Shoumacher svoju ženu gostima.

– Gospodo, dobro došli u naš skromni dom – rekao je Farris i poljubio joj ruku.

– Muž mi je obećao da me večeras neće osramotiti – rekla mu je Shoumacherova žena.

Clay je slegnuo ramenima. Nikad nije znao što da misli o Shoumacheru. U dnevnoj sobi veselje je bilo u punom jeku. Farris Rand uveo je Shoumacherove u kuću.

– Ako je moja nazočnost ovdje nepoželjna, kažite to glasno i jasno pred svima – nastavio je izazivati Shoumacher.

– Sami ste se pozvali, pa sami možete i otići – odbrusio mu je Farris.

– Mislio sam da vam je promaklo da nas pozovete – dodao je Shoumacher.

– Mislite što hoćete!

Shoumacher je okupio oko sebe Littlejacka i još neke ljude.

– Zašto i mene niste uključili u ovo privremeno primirje? – upitao ih je Shoumacher.

– Zato što je tebi alkohol sažgao pamet – odgovorio mu je Harry Greiff.

* * *

Susan Rand izašla je na trijem da se nadiše svježeg zraka. Udray i McAfee raspravljali su o politici u predsoblju. Netko je došao i pozvao Udraya. Rančer se naklonio i otišao. McAfee je pošao također na trijem.

– Jedva sam čekala da s vama prozorim riječ-dvije nasamo – rekla je Susan Rand kad ga je ugledala na trijemu.

– I vi ste zabrinuti zbog naše djece? – upitao ju je otvoreno pukovnik McAfee.

– Clay je stasao u pravog muškarca, ali ... – počela je Susan Rand.

– Znam što hoćete reći. I Lavender je punoljetna i zrela za udaju, ali mislim da su odabrali loše vrijeme da se uzmu – utekao joj je u riječ pukovnik McAfee.

– Slažem se s vašim mišljenjem, pukovniče, ali nemamo drugog izbora nego da im damo naš blagoslov.

– To je od vas vrlo razumno, gospodo Rand – priznao je pukovnik McAfee upravo u trenutku kad su im prišli Lavender i Clay.

– Želio bih s vama razgovarati. Čini mi se da je sad upravo vrijeme za to – obratio se McAfee mladencima.

Stari pukovnik obrisao je usta rupčićem.

– Oprostite, djeco, večeras sam malo više popio nego inače u ovo vrijeme. Slušaj, mladiću, ja nemam ništa protiv tebe. Zamjeram ti samo što si nas usrećio s onim Crncem. Al' to će meni ići u prilog. Razumiješ što hoću reći? Izabrao si loše vrijeme za ženidbu. Dovest ćeš svog oca u nepriliku, dovest ćeš i mene u nepriliku. Jesi li ti doista ispitao svoju savjest i promislio što činiš?

– A recite vi meni jeste li vi dobro ispitali svoju savjest prije nego što ste odlučili da se kandidirate za šerifa – odbrusio mu je Clay.

– Djede! Clay! Prestanite, molim vas! – zavapila je očajnim glasom Lavender.

– Dolazi moj muž – najavila im je Susan Rand.

Šerif im je prišao i odmah se obratio McAfeeju.

– Pukovniče, bit ću vam zahvalan ako večeras više ne budete držali govore.

– Ne dopuštam da mi itko samovoljno oduzima slobodu govora! – zajapureno će stari McAfee.

– Recite mi iskreno, pukovniče, zar vaši dični prijatelji nisu mogli naći nikoga boljeg za mog protukandidata na izborima za šerifa?

– Stooo! – zagrmio je McAfee.

Lavender je uhvatila djeda za lakat i ugurala ga u kuću. Pošli su u dnevnu sobu, a Clay ih je slijedio, tiho se smijući.

Kad je ostala sama s mužem na trijemu, Susan se uhvatila za glavu, pritiskajući dlanovima sljepoočice.

– Zar si ga baš morao uvrijediti, Farrise?

– Ide mi na živce.

Htio ju je uhvatiti za ruku, ali se onda izmaknula.

– Susano, ja neću moći ostati sam u kući ako odeš.

Okrenula se i pogledala ga u lice.

– Vrlo si lijepa večeras – šapnuo je.

– Već mi dugo to nisi rekao.

– Ponekad čovjek mora paziti što govori. Kad se nađemo u blizini divlje i plahe životinje, ne smijemo se micati i ne smijemo govoriti. Prestrašimo li je, uteći će nam.

– Sad sam čak i divlja životinja, zar ne?

– Ne budali! Valjda razumiješ što sam htio reći?

– Čini mi se da te nikada nisam shvaćala.

– Ja pak mislim da ti mene predbro poznaješ.

– Svejedno, nikad ne mogu pogoditi kako si raspoložen.

– Pa to i jest uzbudljivo!

– Ja sam prestara za uzbuđenja.

– Ne pravi se starijom nego što jesi. Pruži mi ruku i ja ću ostati zauvijek uz tebe.

Bila je to ponuda o kojoj je valjalo dobro promisliti.

– Nije sad vrijeme da o tome raspravljamo. Nemoj iskorištavati moju smetenost. Izgubljena sam. Moram se najprije sabrati.

– Još ćemo o tome uskoro razgovarati, zar ne?

– Hoćemo, Farrise – obećala mu je.

Gledao je za njom dok nije ušla natrag u kuću i divio se njezinu hodu i stasu.

Ugasio je cigaru i vratio se u dnevnu sobu. Zaustavio se na vratima. Dinwiddie je svirao na glasoviru. Okupljeno društvo supijano je pjevalo. Vidio je Clay. Lice mu je bilo zažareno, kosa raščupana. Prišao je Dinwiddieju, sagnuo se i nešto mu prišapnuo u uho. Dinwiddie je ustao. Clay je sjeo za glasovir i počeo savijati prste.

Farris Rand se naslonio na vratnice sa čašom u ruci. Promatrao je Clay. Došla je i Susan Rand. Stala je uz muža. Gledala je razrogačenim očima u Clay.

Clay se zapiljio u tipke. Trenutak je tako sjedio spuštene glave, a potom je glasno i masno opsovao i ustao a da nije ni taknuo glasovir. Susana je oborila pogled. Pogledala je muža, okrenula se i otišla bez riječi. Prišla je društvancu koje se okupilo oko Philipa Shoumachera, koji je tako glasno govorio da ga se čulo čak i u hodnik.

– Nasilje izaziva nasilje i ništa ne rješava. Najlakše je nekog mlatnuti po glavi ili u trbuh. To može svaka budala, ali riješiti sukob mirnim putem za to treba pameti, jer...

Šerif nije čuo završetak rečenice. Prišao je društvancu i rekao Shoumacheru:

– Nisam vam ponudio gostoprimitstvo u svojoj kući da bih morao slušati vaše magareće revanje.

– Vi ste dosadan čovjek kad se napijete. Što sami ne zabavljate svoje goste? – predbacio mu je Shoumacher.

Farris Rand odmahnuo je prezirno rukom i okrenuo se da pođe.

– Ne okrećite mi leđa! Toliko ste se osilili da zanemarujete naj-

osnovnija pravila pristojnosti. Popeli ste nam se već svima navrh glave! Dajte već jednom ostavku! – derao se Shoumacher za šerifom Farrisom.

– Kome sam se ja to popeo navrh glave? Kažite!

Shoumacher se prenerazio od straha. Problijedio je kô krpa i šutio.

– Slušajte, gospodo – obratio se šerif Rand svima nazočnima. – Na svakom je brodu netko kapetan. Ja sam slučajno na ovom. Ako se to nekom ne sviđa, neka se strpi do izbora!

Šerif je na tren zastao, a potom se okrenuo prema Shoumacheru.

– Vi ste jedna obična umišljena budala. Ja nisam pisao zakone, i ako vam se ne sviđaju, napišite bolje, ali prestanite se već jednom na mene nabacivati blatom!

– Ubojice su najbahatiji ljudi na svijetu, vi ste najkrvaviji od svih! – odvratio mu je drhtačim glasom Shoumacher.

– Ja se slažem sa Shoumacherovim mišljenjem – javio se Littlejack u tišini koja je zavladala u dnevnoj sobi.

– I moraš kad nemaš mozga za svoje mišljenje – dobacio mu je Farris Rand.

– Nemoj tako, Farris. Svatko ima pravo da kaže što misli – upozorio ga je Dinwiddie.

– A ja vam kažem da tvrd odrezak ne možete razrezati tupim nožem. Mislite li da će Stanton McAfee štititi vas i vašu imovinu bolje od mene, onda i zaslužujete ono što vas čeka – odgovorio im je šerif.

McAfee je dremuckao u naslonjaču u kutu sobe. Trgnuo se kad je čuo svoje ime. Ustao je i počeo odmah držati govor:

– Čujte i počujte! Dame i gospodo, cijenjeni građani...

Harry Greiff, koji je stajao pokraj McAfeeja, gurnuo je pukovnika u trbuh i on je sjeo natrag u naslonjač. Zakolutao je očima, nešto promrmľao i primirio se.

– Shoumacher vam želi svima laku noć – rekao je glasno šerif.

– Nemoj žuriti, Phile! I ja ću s tobom – dobacio je Dinwiddie Shonmacheru.

– Dodete li još jednom u moju kuću, nahuckat ću pse na vas – zaprijetio im je Farris Rand.

– Nisam znao da držiš pse u kući, Farris – nasmijao mu se u brk Dinwiddie.

– Kupit ću ih za tu priliku!

Harry Greiff zgrabi Shoumacheru za ramena i okrene ga prema izlaznim vratima.

– Laku noć, prijatelju – rekao je pomoćnik šerifa i gurnuo Shoumacheru na ulicu. Za Shoumacherom je istrčala njegova žena, zagrnila ga ogrtačem i povelala niz ulicu, unatoč njegovim glasnim prosvjedima.

Dinwiddiejevi su pokupili pijanog pukovnika McAfeeja i odvezli ga kući u svojoj kočiji. Littlejack je otišao pokunjeno, mrmľajući nešto sam sebi u bradu. Gosti su polagano odlazili jedan po jedan. Clay je otpratio Lavender kući.

XV

Ben Harmony nije htio poći u grad s Clayem, pa je Clay morao sam tovariti građu u kola ispred šumarije. Puhao je studeni vjetar i vijorio rijetkim pahuljicama snijega.

Phil Shoumacher stajao je iza okna na vratima tiskare Enterprise. Čekao je da naide Clay. Kad ga je spazio, istrčao je na ulicu i mahnuo mu rukom.

– Čekaj trenutak!

– Zašto?

– Udi.

– Moram odvesti građu na ranč.

– Dodi na trenutak. Moram ti nešto važno kazati.

Clay zaustavi kola ispred tiskare i skoči s kola.

– Dobro jutro – pozdravio ga je Dinwiddie iz mračnoga kutka kad je ušao.

Clay baci pogled na Shoumacheru. Slutio je da su ga Dinwiddie i Shonmacher čekali u tiskari kao u zasjedi.

– Htio sam s tobom razgovarati o onom što se dogodilo neku večer u kući tvog oca – počeo je Shoumacher.

– To vi s njim raspravite.

– Ali ja bih tebi želio pomoći.

– Ne treba meni vaše pomoći.

– Treba, treba.

– A zašto? – začudio se Clay.

– Ima mnogo stvari koje tebi još nisu poznate, a morale bi biti. Vidiš, neki ljudi vjeruju da čovjek od života ne dobiva ono što zasluži nego ono što sâm ugrabi. Oni uvijek nađu izliku za svoje nasilno vladanje.

Clay uzdahne i odgurne šešir na potiljak.

– Prvo i prvo, ne volim slušati predike jer više nisam dijete. Drugo, vi stalno nešto meljete a ništa ne kažete, a mene čeka posao.

– Evo, odmah ću ti reći. Tvoj otac ti je cijeli život bacao pijesak u oči i najbolje je za tebe da to što prije shvatiš. Ovo ti govorim za tvoje dobro, jer si mi simpatičan.

– I mislite da ću vam ja to vjerovati?

– Nadam se da nije za tebe neka velika novost kad ti kažem da tvoj otac slovi kao veliki ženskaroš – nastavio je Shoumacher kao da nije čuo Clayevu primjedbu.

– I nije – odvratio mu je Clay koji se prisjetio tračeva koje je raznosila po gradu Dinwiddiejeva žena.

Shoumacher se nakašljao. Dinwiddie se kiselo nasmiješio.

– A ja mislim da ste vi pokvaren čovjek – odbrusio je Clay Shoumacheru u brk i okrenuo se prema vratima.

– Čekaj, kamo ćeš?

Ispao sam vrlo nezgodan, ali ne mogu više šutjeti. Što ga dulje budeš smatrao nadčovjekom, to gore za tebe. On je tvoja propast. Promatram te već dugo, Clay – nastavio je Shoumacher – i očito je da ti progutaš lakomo svaku riječ koju izgovori tvoj otac. Netko ti mora otvoriti oči. Nemoj se ljutiti na mene, ali boli me srce pri pomisli da će mlado pokoljenje radije posizati

za revolverom negoli da mučne svojom glavom.

Dinwiddie je izvadio bocu iz ormara, otčepio je i nagnuo. Clay se posprdno cerekao Shoumacheru u lice, što je još jače raspalilo tiskara.

– U tvog oca nema karaktera. Lagao ti je cijeli život, praveći se pred tobom poštenim i časnim čovjekom.

– Boga mi, imate dobre živce kad se ne bojite da ću vam razbiti zube zbog ove uvrede.

– A što bi time dobio? – upitao ga je Shoumacher.

– Sve je to smiješno do zla boga – napomenuo je Dinwiddie.

– Nema tu ničeg smiješnog. Život ovog mladića može ovisiti o odluci koju donese ovog trenutka – dostojanstveno će Shoumacher.

– Nemoj ga shvatiti odveć ozbiljno, Clay. Ništa u životu nemoj shvatiti odveć ozbiljno. Tvoj otac zacijelo nije ni za dlaku bolji, a ni za dlaku gori od nas – upleo se Dinwiddie u razgovor.

– Kako možeš tako nešto reći?

– prekinuo ga je zapanjenim glasom Shoumacher.

– Dosta je. Idem – reče Clay.

– Čekaj, još nismo gotovi – zaustavio ga je Shoumacher, pa upitao: – A znaš li ti zašto se tvoj otac zauzima za onoga tvog Crnca?

– Kaži mu već jednom što si naučio ili šuti – predbacio mu je Dinwiddie.

– Reći ću mu istinu, koju ću objaviti večeras u novinama, jer mislim da je pošteno da njega prvog s njom upoznam.

Shoumacher se okrenuo i s tiskarskog pulta uzeo sveže otiskanu naslovnu stranicu novina. Otisak se još nije pravo ni osušio.

– Pročitaj sâm!

Dinwiddie je stao iza Clayja i zapiljio se preko njegova ramena u novine.

– Skidam ti šešir, Phile. Ti si najpodlija svinja koju sam ikada upoznao. Odakle si samo iskopao to smeće? – napomenuo je Dinwiddie.

-- Dobio sam brzoglav iz St. Louisa.

Clay je stisnuo zube. Oči su mu se zastaklile. Zapiljio se razrogačenim očima u Shoumachera. Ostao je bez riječi.

-- Majka Bena Harmonyja -- objašnjavao je Shoumacher -- bila je Crnkinja, uličarka u St. Louisu. Rand ju je skrivao u nekoj smrdljivoj uličici. Žao mi je, Clay, što ti to moram otvoreno reći. Znam da ćeš me zbog toga zamrziti, ali to je jedini način kako da spasim ovaj grad. Građani moraju znati istinu prije nego što pođu glasati za novog šerifa. Građani moraju znati da je Ben Harmony vanbračni sin tvog oca. Tvoj polubrat.

-- Zavežite već jednom! -- nije se više mogao suzdržati Clay.

-- Takav ti je život, mladiću. Uskoro ćeš se na nj naviknuti -- tješio ga je Dinwiddie.

-- Oprosti mi što ti to nisam mogao saopćiti na ljepši način -- ispričavao se Shoumacher.

Clay pogleda u svoje stisnute šake kao da ih prvi put vidi. Shoumacher se ukupio od straha.

-- Ne izlazite mi više na oči! -- zaprijetio mu je Clay, naglo se okrenuo i istrčao na ulicu.

XVI

-- Jesi li siguran? -- upitao je Ben Harmony Claya dok je sjekiricom obdjelavao gredu.

-- Tko je bio tamo -- ti ili ja? -- žestio se Clay.

-- Zaboga, nikad to ocu ne bih mogao učiniti.

-- Znači, istina je?

-- Dakako da je istina.

-- Ti si moj polubrat?

-- Nisam ni mislio da će ti se to svidjeti.

-- Mogao si slutiti da će se to jednog dana doznati.

-- Smiri živce. Nemaš mi pravo išta predbacivati. Gdje piše da ja nemam pravo vidjeti svog oca? Ja sam sin Farrisa Randa kao i ti.

Clay zanjše sumnjičavo glavom. Čučnuo je uz vatru i dohvatio lonac s kavom. Tog je dana spoznao kako slabo poznaje Bena Harmonyja... Kako slabo poznaje ljude uopće.

-- Morao si mi reći prije nego što smo došli ovamo -- predbacio mu je Clay.

-- Ja nikome nisam ništa dužan. I zapamti, nisam došao da ucjenjujem staroga ili da mu pravim neugodnosti.

-- Ali htio si da javno prizna da ti je otac, zar ne?

-- Možda, ali meni ne bi ništa značilo kad bih ga morao na to prisiliti. A to baš sada čini Shoumacher.

-- Ne možemo ga više spriječiti.

-- Možda i možemo. Tko je još bio tamo?

-- Dinwiddie.

-- Pronađi ga i začepi mu usta.

-- A kamo ćeš ti?

-- U posjet Shoumacheru. Dobit će što traži.

Clayevu je srce živo zakucalo kad je to čuo. Znao je da Ben Harmony neće moliti Shoumachera da ne objavi priču o njegovu ocu. On još nikada nikoga nije ništa molio.

Dok je Ben Harmony jahao glavnom ulicom, Littlejack ga je pratio pogledom iz svoje kovačnice. Ben je sjahao ispred tiskare Enterprise, skinuo je rukavice, prišao vratima i širom ih otvorio. Shoumacher je upravo položio ruku na ručicu tiskarskog stroja.

-- Stanite! -- zapovjedio mu je Ben Harmony.

Shoumacher se skamenio. Polagano se okrenuo prema Benu Harmonyju.

-- Oprosti, nisam te čuo kad si ušao. Znao sam da ćemo se sresti jednog dana oči u oči -- reče Shoumacher.

-- Da biste izvadili nož koji ste mi zaboli u leđa.

Shoumacherovo je lice problje-dilo na smrt. Ustuknuo je korak od tiskarskog stroja.

-- Došao si da me ustrijeliš?

— Nemam revolvera. Kako ću vas onda ustrijeliti?

— Ali ga imaš u srcu. Neću se tući s tobom.

— Zašto?

— Ne vrijedi umrijeti zbog jednog Randa. A ti si Rand, zar ne?

Ben Harmony stisne zube, a žila mu iskoči na vratu.

— A vi niste čovjek, Shoumacheru. Vi ste ogavno smeće.

— Udarite li me, ja ću... — počeo je cmizdriti Shoumacher, ali je brzo zamuknuo kad je Ben Harmony zakoraknuo prema njemu.

Clay je zatekao Dinwiddieja u njegovu tovarnom uredu. Na stolu ispred Dinwiddieja stajala je boca viskija.

— Udi, udi. Sâm sam i osjećam se star i zapostavljen — pozvao ga je Dinwiddie čim ga je ugledao na vratima i dodao: — A i ti ne izgledaš baš najbolje.

Clay je ušao i sjeo. Unatoč Dinwiddiejevoj ulozi u uroti protiv njegova oca, Dinwiddie mu je bio simpatičan.

— Znaš — nastavio je Dinwiddie — peče me savjest. Možda sam ga mogao nagovoriti da ne objavi onu svinjariju.

— Shoumacher mi je rekao istinu, zar ne?

— Da, da, ali vrlo nespretno. Trebalo je da mu začepim usta na vrijeme. Nisam mu smio dopustiti da i tebe u to umiješa. Nikada sebi to neću oprostiti.

— Ne morate se zbog toga žderati. Još se možete iskupiti?

— Kako? — zanimalo je Dinwiddieja.

— Nemojte nikome reći što ste čuli i vidjeli. Nemojte razglasiti da je Ben Harmony moj polubrat.

— Ali to je glavna vijest u večerašnjem izdanju novina.

— Možda novine danas uopće neće izaći.

— Nikad ga nećeš moći nagovoriti da to ne objavi. Poznam ga ja dobro.

— Možete se jednom i prevariti.

— Dobro. Ja ću šutjeti kô riba. Nadam se da znaš što radiš.

— Mislim da znam — rekao je tihim glasom Clay.

Clayevi roditelji su znali istinu o Benu Harmonyju, ali su je namjerno tajili od Claya. Oni su Benu Harmonyju poricali pravo prvorodeno-ga i zakonskog sina Farrisa Randa.

Čim je izašao iz kolskog dvorišta Dinwiddiejeva prevoznickog poduzeća, Clayevu je pažnju privukla vika s donjega kraja ulice. Clyde Littlejack grabio je velikim koracima prema tiskari Enterprise, odakle je kroz prozore i vrata kuljao gust dim koji je razonosio vjetar.

— Vatra! Vatra! — orilo se ulicom Partridge.

Clay je vidio oca kad je istrčao iz zgrade suda. Za njim su trčali Harry Greiff i pukovnik McAfee. Šerif Rand opazio je Claya i mahnuo mu rukom da ga slijedi. Ulica je vrvjela svijetom. Zabučkani kablčići s vodom dodavali su se iz ruke u ruku. Littlejack i još neki ljudi stajali su nasuprot tiskari i polijevali je vodom. Dim ujede Claya za oči i nos. Kihnulo je. Netko mu je gurnuo kablčić u ruku. Hladna voda zalila ga je po hlačama. Brže-bolje dodao je kablčić dalje čovjeku do sebe.

Zazvonilo je veliko zvono u zvoniku crkve. Clay je pogledom tražio Bena Harmonyja, ali ga nigdje nije vidio.

Mjesni vatrogasci pojavili su se na uglu ulice. Osam ljudi vuklo je za sobom veliku štrcaljku obojenu žarkocrvenom bojom. Šerif Farris izdavao je naredbe, derući se iz svega glasa. Napokon su ljudi počeli organiziranije gasiti oganj u tiskari.

Debeo i snažan mlaz vode izbio je iz cijevi štrcaljke i zalio pročelje tiskare. Clay je stajao u redu i dodavao kablčice kad je opazio Shoumacherovu ženu Ethel kako zaplakana trči preko ulice. Dinwiddie se žurio za njom. Clay uze očima tražiti Shoumachera i kad ga nigdje nije vidio, strah mu stegnu srce.

Harry Greiff upravo je mlaz vode u tiskaru. Plameni jezici lizali su krov, a vjetar ih je savijao urlajući. Gust oblak dima vijao se ulicom i nad krovovima susjednih kuća. Šerif Farris dotrčao je do Harryja Greiffa. Povirio je u tiskaru kroz prozor, štiteći oči dlanom. Clay ga je vidio kako skida ogratač. Pograbio je kablčić s vodom i uronio ogratač u vodu. Obukao ga je ponovo i utrčao u vrtlog dima.

Clay ispusti kablčić. Dotrčao je do Harryja Greiffa i uhvatio ga za lakat. Greiff ga je odgurnuo natrag od vatre. Netko ga je šćepao za ramena. Bio je do Dinwiddie.

— Kamo ćeš, budalo? — izderao se na njega Dinwiddie.

— Moram spasiti oca!

— Za sve sam ja kriv — potišteno je izjavio Dinwiddie.

U tom trenu iz vatre je istrčao Farris Rand. Plamen mu je zahvatio skute ogratača. Nešto je dovukao sa sobom. Greiff okrene štrcaljku i zalije šerifa vodom od glave do pete. Šerif je objema rukama za sobom vukao pougljenjeno tijelo.

— Ben! — šapnuo je Clay.

— Ne, Phil Shoumacher — isprazio ga je Dinwiddie.

Šerif je izvukao Shoumachera do sredine ulice. Ispustio ga je iz ruku. Shoumacher je bio mrtav. Šerif je skinuo ogrtač i pokrio mrtvo tijelo tiskara.

— Što blejite? Gasite tu prokletu vatru! — izderao se šerif Rand na okupljene znatiželjnike.

Littlejack je ostavio ručice crpke i dotrčao do šerifa. Clay ga je čuo kako se dere na njegova oca:

— Što sad tu stojiš? Radije potraži onog tvog Crnca. Ja sam ga vidio svojim očima kad je istrčao iz tiskare trenutak prije nego što je buknula vatra. Odjahao je iz grada u galopu kao da ga svi vrazi gone!

XVII

Razbacani ugljen još se žario i ljudi su razgortali napola izgorjele

grede kad je Ben Harmony projahao pokraj zgarišta. Dok je dojahao do zgrade suda, za njim se skupila gomila ljudi, koje je predvodio Clyde Littlejack. Ben Harmony zaustavi konja ispred trijema na kojem je stajao šerif.

— Nisi mrtav. — reče šerif.

— Ako jesam, zaboravili su me pokopati.

Čim je sjahao, šerif Farris i njegov pomoćnik Harry Greiff šćepali su Bena Harmonyja za ruke i krenuli s njim u sud.

Golema svjetina skupila se na trgu ispred suda. Clay se jedva kroz nju progurao da vidi Bena Harmonyja.

Greiff je otvorio vrata i gurnuo Bena Harmonyja u hodnik suda.

— U zatvor s njim! — naredio je šerif.

— Zašto? — upitao je Ben Harmony.

— Pokopao si se. Shoumacher je mrtav. Izgorio je. Littlejack te vidio kad si istrčao iz tiskare čim je planula vatra.

— Taj bi rekao da sam ubio i vlastitu mater, samo da me vidi kako visim.

— Poričeš li?

— Odbijam odgovor. To je sve.

— Znao sam da naćeš dobro izvršiti — rekao mu je šerif Rand dok je zaključavao vrata ćelije.

* * *

Poslije Shoumacherova sprovoda ljudi su se počeli polagano razilaziti kućama. Clay je izašao iz groblja i stao postrance. Vidio je oca i majku kad su zakrenuli u Holliday Street. Otac joj je nešto razlagao, a ona je samo niječno tresla glavom. Osjećao se jadan i osamljen. Otišao je u sudski zatvor.

— Možda će s tobom htjeti razgovarati — rekao je Harry Greiff Clayu.

— A zašto bi baš sa mnom htio razgovarati?

— Neće razgovarati s odvjjetnikom.

Clay je ušao u zatvorski hodnik.

U prvoj je ćeliji ležao Billy Cordell, a u posljednjoj Ben Harmony.

– Zašto si došao?

– Harry kaže da naćeš razgovarati s odvjetnikom.

– Zar je McAfee odvjetnik? Nemoj me, molim te, nasmijavati. Uostalom, moja je osuda bila potpisana čim sam se rodio. I ne gledaj me tako. Ja sam onaj isti čovjek koji je još jučer s tobom prijateljevao.

– Jesi li ti ubio Shoumachera, Bene?

– I ti bi želio da priznam da sam ga ja ubio, zar ne?

– Ako nisi ti, tko je onda?

– Možda se sâm ubio. Možda je pao, prevrnuo petrolejku, slomio vrat i izgorio.

– A tko je razbio tiskarski slog?

– Ja sam ga uništio, a ti znaš i zašto.

– Mogu li ti ikako pomoći?

– Možeš. Donesi mi telećak. Ostao je na ranču. Htio bih obući čistu košulju.

Clay je uhvatio željezne šipke na vratima ćelije i počeo ih tresti.

– Znaš li čovječe, da će te objesiti ako te proglase krivim?

– Što ja tu mogu? Neću biti ni prvi ni zadnji koji će visiti.

– Možeš razgovarati s odvjetnikom.

– Pogledaj me dobro, mladiću. Moje je lice crno, stoga je i moja sudbina crna. Nema tog odvjetnika koji bi me mogao učiniti bijelcem.

– Bori se za svoja prava, za svoj život, Bene! Ti si moj brat. Ti si njegov sin!

– Ne, nisam dok on sâm to ne kaže. A sada odlazi i nemoj me više time gnjaviti.

* * *

– Želi li McAfee još uvijek braniti Bena? – upitao je šerif Farris svog pomoćnika Harryja Greiffa čim je stigao u svoj ured.

– Da, želi.

– Pozovi ga onda da dođe k meni.

Greiff pode po McAfeeja. Šerif ustane od stola, zapali cigaru i uđe u zatvorski hodnik. U prvoj ćeliji

kod Billyja Cordella zatekao je ranarnika Smyleyja.

– Kako si, prijatelju? – upitao je šerif Billyja.

– Ranarnik kaže da se neću izvući. Čini mi se da si me ubio, Farris – žalosnim će glasom Billy Cordell.

– Odmori se. Odspavaj pa će ti biti lakše – tješio ga je Smyley kad mu je previo ranu.

Kad su izašli iz zatvorskog hodnika, Farris začuđeno upita ranarnika Smyleyja:

– Pucao sam mu u nogu, da mu spasim život, a vi sada pričate o smrti. Što to znači?

– Rana se zatrovala. Gotov je.

– Boga mi, nisam ga želio imati na savjesti.

– Vjerujem da niste, šerife, samo pazite da opet ne ponovite istu grešku – dobacio mu je Smyley na rastanku.

– Oduzmi Billyju štogod zaželi – naredio je šerif Harryju Greiffu i otprovodio ga iz sobe.

– Što ste me zvali, šerife? Zar zbog izbora. Izbori su za desetak dana, ne zaboravite!

– Zvao sam vas zbog Crnca. Hoćete li ga braniti?

– To mi je dužnost.

– Glasničima se to možda neće odveć svidjeti.

– Sudenje je poslije izbora – podsjetio je McAfee šerifa Randa.

– Podimo. Morate s njime razgovarati – pozvao ga je šerif Rand.

Ušli su u hodnik. McAfee udari štapom po željeznim rešetkama na vratima ćelije Bena Harmonyja.

– Dodi ovamo! Čuo sam da si ubio Shoumachera. Je li to istina?

Ben Harmony je ležao ispružen na svom ležaju s rukama pod glavom. Nije se ni pomaknuo kad je vidio McAfeeja.

– A što vi mislite?

– Jesu li te podsjetili na tvoja prava? Optužit će te za umorstvo. Trebat će bi branitelj. Ja ti mogu pomoći.

– Zašto vi meni želite pomoći?

– Da pravda bude zadovoljena.

– Mene će osuditi i pravda će bi-

ti zadovoljena i bez vas. Idite lijepo kući i mirno spavajte – odvratio mu je Ben Harmony hladnim glasom.

McAfee se okrene prema šerifu Randu, slegne ramenima i progunda:

– Crn, crven ili bijel, kriv je – zaključio je McAfee i svečanim korakom izašao iz zatvora.

– Zašto si ga otpravio? – upitao je šerif Bena Harmonyja kad su ostali sami.

– Ne treba mi odvjetnik.

– Ti bi želio da Dinwiddie kaže istinu s klupe za svjedoke, zar ne?

– podbo ga je šerif Rand.

– A ti bi najvolio da me pijana rulja linčuje. Dinwiddie će tad držati jezik za zubima i ti ćeš ostati čist kô suza – odvratio mu je Ben Harmony istom mjerom.

– McAfee ima pravo. Ako si kriv, visit ćeš bez obzira na to što će reći Dinwiddie ili bilo tko drugi.

– A ako nisam?

– To sad prvi put čujem iz tvojih usta.

– A tko će mi vjerovati?

– Možda ja, sinko.

* * *

Čim je šerif izašao iz suda, uputio se ravno u tovarni ured prevoznikog poduzeća Dinwiddie.

– Zar si mi opet donio novaca?

– upitao ga je u šali Dinwiddie.

– Ne nisam, ali moram s tobom nasamo razgovarati.

– Sjedni i natoči čašu viskija – ponudio ga je Dinwiddie.

– Neću, hvala. Nego slušaj, Shoumacher ti je nešto rekao o meni prije nego što je izgorio. A moj je sin Clay o tome s tobom već razgovarao – podsjetio ga je šerif Farris.

– Bilo je to davno, više se ne sjećam – branio se Dinwiddie.

– Oslobađam te zadane riječi i očekujem od tebe da na suđenju Benju Harmonyju kao svjedok kaže istinu.

– Slušaj ti sad mene, Farrise. Philip je dobio što je i zaslužio, a ja neću iznositi tvoje prljavo rublje na suđenju. Učini to sâm ako baš hoćeš.

– Morat ćeš kao svjedok pod zakletvom – podsjetio ga je Farris.

– Tog ću dana biti pijana kô majka. A sada, zbogom, Farrise – odvratio mu je Dinwiddie i zamahnuo bocom.

* * *

Šerif je potom otišao u posjet udovici Ethel Shoumacher.

– Primate moju iskrenu sućut – rekao joj je šerif čim ga je uvela u sobu.

– Hvala, šerife, ali to ga više ne može oživjeti – rekla mu je udovica uciviljenim glasom i tiho zajecala.

– Ostavio mi je nešto za vas, ako se njemu što dogodi – rekao joj je šerif i na stol položio plavu omotnicu.

Udovica je obrisala suze s očiju i kad ga je pogledala, šerifu se čak učinilo da mu se blago smiješi.

– Lažete, šerife. On to vama nikada ne bi povjerio.

– Pohranio je kod mene nešto novaca. Bojao se da ih ne potroši. Novine je izdavao s gubitkom.

– I mnogo je pio, ali svejedno...

– Ja sam mu dao časnu riječ da ću vam ih dati i nemojte me tjerati da je moram prekršiti.

– Ostala sam bez prebitog centa i nisam dovoljno ponosna da bih mogla odbiti vašu pomoć. Uzet ću taj novac, ako će vam to olakšati savjest.

Šerif je pograbio svoj šešir, naklonio se, okrenuo i brzim korakom izašao iz njezine kuće. Zaprepastila ga je iskrena tuga te sitne ženice u crnini. Nabio je šešir duboko na čelo i uputio se žurnim korakom niz ulicu.

XVIII

Slučaj Bena Harmonyja podijelio je grad Ocotillo u dva nejednaka tabora. Šerif je bio spreman spriječiti linčovanje ako se duhovi odveć raspale.

Clay se zaputio iz saluna Occidental, gdje mu je dojadilo slušati beskonačne rasprave i prepirke,

prema kući pukovnika McAfeeja. Zatekao je Lavender samu kod kuće.

Uhvatila ga je za ruku i uvela u blagovaonicu.

– Zacijelo još nisi ručao.

– Zaboravio sam.

– Priredit ću ti nešto. Raskomoti se.

– Lavender, reci mi da me nećeš zamrziti i odbaciti ako ti nešto kažem – usrdno ju je zamolio Clay.

– A zašto bih, Clay. Ti znaš da te ljubim – začudila se crvenokosa djevojka.

– Moram ti nešto priznati. Shoumacher se spremio objaviti da je Ben Harmony nezakoniti sin mog oca. Oprosti mi, molim te.

– A što da ti oprostim?

– Oprosti mi što ti to odmah nisam rekao.

Šutjeli su dok su jeli. Poslije jela otišli su u dnevnu sobu. Sjeli su na divan. Držali su se za ruke.

– Clay, jesi li siguran da ga je on ubio? – upitala ga je Lavender poslije oduže šutnje.

– Možda i nije. Možda je to bio nesretan slučaj.

Obrlio ju je rukom oko struka. Zapanjio se kako joj je struk tanak.

– Ben je otišao u tiskaru – nastavio je Clay – kako bi spriječio Shoumachera da objavi istinu o njemu i ocu.

– I sad će zbog toga posjetiti, zar ne?

– Možda i neće. Nitko ne može dokazati da je on ubio Shoumachera.

– Oni neće tražiti dokaze. Oni će tražiti njegovu kožu.

Zaprepastio se odakle njoj toliko iskustvo da to kaže.

– Clay! – nastavila je Lavender.

– Ako ti je Ben brat, moraš mu pomoći.

– Kako da mu pomognem?

– Spasi ga. Pomozi mu da pobjegne – jednostavno je rekla Lavender.

* * *

Clay je zatekao oca u zatvoru. Šerif je bio u ćeliji s Billyjem Cordellom koji je ležao u groznici.

– Prevarili su te, Farrise. Bježi iz grada! Tvoje je mjesto u slobodi – savjetovao ga je Billy Cordell na smrtnoj postelji.

– Smiri se, Billy. Ne govori!

– Farrise, pošalji Claya po bocu viskija. Uvijek sam maštao kako ću umrijeti mrtav pijan – zamolio je Billy Cordell šerifa Randa.

Kad se Clay vratio iz saluna Occidental s bocom viskija, Billyjeve su oči već bile zaklopljene.

– Kako mu je? – upitao je oca.

– Upravo je izdahnuo – rekao je Farris Rand i pokrio Billyja Cordella gunjom.

– Zbogom, stari prijatelju – prošaptao je šerif tužnim glasom.

* * *

Clay je pošao kući s ocem. Čim su ušli u dnevnu sobu, otac je sebi natio čašu viskija.

– Žao mi je starog Billyja – rekao je Clay.

– I meni. Svi smo ga voljeli. Bio je čestit čovjek – odvratio je šerif Rand i okrenuo se prema prozoru. Podigao je čašu prema zgradi suda kao da Billyju nazdravlja.

– Što će biti s Benom? – upitao ga je Clay poslije kraće šutnje.

– Zna se što će biti s Benom.

– Nema mu spasa, zar ne? Objesit će ga?

– Vjerojatno.

– Ne izmotavaj se. Uvijek si me učio da moram gledati istinu u oči. Ti znaš dobro da će ga objesiti.

Farris Rand ugrize se za donju usnu.

– Hoće. Objesit će ga. A što ja tu mogu?

– Kako možeš tako govoriti. On je tvoj sin. Moj brat.

– Znam, sine.

Uto je u sobu ušla i Susan Rand. Prišla je Clayu, koji je sjedio u naslonjaču, i položio mu ruke na ramena.

– Ti ga nećeš napustiti, zar ne, Clay? Ti, Farrise, moraš pustiti Bena da pobjegne – rekla je Clayeva majka.

– To sam već čuo.

– Ti bi ga najradije vidio kako visi?

— Idite vi svi do vraga! Što ste se na mene okomili?! Ja sam šerif i moram učiniti ono što je moja dužnost! — uzviknuo je razdraženo Farris Rand.

— Tebe je osjećaj dužnosti pretvorio u bezosjećajnu životinju. Ne obraćamo se Clay i ja tvojoj šerifskoj zvijezdi nego tvom srcu — podsjetila ga je Susan Rand.

— Zakon je zakon i jednak je za sve.

— Pusti ga da pobjegne u Meksiko — predložio mu je Clay.

— Pobogu, kad bih to učinio, sve bih nas upropastio, a Ben bi ostao bjegunac za cijeli život — odbio je šerif prijedlog svog sina.

— Bolje živ bjegunac nego mrtav osuđenik.

— Pusti ga, Farrise! Molim te, pusti ga! Pustiš li ga, ja ću ostati — obećala mu je Susan Rand.

— Što? — začuđeno će Clay.

— Ništa što ti možeš učiniti ili obećati ne, može promijeniti zakon — odvratio joj je šerif.

Clay osjeti kako se grče majčini prsti na njegovim ramenima. Njegov se otac okrenuo i izašao iz sobe odlučnim korakom, uzevši svoj ogrtač s klinčanice u hodniku.

Kad je šerif izašao iz kuće, Clayeva je majka spustila malodušno ruke uz bok i pogledala svog sina.

— Odrastao si Claye, i ja više ne mogu ništa za tebe učiniti. Obećala sam tvom ocu da ću ostati s njim živjeti promijeni li se. Prevarila sam se. Čovjek nije gusjenica da se preko noći pretvori u leptira.

— Ostavit ćeš ga, zar ne?

— Već sam se spakovala.

— Mogu li ti kako pomoći?

— Radije pomози Benu. Učini sve što možeš za svog brata.

XIX

Nebo se zamračilo kao pred olujom. Vjetar je zavijao preko doline i iznad krovova, noseći po ulicama sitnu sivu prašinu.

Sa cigarom u ustima šerif je prolazio ulicom pokraj banke. Lice mu

je nalikovalo na čeličnu krabulju. Činilo se da nije odmah prepoznao Hannah Early kad se s njom gotovo sudario ispred hotela.

— Izgledaš kô smrt — rekla mu je.

— Zaveži, Hannah, kad te nitko ne pita — odbrusio joj je šerif Rand.

— Dobro su te izigrali, zar ne, Farrise? — upitala ga je, pa brzo nastavila: — Meni je bilo jasno što te čeka. I tebi bi bilo da si držao oči otvorene. Jesi li ikad vidio kako Meksikanci čiste kuću od štakora. Bace u kuću zmiju čegrtušu i dobro zatvore vrata. Zmija pokolje sve štakore, ali nitko stoga ne drži poslije zmiju u kući. Tako su postupili i s tobom, zar ne? Čujem da svi traže tvoju ostavku.

— Pusti ti mene na miru. Ne trebaju mi tvoji savjeti.

— Jamačno ti ne trebaju. Ne treba tebi ničijih savjeta. Tebi treba slijepčev štap, Farrise. Tvoja je žena upravo donijela kovčege na postaju. Čeka poštansku kočiju u kavani preko puta.

Ošinuo ju je takvim pogledom da je zadržala od zle slutnje. Ustuknula je korak od njega, kao da se boji da će je udariti.

— Možda bi bilo bolje da sam držala jezik za zubima i da doznaš da je otišla kad već bude daleko odavde. Svi te ostavljaju, zar ne? Ti si veliki siromah, Farrise. Veliki siromah.

Pošao je preko ulice vukući noge. Hannah ga je slijedila pogledom dok nije ušao u kavanu. Zabacila je šal oko ramena i krenula niz ulicu. U susret joj je dolazio mladi i zgodan kauboj. Hannah mu se izazovno nasmiješila i namignula.

— Rekla sam ti da odlazim — ponovila je Susan Rand.

Šerif je bespomoćno raširio ruke.

— A kamo ćeš?

— Ne pitaj.

Sjeo je i zagledao se u nju preko stola.

– Došao je najprazniji trenutak jednoga praznog života, Farrise. Ne mogu čak ni zaplakati – rekla je Susan Rand.

– A Clay? – zapitao ju je tupim glasom.

Potresla je glavom. Među dlانovima je držala šalicu vrelе kave da zagrije prste.

– Voljela sam tvoje lice. Nekada je bilo vrlo lijepo.

– Ja se nisam promijenio.

– Svijet je pun budala, Farrise, a ti si najveća.

Odmahnuo je malodušno rukom.

– Nemoj tako! Zar ne možemo razumno razgovarati?

– Nemamo više što reći. Sve smo rekli.

– Kamo god pođem u ovom gradu, moje će te oči posvuda tražiti – potužio joj se.

– Neka me ne traže, jer me neće naći. Farrise, upropastio si mnogo života, toliko da im ne znam ni broja. Preumorna sam da čekam kraj da bih vidjela kamo to vodi.

– Zar misliš da sam ja doista bez srca? – upitao ju je tihim glasom i posegao za njezinom rukom.

– Još nedavno sam željela da ga imaš. No ti si mrtav čovjek, Farrise. U tebe samo nema hrabrosti da legneš u grob. Možda je Ben imao krivo, ali to još ne znači da si ti imao pravo. Oh, oprost mi moju ogorčenost. Ne pokušavaj me zaustaviti.

– Znači, želiš mi još samo reći zbogom? Ovdje? Ovako? – pokušao ju je ganuti šerif Rand.

– Mislim da smo si mi već davno rekli zbogom. Clay će znati gdje ću biti. Molim te, nemoj od njega tražiti da ti to kaže – rekla je, pa pokušala torbicu i šal.

Pogled joj je bio dalek, ali oči blage. Poduprla se o rub stola i ustala.

I šerif je ustao. Čvrsto je stiskao zubima cigaru. Krenula je prema vratima. Hodala je laganim korakom kao u snu. Dopratio ju je do vrata, otvorio ih, propustio je da izađe i stao. Zagledao se za njom dok nije prešla ulicu. Podigao je

glavu kad je stigla do poštanske kočije.

Clay je došao da je isprati i pomogao joj je unijeti putnu torbu u prtljažnik. Dao joj je ruku dok se penjala u kočiju, a ona se sagnula i još mu nešto rekla. Šerif nije mogao čuti njezine riječi. Onda se Clay okrenuo u pogledao u oca.

Uto je kuhar istrčao iz kuhinje i povikao šerifu:

– Zatvorite već jednom ta prokleta vrata, inače ćemo se svi smrznuti!

* * *

– Zbogom i sretno! – prošaptao je Farris kad je kočija krenula.

Clay je još dugo gledao za kočijom, sve dok nije nestala u oblaku prašine uz škripu kotača i topot konjskih kopita. Zatim je okrenuo glavu i zagledao se u prozore gradskog zatvora na zgradi suda.

Iskosa, preko ramena, dobacio je pogled i sjedom čovjeku na pragu kavane. U tom se trenutku osjećao tužan kao da je izgubio oba roditelja. Zadržavajući suze Clay ode prema gradskoj konjušnici po konja.

Cim je ušao u koral, uhvatio je svog ridana i odveo ga u staju. Ridan mu je pokušao odgristi prste kad mu je turnuo žvale među zube. Poravnao je podsedlicu, bacio sedlo konju na leđa i stegnuo potprug.

Izveo je ridana na ulicu, bacio uzde preko jabuke sedla i zajahao ga.

Njegov otac skočio je s nogostupa na prašnu ulicu, prostrijelio ga pogledom i raširio ruke da mu zakrči put.

– Kamo ćeš sad ti?

Clay se prisjetio da je otac zacijelio pomislio da će on poći za poštanskom kočijom.

– Neću daleko. Moram poći namiriti krave. Ti si zaboravio da imam stado i ranč.

Šerif Rand progunda kroz brk.

– Tvoja je majka u životu učinila mnogo budalaština, ali ova danas je najveća od svih.

– Možda.

– Večeras ćeš večerati sa mnom.

— Ako se vratim prije nego što sunce zade — odvrati mu Clay i podbode konja u galop.

* * *

Studen vjetar šibao je Claya po licu. Podigao je ovratnik i uvukao ramena. Nebo se zamračilo. Nigdje ni jedne jedincate zvijezde. Prašina se vitlala oko nogu konja. Svjetiljka je žmirkala u prozoru mljekarstva na prigradskoj farmi, jedina vidljiva točka u mrkoj noći. Zaokrenuo je konja na zapuštenu cesticu koja je obilazila farmu sa stražnje strane.

Ridan je kaskao postojanim korakom prema gradu. Provlačili su se kroz najuže i najtamnije ulice. Ostavio je ridana u mračnoj uličici nasuprot pokrajnjem ulazu u zgradu suda.

Dišući tiho i polagano na usta, ušuljao se u zgradu suda pošto je vrata otključao rezervnim ključevima koje je šerif Rand držao kod kuće u pisaćem stolu. Zatvorio je oprezno vrata za sobom i mačjim se korakom krenuo penjati stražnjim stubama na kat.

U šerifovu uredu Harry Greiff je dremuckao za pisaćem stolom. Clay se provukao na vršcima nožnih prstiju pokraj odškrinutih vrata ureda i zašao u zatvorski hodnik. Svjetiljka s gotovo uvučenim stijenjem visjela je o čavlu u sredini hodnika i bijedno ga osvjetljavala. Skinuo je svjetiljku sa čavla i ponio je sa sobom.

Ben Harmony je spavao na svom ležaju u zadnjoj ćeliji. Clay je otključao vrata ćelije, ušao i sagnuo se Benu nad uho.

— Bene! — pozvao ga je šaptom.

Ben Harmony sjedne od iznenađenja, žmirkajući očima u Claya. Protrljao je oči prstima.

— Zaboga, pa to si ti!

— Nemaš mnogo vremena, požuri!

Ben se začas razbudio.

— Poludio si, mladiću.

— Da barem jesam!

— Znaš li ti u što se ti upuštaš?

— Znam, zato požuri.

Ben Harmony se protegnuo kao mačka.

— To ti nije pametno, mladiću. Ako te otac uhvati u ruke...

— I uhvatit će me budeš li se ovdje sa mnom natezao do zore. Čeka te osedlan konj u uličici preko puta pokrajnjeg ulaza u zgradu suda. U bisagama imaš hrane i moj kišni ogrtač. Donio sam i tvoje revolvere i opremu.

— Mladiću, samo ludacima uspijeva učiniti i ono što je nemoguće — reče Ben Harmony.

— Ludaci su jedini koji se usude učiniti ono što je nemoguće. Idemo!

— pozvao ga je Clay.

— Obojica ćemo završiti na vješalima.

— Ti svakako hoćeš ako se ne požuriš — podsjetio ga Clay.

— Nemoj spremati sprovod prije nego što imaš mrtvaca — reče Ben. Harmony i širok osmijeh razvedri mu lice kao nekada dok je bio na slobodi, pa nastavi:

— Idemo, mladiću! Čovjek ima samo jedan život i ja ću svoj čuvati za sebe. Nadao sam se da će me netko doći osloboditi — priznao mu je iskreno Ben Harmony.

— Stari?

— Možda. Možda sam se baš tome nadao. Ležao sam ovdje kao u otvorenu grobu i čekao da se pojavi moj spasitelj. Hvala ti, mladiću.

— Udari na jugoistok, pa kroz kanjon Oak Creek i odatle se spusti do Tonto Rima. Odande, ako si bistar, lako ćeš se prebaciti preko granice u Meksiko — uputio ga je Clay.

— I nikada se više neću smjeti vratiti, što je ipak bolje nego biti mrtav — zagundao je Ben Harmony.

Kad su izašli iz ćelije, Ben ščepa Claya snažno za nadlakticu.

— Kad uspijem u životu, mladiću, doći ćeš mi u posjete.

— Čuvaj se — promrmľao je Clay.

Objesio je svjetiljku na čavao. Prošuljali su se pokraj vrata šerifova ureda i sišli niz stražnje stubište.

Na vratima Clay je trenutak oklijevao.

– Bene! Sretno!

– Sreća mi se uvijek smiješila, pa će valjda i ovaj put. Hvala ti na svemu, mladiću – reče Ben i pruži mu ruku.

Rukovali su se srdačno u tami.

– Nemoj potratiti život uzalud, Bene – prošaptao je Clay.

– Gdje si ostavio konja? Poći ću sâm po njega. Ti pričekaj ovdje u tami dok ne odjašem.

– Ravno preko puta zgrade suda.

– Daj mi tvoj šešir.

Clay uzme svoj šešir i nabije ga Benu na glavu. Vidio je kad je Ben odškrinuo vrata. Plavičasta svjetlost pojavila se u tankoj crti na vratima.

Ben Harmony proviri na ulicu.

– Javi mi se da znam da li si uspio prebjeci – šapnuo mu je Clay na rastanku.

– Javit ću ti se – obećao mu je Ben i nestao kroz vrata brzo kao sjena.

Clay je čuo škripanje kamenčića pod Benovim čizmama. Potom je nastupio najnapetiji trenutak. Srećom konj nije zanjštao. Odjeknuo je samo topot konjskih kopita kroz mirnu noć.

Clay poravna prstima kosu i duboko uzdahne. Kad je izbrojio do sto, oprezno je izašao na ulicu. Zabio je ruke do lakata u džepove. Prošavši stotinjak koraka zastao je trenutak i zagledao se u zatvorske prozore na zgradi suda. Uskoro će otac poći u noćni obilazak zatvora i otkriti da je Ben dao petama vjetra.

XX

Šerifov je ured bio pun ljudi. McAfee je stigao sav zažaren i zadihan, a Littlejack odmah za njegovim petama. Dinwiddie je došao poslije njih. Clay je grabio po dvije stube dok nije utrčao u oćev ured.

– I vi tražite od nas da vjerujemo u čuda? – vikao je McAfee na šerifa.

– Taj tvoj pomoćnik laže! – optužio ga je Littlejack.

– Žao mi je, al' ja nit' sam što čuo, nit' sam što vidio – branio se pomoćnik šerifa. Harry Greiff.

– Tko mu je onda otključao vrata. Samo ti imaš ključeve zatvora – nastavio je McAfee.

Šerif je uzeo pušku s police i pošao prema pisaćem stolu.

– Maknite mi se s puta. Idem uhvatiti bjegunca.

– Puše sjevernjak. Zamest će sve tragove – napomenuo je Dinwiddie.

– Nikada ga nećeš uhvatiti, jer si ga ti i pustio – predbacio mu je jarnosnim glasom Dinwiddie.

– Ja ga nisam pustio i on je prvi zatvorenik koji mi je ikada utekao. Harry, osedlaj nam konje. Odmah dolazim za tobom u konjušnicu.

– Osedlaj i moga, molim te – dođao je Clay.

Otac ga ošinu mrkim pogledom.

– Ne treba mi pomoć neznalica!

– Svi ćemo poći s vama da vidimo kako obavljate posao za koji ste plaćeni – dobio mu je McAfee.

– A što mislite time dobiti? – upitao ga je šerif.

– Nećemo možda ništa dobiti, ali jamačno nećemo ništa ni izgubiti. Clyde, idi u konjušnicu i spremi nam konje i suhu hranu za potjeru – naredio je McAfee Littlejacku.

– Ne treba mi čopor debelih starkelja koji će mi samo usporiti napredovanje – upozorio ga je šerif.

– Tko zaostane, otpada iz potjere. Ne možete nam zabraniti da pođemo s vama i prestanite se sa mnom razjašnjavati.

– Onda mi se barem ne uplećite među noge! – zarežao je šerif, odgurnuo McAfeeja u stranu i izašao.

* * *

Clay je otišao u konjušnicu s Harryjem Greiffom. Littlejack je najprije navratio kući po suhu hranu i oružje.

– Ben Harmony zna što ga čeka, a tvoj otac ne trpi da ga itko smeta

TRAG
biblioteka
kriminalističkih
romana

SIRIUS
biblioteka znanstvene
fantastike

ŽIVOT
ljubavni roman

LASO
western roman

POLDARK
roman u nastavcima

POPAJ
strip-zabavnik za
djecu i odrasle



TOM I JERRY

ALAN FORD
super-strip

u poslu. Stoga šuti i drži se podalje od njega – rekao je Harry Greiff Clayu kad su ostali sami.

– Hvala, hoću, Harry.

– Tvoj otac i ja radije ćemo skapati od gladi i iscrpljenosti nego se vratiti praznih ruku – nastavio je Harry Greiff dok je palio svjetiljku u staji.

Clay je upravo bacio sedlo na dugonoga vranca kad je Clyde Littlejack banuo na vrata.

– Gdje ti je stari? – upitao je Clay.

– Upravo dolazim! – zagrmio je glas Farrisa Randa iza leđa Littlejacku.

Serif Rand nosio je telečak pun municije u jednoj ruci, a pušku u drugoj. Bila je to dugometna puška za lov na bizone.

McAfee je umarširao odsiječnim koracima u staju, a za njim je dotrčala njegova unuka Lavender.

– Clay!

Clay je uhvati za ruku i odvuče u prazan pregradak uz jasje.

– Što ćeš ti ovdje?

– Zar ti je krivo što sam došla?

– Prehladit ćeš se. Prelagano si obučena. Idi odmah kući.

– Nije mi hladno. Čuvaj se! Došla sam ti kazati da te više volim živog.

– A kako znaš, kad me nikada nisi vidjela mrtvog?

– Ne smiješ se tako šaliti. To je ružno.

Sagnuo se i poljubio je u usta.

– Idemo, Harry! – čuo je očev glas i trgnuo se.

Clay izade iz staje. Otac je već sjedio na konju. Podigao je ovratnik da se zaštiti od zubata vjetra.

– Moram ga uhvatiti, a kad ga uhvatim, onda ću ga raščetvoriti – prijetio je otac.

Clay je uzjahao. Lavender je stajala na vratima staje. Nasmiješio joj se, a ona mu je mahnula.

– Dajem stotinu dolara onome tko prvi pronađe njegove tragove – gromoglasno je obećao šerif Rand ljudima u potjeri.

Kad su odmaknuli od grada, šerif je dojahao do Clay.

– Kako se misliš izvući? – odjednom ga je upitao otac.

– Molim?

– Ne moljakaj nego mi kaži znaš li ti koliko ćeš odsjediti zbog toga što si pomagao bjeguncu?

– Dokaži najprije! – odbrusi mu Clay žučljivo kad je čuo o čemu je riječ.

– Ako ne uspijem dokazati, za tebe to onda nije zločin, zar ne?

– Prestani mi već jednom držati predavanja. Nisam raspoložen da ih slušam, osobito ne iz tvojih usta.

– Sine, pazi što govoriš!

* * *

Začudo, olujni su se oblaci raspšili. Treće jutro je svanulo vedro i studeno. Jučerašnja bljuzgavica smrznula se u neravno tlo po kojem su se konji neprestance spotali. Potjera se otegnula u rijedak jednorod i sporo je odmicala.

Clay je mučila neizvjesnost što je s Benom i da li će uspjeti da im umakne. Naišli su na tragove po kojima se moglo zaključiti da mu konj šepesa, ako su to uopće bili tragovi njegova konja.

Potjera je zajahala kroz šumu. Harry Greiff otišao je u izvidnicu. Kad se vratio, lice mu je sjalo od studena vjetra.

– Našao sam prave tragove. Vođe prema jugu. Pošao je kroz kanjon Oak Creek.

– Zaputio se prema granici – zaključio je šerif.

– Četiri dana jahanja na svježem konju – reče Littlejack.

– Po tvrdom tlu, na kojem je teško naći tragove – napomenuo je Harry Greiff.

Kad su izbili iz šume, jahali su po tankom snijegu koji je napadao preko podneva. McAfee je drhtao od studeni i umora, Dinwiddie je s lulom i šeširom nabitim preko ušiju jahao na začelju bez ijedne riječi prigovora, Clay se njhio u sedlu, drijemao u kožuhi i debelim rukavicama. Dolje duboko u strmom kanjonu rijeka je vijugala kao tanka srebrna traka.

– Prošle sam godine ovdje gotovo slomio vrat. Konj mi se poskliznuo na ledu. Pazite kako tjerate konje – savjetovao im je Harry Greiff.

Clay je pustio uzde da labavo vise kako bi konj mogao sâm najlakše naći put i tjerao ga laganim korakom za Harryjem Greiffom. Objema se rukama držao za jabuku sedla. Oči je stisnuo u tanke razreze, ne misleći ni na što.

Konji su klipsali sporim korakom. Uzanom, kamenom, vijugavom stazom spustili su se do dna kanjona, a iz njega izbili na pustu dolinu koja se protezala preko prostora kamenera što je bio nalik na napušteno bojno polje.

– U Verde Crossingu uzet ćemo svježe konje – rekao je šerif kad su izbili iz kanjona.

– On je zamijenio konja na Bannermanovu ranču. Svi dobro otvorite oči – upozorio ih je Harry Greiff.

Već su četiri dana jahali u lov na čovjeka. Clay je zrikao očima kroz sumaglicu pospanosti. Sitne kapljice snijega nošene na krilima vjetra lijepile su mu se za lice i osvežavale ga, držale ga budnim.

Clayu se odjednom razbistri vid. Postaja Verde Crossing čučala je pred njima u podnožju brijega. Pukovnik McAfee potjera konja u galopu prema postaji.

– Stanite! Ovdje ćemo ostaviti konje. No možda ćemo ih zatrebati u žurbi, pa neka Harry ostane uz njih – rekao je šerif.

Sjahali su. Sve su ih kosti boljele od ukočenosti. Clay je zatapkao nogama da ih razgiba. Koljena su mu klecala. Šuljali su se od grma do grma. Bojeći se zasjede, šerif je imao pušku spremnu u rukama. Clay je čuo kad je ubacio metak u cijev.

Došuljali su se do trnovite živice. Čučali su.

– Bojite li se, McAfee? Ništa zato. Svi se mi bojimo, pa zašto se onda ne biste i vi bojali. Ako je Ben u postaji, jamčim vam da je i on uplašen – rekao je šerif.

Promatrali su stup dima koji se dizao iz dimnjaka postaje. Gubio se u olujnim oblacima što su opet žurno hitali preko neba.

Postaja je bila niska, kamena, četvorouglasta kuća, čvrsto usadena pod brdo. Kolotečina od kotača poštanskih kočija vijugala se po cesti Gila Bend – Flagstaff, što se pružala prema jugozapadu preko nizine koju je netko iz šale nazvao dolinom konjokradica. Bio je to pust kraj negostoljubive zemlje, gdje je jedini hlad ljeti čovjekova vlastita sjena... a zimi nigdje zaklona od ledenog sjevernjaka.

– Čini mi se da ma vidim konja – rekao je Dinwiddie, koji je poznavao sve konje svog prijatelja rančera Bannermana.

– Onda napunite puške! Skloni mi se s vida, Clay – naredio je šerif.

Clay se pomaknuo u stranu. Šerif je glasno povikao svojim dubokim glasom koji je odjeknuo preko kamenera.

– Horne! Izadi!

Clayevi su živci bili napeti kô struna. Protrljao je najprije jedno, a potom drugo oko.

– Side Horne! Izadi da te vidim!

– ponovio je šerif.

– Tko me zove? – oglasio se Sid Horn iz kuće.

– Šerif Rand!

Čovjek debela trbuha pojavio se na vratima postaje.

– Što tražiš tamo? Udi!

– Prokleti trbonja. Zove nas u stupicu – promrmljao je Dinwiddie.

– Tražim odbjegla zatvorenika. Crnca. Je li unutra kod tebe, Horne? – upitao je šerif Rand.

– Nikog nema u kući, šerife.

– Ne miči se! – naredio mu je šerif, a tišim se glasom obratio svojim pratiocima:

– Štitite me vatrom, ako zatreba. Clay, ti ideš sa mnom.

Šerif je izašao na dvorište s puškom preko prsa. Clay je išao za njim. Čvrsto je stiskao pušku. Sid Horn bijaše debeo čovjek, kome je

salo visjelo preko opasača. Imao je prkosno izbočenu donju čeljust i čelavu glavu, što se sjajila ko jaje. Zagledao se u šerifa s otvorenom antipatijom.

– Što hoćeš?

– Pregledaj konja, sinko – naredio je šerif Clayu.

– Ja nisam vidio nikakva crno-koža bjegunca – reče Horn, a da ga nitko nije ništa pitao.

Clay je ušao u koral. Konj s Bennermanovim žigom trčkarao je po koralu s ostalim konjima. Clay je odmah prepoznao žig čim ga je vidio.

– Bennermanov žig – rekao je Clay jer je znao da mu ne vrijedi lagati.

– Moramo pregledati i kuću – rekao je njegov otac.

– Rekao sam ti, šerife, da nije ovdje – reče Sid Horn.

Farris Rand odgurne debeljka u stranu i uđe u kuću. Clay nagonski podigne pušku.

– A vi uđite prije mene, gospodine Horne – naredio je Clay debeljku.

– Što ti je? Zar si poludio? – pobunio se Sid Horn, ali je svejedno poslušao Claya.

Kad su ušli u kuću, šerif je već izašao iz sobe. – Nema ga. Dobro, Side, sad da čujem kamo je otišao?

– Da čuješ, što? – pravio se Sid Horn.

– Slušam te!

– Ne sjećam se da je itko ovamo navraćao u posljednje vrijeme, šerife.

– Ne igraj se s mojim živcima – zarežao je šerif. – Barem me ti dobro poznaš. Ja radim svoj posao i nije me briga za druge. Jedino tako možeš preživjeti u ovoj divljini.

– Ne izmotavaj se. Taj je Crnac pobjegao iz mog zatvora. Kaži gdje je! – upitao ga je šerif strogim glasom i zario mu cijev puške u debeli trbuh.

– Pa... slušaj... bio je ovdje. Zamijenio je konja i odjezdio – preko volje mu je rekao Sid Horn.

– Kada?

– Pet – šest sati prije nego što ste vi stigli.

– Dobro. Zaboravit ću što si mi rekao ako nam daš svježe konje. Vratit ćemo ti ih na povratku. Ja ću ti platiti štetu. A sad mi kaži kojim je smjerom otišao i nemoj mi više lagati – rekao je šerif.

– Prema jugu.

Harry Greiff doveo je njihove umorne konje. Prebacili su sedla na svježe konje koje su doveli iz Hornova koral. McAfee je došao k šerišu.

– Izbori su za tjedan dana. Uхватite li Crnca i dovedete li ga natrag u zatvor do idućeg utorka, bit ćete ponovo izabrani. Ako ga ne uhvatite... – McAfee nije završio rečenicu, samo je zanjihao glavom.

– Ako ga ne uhvatiš, Farrise, ja više neću za tebe glasati – dovršio je rečenicu Dinwiddie.

Šerif se nije na njih obazirao.

– Uskoro će mečava. Moramo što dalje odmaknuti prije nego što nas pomete vijavica. Bjegunac je odjahao prije pet, šest sati. Nastojat ćemo pronaći njegove tragove južnije odavde – rekao je šerif svom pomoćniku Harryju Greiffu.

– Mečava će nas uhvatiti baš na vjetrometini – upozorio je šerifa Harry Greiff.

– U listopadu nema jakih snježnih mečava. Ako nas i stigne, bjegunac će se morati negdje skloniti, pa ćemo ga lakše stići i uhvatiti. Razumiješ?

– Razumijem, šerife – odvratio mu Harry Greiff i pruži mu uzde njegova konja.

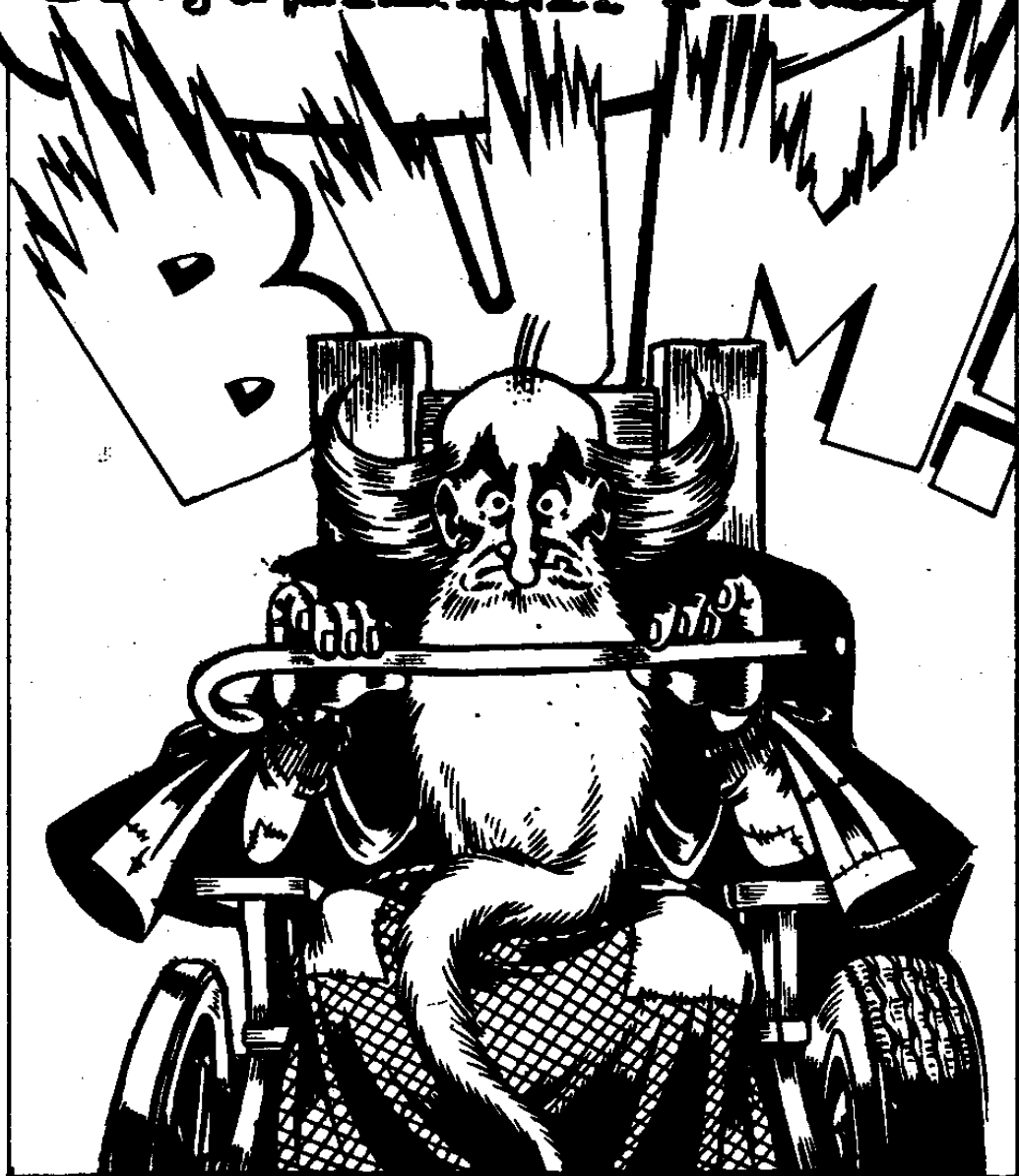
Šerif se dotad nije mnogo obazirao na ostale ljude u potjeri. Od prvog se trenutka vladao kao da ih nema. Clay se s teškom mukom popeo u sedlo. Podbo je konja da što brže stigne oca i njegova pomoćnika. Iza njega McAfee i Dinwiddie penjali su se na konje. Zadnji je pošao Littlejack. Sid Horn gledao je za njima s vrata postaje.

Harry Greiff jahao je ispred šerifa, sagnut u sedlu, i čitao tragove. Šerif zaustavi konja i okrene se prema Clayu.

Moja grupa

TNT

pojavljuje se u svakom
broju „ALANA FORDA“



– Slušaj, mislio sam da je Ben skriven u postaji, ali to me nije brinulo. Prisjetio sam se u jednom trenutku da si ti iza mene s puškom u ruci... i ja sam se pobojavao da ćeš mi pucati u leđa. Kako neću da se to više ponovi, odmah predaj pušku i revolver Harryju Greiffu.

– A zašto?

– Ti i ja dobro znamo da si samo ti mogao pustiti Bena da pobjegne iz zatvora. Ako se varam, ja ću te moliti za oprostjenje kad mi dokažeš da sam te krivo optužio.

– Optužen sam dok ne dokažem da sam nečuvin a?

– I nemoj mi se više nikada postavljati iza leđa, sinko. Dao bih sve na svijetu da znam na čijoj si strani.

Kasno poslije podne tonulo je u suton. Oblaci tamnosive boje valjali su se iznad njihovih glava. Clay se naježio od studeni. Nabio je šešir na uši i odgovorio ocu:

– Kad bi imao imalo soli u glavi, znao bi na čijoj sam strani. Ja sam na tvojoj strani, želiš li ti to ili ne. Ti si moj otac, zar ne?

– Ponekad u to nisam posve siguran – odvratio mu je šerif.

– Trebalo je da ga ti sam puštiš. I htio si. I Ben je to od tebe očekivao. Svi smo mi to od tebe očekivali. Zašto si nas razočarao?

– Zakon se ne obazire na naše želje, sinko – podsjetio ga otac i odjahao naprijed.

Projahali su još dvije milje kadli neki čudan osjećaj obuze Claya. Topot konjskih kopita odjekivao je preglasno u toj sablasnoj tišini. Promrzli i mrzovoljni McAfee i Dinwiddie jahali su iza njega. Šerif je bio na čelu i slijedio tragove.

– Ovdje je i vrag rekao laku noć. Jedva čekam da se najedem i ispružim u toplom i mekom krevetu – napomenuo je Dinwiddie.

– Farris je tvrdoglav ko mazga. Nikada neće odustati od potjere – dometnuo je McAfee.

Serif je podigao ruku. Stali su.

– Ovdje je skrenuo prema Jugozapadu. Zacijelo traži zaklon od oluje u pribježu.

Brda, jedva vidljiva u sumračju, izdizala su se pred njima nekih dvadesetak milja dalje preko pusta kamenjara.

– Umorni smo, Farris. Izginut ćemo u oluji. Potražimo zaklon i odmorimo se. Ni on ne može dalje po vijavici – rekao je McAfee.

– Mi idemo dalje – odlučno će šerif.

– Sve ćete nas pokopati samo da pobijedite na izborima – predbacio mu je McAfee.

– Vi biste željeli biti šerif, McAfee. Vratite se kući ako vam se ne sviđa taj poziv – odbrusio mu je šerif i potjerao konja.

Sumrak je gasnuo u mrku noć. Clay se ukočio od studeni. Udarali su ih sve jači zapusi ledena vjetra. Zavijao je poput ranjene hijene.

Uskoro su posustali. Vjetar ih je šibao nemilosrdnom žestinom. Povezali su konje konopom i jahali u jednored u da se ne izgube u tamnoj olujnoj noći.

Zasniježilo je. Clay je gotovo pao iz sedla od umora i neispavanosti. Obrisaao je mraz s lica. Promrzle noge su mu se ukočile. Tukao je listovima po trbuhu konja da potjera kolanje promrzle krvi. Zgurio se u kožuhu, trljajući ruke u debelim rukavicama.

Netko ga je potegnulo za rukav. Okrenuo se i ugledao oca.

– Sjaši i hodaj – naredio mu je.

Sjahao je i pošao vodeći konja za oglav. Noge nije više uopće osjećao. Iz nosa mu je curilo, obrazi su mu bridjeli kao promrznuo sirovo meso, uši ga pekle. Zgurio se i tiskao protiv vjetra.

Vjetar ga je slijepio uz konja. Konj mu se otrgnuo iz ruke i privezan konopom nestao prema konju Harryja Greiffa. Noge su mu bile ko kameni stupovi. Strgnuo je jednu rukavicu, povukavši je zubima i počeo je golim dlanom trljati uši.

Vjetar je napokon popustio. Učinilo mu se da razabire sjenu konja pred sobom. Uskoro je prepoznao

lik Harryja Greiffa. Podalje od nje-
ga, ugledao je i oca.

Skupili su se iza kamenite stijene.

— Ne sjedajte! Krećite se i ne
udaljujte se oдавде. Harry i ja ide-
mo u izvidnicu — rekao je šerif.

— Odmorite se, Farrise — proša-
putao je McAfee.

— Ne smijem. On se možda skri-
va ovdje negdje u blizini — odgovo-
rio mu je šerif i odjahao sa svojim
pomoćnikom.

Clay je požurio za njima.

XXI

I nikoga nisu našli.

Olujа je brzo prohujala iznad nji-
hovitih glava, kao što je i došla. Pred-
večer je i snijeg prestao padati, ali
vjetar nije jenjavao.

— Padamo s nogu od umora, Far-
rise. Da sada i nademo tog crнца,
ne bismo ga mogli zaustaviti. Čak
ni vi. Preslabi smo. Moramo se od-
moriti — prvi je počeo kukati pu-
kovnik McAfee.

— A više mu i ne vidim tragova
— javio se otužnim glasom Harry
Greiff.

Clyde Littlejack otišao je u mrak
da obavi nuždu. Odjednom su začu-
li njegovo urlanje. Svi su potrčali.

Križ slupan od starih dasaka sta-
jao je zaboden u zemlju uz samo
podnožje klisure u zavjetrini. Little-
jack je klečao pred križem i među
dlanovima držao zapaljenu trepta-
vu šibicu. Na križu je nožem bilo
urezano:

ŠERIF RAND 1841 — 1896.

Šerifov se brk objesio na vlaž-
nom zraku. Doimao se potišteno.
Pogledao je s gađenjem ljude oko
sebe.

— Prkosi mi, ali uhvatit ću ja nje-
ga! Meni nije umakao još nijedan
bjegunac. Taj je klipан sa mnom
postupio kao s otiračem za noge.

Harry Greiff je iščupao križ iz
zemlje. Daske je polomio preko ko-
ljena i zavitlao ih u noć.

— Na konje! — naredio je Farris
Rand.

— Sada? — zaprepašteno ga je
upitao McAfee.

— Sada ili nikada! Ne može jaha-
ti po blatu a da ne ostavi za sobom
tragove. Naprijed!

Clay je opazio da je očevo lice sve
napetije i mršavije svakim danom.
Nije ga se usudio pogledati u oči.

Utaborili su se. Vatru nisu zapa-
lili da ne odaju svoj položaj. Čekali
su da svane zora. Clay je zagrizao
u komad suhe govedine. Prožvakao
je jedan zalogaj i progutao ga s te-
škom mukom. Meso je spremio na-
trag u torbu. Ispružio se i zaspao.

Kišica je počela sipiti. Probudio
se. Zora je već sijvela kroz oblačno
nebo i hladnu kišu. Otac je bio na
sedlu kad je Clay ustao. Zajahao je
i otkaskao za njim. Ostali su klipsa-
li u razvučenoj koloni preko pusti-
nje.

S hrbati uzvisine ugledaše crve-
nu poštansku kočiju koju je vukla
zaprega od četiri mazge. Pola sata
poslije, zaustavili su se pred trгови-
nom mješovitom robom na križa-
nju zvanom Council Springs. Trgo-
vač im je rekao da nije vidio nika-
kvog Crнца u blizini križanja, ali
svježi tragovi vodili su pokraj kuće.

Trag ih je odveo dalje na jug i po-
tom na jugozapad. Oko podneva
prešli su cestu za Prescott. Premda
je sipila gusta kiša, voda nije popla-
vila tragove. Nebo se posve zamra-
čilo.

Ujahali su u gustu i visoku travu.
Harry Greiff zaustavi konja i sjaha.

— Nešto tu ne valja. Tragovi su
sve slabiji i plići — rekao je Harry
Greiff, obrisao ruke o hlače i oba-
zro se oko sebe po obzorju.

Farris Rand izvadi dalekozor.
Pregledavao je vrlo pomno krajinu
što se pružala prema jugu.

— Po tragovima bi se reklo da je
konj bez jahača — objasnio im je
Harry Greiff.

— Vidim ga. Pase travu. Osedlan
je — obavijestio ih je šerif.

– Sigurno je sjahao na križanju i otjerao konja od sebe – zaključio je Harry Greiff i gurnuo zamišljeno šešir na potiljak.

– Taj, boga mi, ima dobre živce – napomenuo je Dinwiddie.

– Ima on čelične živce! Zna da smo mu za petama, a on se naokolo šeta pješice. Zaigrao je na sve ili ništa – rekao im je šerif.

– Ne razumijem zašto je to učinio – čudio se Clay.

– Otjerao je konja, a potom je čekao na cesti da ga netko poveze sa sobom. Možda se čak ukrcao u poštansku kočiju koju smo maloprije vidjeli – dometnuo je Harry Greiff.

– I odvezao se natrag na sjever, a nas ostavio ovdje visjeti – gorakim je riječima nastavio McAfee.

– Da zamete trag – završio je šerif Rand cijelu misao.

Vratili su se natrag na cestu. Šerif i njegov pomoćnik su sjahali i krenuli proučavati tragove.

– Ovdje se vide duboki tragovi čizama. Tu se sigurno pritajio i čekao – rekao je Harry Greiff.

– Ako je pošao prema jugu, onda ide pješice. Ako je otišao na sjever, onda je u kočiji koja vozi u Prescott – napomenuo je šerif.

– Otišao je prema jugu i sakrio se negdje u brdima – tvrdio je Greiff.

– U kočiji se brže putuje – dobacio im je Littlejack.

U Prescottu ga čeka potjernica. Tamošnji će ga šerif prepoznati i uhvatiti – podsjetio ih je McAfee.

– A što ako izađe iz kočije prije Prescotta? – rekao je Harry Greiff.

– On bježi pješice. Uplašen je i stoga želi odmaknuti što dalje na jug – zaključio je šerif.

Clay je piljio pred sebe ispod oboda šešira koji je nabio do očiju. Umor ga je posve svladao. Drijemao je na sedlu. Kiša je neprekidno lijevala, curila mu preko oboda šešira za vrat i preko lica, močila mu ramena i hlače.

Gotovo je pao naglavce kad je konj naglo stao. Littlejack je promrsio neku psovku. Clay je vidio očevu smrknuto lice kroz zavjesu kiše. Skinuo je šešir, stresao s njega vodu i prstima prošao kroz kosu da se razbudi.

Usporili su korak kad se McAfee počeo derati:

– Dosta, dosta nam je svega. Ovo je ludost što mi činimo! Razuman čovjek mora znati što može a što ne može!

– Bili smo ljudi što smo uopće pošli s tobom, Farrise. Predstava je završena. Urazumi se! Ovo više nema smisla – dodao je Dinwiddie.

– Vratite se ako hoćete! Tko vas drži? Ja vas nisam ni zvao da podedite sa mnom u potjeru – odbrusio im je šerif.

– Ja ostajem – javio se Harry Greiff.

– Uzalud vam je sve, Farrise. Nećete dovesti crnca natrag u Ocotillo do utorka kad su izbori, čak ako vam uspije da ga uhvatite – podbo je McAfee šerifa.

– Vratit ću ga, pa makar ga morao loviti cijelu zimu – uporno će Farris Rand.

– Ne vjerujem da ćete ga ikada uhvatiti. Ja idem natrag kući. Tko će sa mnom? – rekao je McAfee.

– Ja svakako. Oprosti, Farrise. Budi miran, ja ću držati jezik za zubima – uvjeravao ga je Dinwiddie da neće odati tajnu.

– Mene čeka posao kod kuće – rekao je kratko kovač Littlejack.

– Idite, ali ne zaboravite tko je ostao da brani zakon. Svi će vam se smijati kad se vratim s bjeguncem u utorak ujutro – podsjetio ih je šerif.

– Ja ti se divim, Farrise, ali to još ne znači da nisi lud – rekao je Dinwiddie i okrenuo konja.

– Uхватite li onog crnca, momci, sprašite mu koji metak u stražnjicu i na moj račun – dobacio im je Littlejack i odjahao za Dinwiddiejem.

McAfee se zagledao šerifu u oči.



**TRAG — SVJETSKI KRIMINALISTIČKI
BESTSELERI — MJESEČNIK!
IZLAZI SVAKOG 13. U MJESECU!
NA POVEĆANOM BROJU STRANICA.
ODSAD U TRAGU SAMO NAJBOLJA
OSTVARENJA KRIMINALISTIČKE LITERATURE!
U PRODAJI 13. OŽUJKA!
POTRAŽITE KOD SVIH PRODAVAČA NOVINA!**

Prišao mu je i pružio ruku. Serif ju je prihvatio. Rukovali su se bez riječi.

Potjera se smanjila. Ostali su još samo Clay, Harry Greiff i šerif Farris Rand.

Jahali su nizinom. Puhao je snažan vjetar i sniježilo je. Clay se klimatao na sedlu i mislio na Laverder, njezine divne oči i čaroban smiješak.

Zanoćilo je. Cijelu su noć ganjali sjene. Pred zorom su ponovo naišli na svježe tragove. Zaustavili su konje pod sivim jutarnjim suncem. Stali su uz sam šumarak. Čuli su pucketanje grančica.

— Možda i nije Ben. Možda je neka šumska životinja ili medvjed — rekao je šerif.

Jahali su od stabla do stabla kroz guštik. Clayevo je srce glasno i ludčki lupalo. Živci su mu popustili. Osjetio je kako su mu dlanovi vlažni.

— Kako ćeš ga naučiti reda, oče? Hoćeš li mu pucati u trbuh ili među oči? — upitao je oca izazovnim i pakosnim glasom kao da uživa da ga time može mučiti.

Farris Rand stisnuo je zube i ošinuo Claya mrkim pogledom.

— Claye, kad ćeš se odučiti da postavljaš pitanja na koja nema odgovora. Čovjek se karta kartama koje mu je sudbina dodijelila. To je sve.

— Ben će se smiriti samo u zatvoru ili u grobu — javio se Harry Greiff, podigao glavu, pa mrtav hladan kao da govori o kiši ili nevremenu nadoveza: — Eno ga tamo. Vidim ga. To je sigurno on.

U daljini su ugledali čovjeka koji je gradio pustopoljicom žurnim koracima.

— Ben — prošaptao je Clay u vapaju.

Serif je podbo konja u divlji galop.

Ben Harmony je stao kad je čuo topot kopita iza sebe. Okrenuo se

prema šerifu Randu. Obje su mu ruke bile prazne. Šerif je tako naglo zaustavio konja, pa se konj propeo.

— Izgledaš kao da nisi oka sklopio cijeli tjedan — rekao mu je Ben.

— I nisam. Kako si, momče? — upitao ga je šerif.

— Držim se još na nogama, kako vidiš. Hej, mladiću, nisam se nadao da ću i tebe ovdje vidjeti — dobacio je Ben Clayu.

— Zacijelo skapaš od gladi kao i mi. Harry, zapali vatru — naredio je šerif svom pomoćniku, pa sjahao i zaputio se prema Benu Harmonyju.

— Uzet ću tvoje revolvere.

— Čestitam ti, stari. Ima ljudi koje ništa ne može izmijeniti. Ti si jedan od njih. Sigurno ćeš me odvesti natrag u zatvor — rekao je Ben dok je otkapčao opasač.

— Ja se nadam da hoću.

— I hoćeš, koliko te ja poznam — dobacio mu je podrugljivo Clay.

— Jesam li te ikada razočarao? — upitao je šerif Claya uz blag osmijeh, pa se opet obratio Benu.

— Znaš li ti gdje se sada nalaziš?

— Ne znam točno.

— Samo pola milje od meksičke granace.

— Da sam to znao, brže bih trčao.

— Momci, ja bih želio s vama porazgovarati. Harry, molim te ostavi nas trenutak nasamo — rekao je šerif Rand svom pomoćniku koji je čučao uz vatru.

Harry Greiff je ustao i vratio se konjima. Clay je pošao prema vatri zajedno s Benom Harmonyjem. Šerif im je pokazao rukom da sjednu uz vatru.

— Čini mi se da sa mnom nešto nije u redu — počeo je šerif.

— I to već dugo vremena — predbacio mu je Ben Harmony.

— Ti zaboravljaš što si učinio Shoumacheru.

— A što sam mu ja to učinio? Udario sam po zubima pokvarenu lopužu, a on je pao, udario glavom



YU

SIRIUS

posebno izdanje u obliku knjige
na svim kioscima

– Kakva okolina – začuđeno uzviknu
Martel – život je nemoguć.

– Polako, nešto se kreće. Tamo.

(iz priče »Poseta«)

... ako me zatvore u ludnicu, naći ćeš se i ti
sa mnom tamo i nećeš se moći koristiti
mojim tijelom.

(iz priče »Trebam tvoje tijelo«)

... mračan i nepredvidljiv tip koji se
osvećuje znanosti i njenim nosiocima zbog
promašenog doktorata...

(iz priče »Osveta profesora Apiusa«)

Informacija za stalne čitaoce »Siriusa« koji
izlazi svakog mjeseca: ovaj »YU Sirius« je
vanredno izdanje s dvostrukim brojem stranica
i velikim brojem priča izvrsnih domaćih autora,
koje objavljujemo samo u ovom, specijalnom
izdanju.

u tiskarski stroj i prevrnuo petrolejku. Je li to za tebe umorstvo?

– To će prosuditi porota.

– Bijela porota, zar ne?

– Ja bih ti rado pružio ruku da se pomirimo. Želim da je i ti meni pružiš – predložio je šerif.

– I ja bih trebao da padnem pred tobom na koljena i molim te za oprostjenje?

– Htio sam vam mnogo toga reći, a sad više ne znam kako da počnem. Zar vi doista mislite da u mene nema srca? Vi ste obojica moji sinovi. Ja vas volim.

– Što kažeš? – upitao ga je začuđeno Ben Harmony kao da ga nije dobro čuo.

– Neki osjećaji mogu čovjeku slomiti srce. Vi ste obojica moji sinovi – ponovio je Farris Rand piljeći u vatru kao da se ne usudi sinovima pogledati u oči.

– To je sve što sam htio da čujem od tebe – priznao je iskreno Ben.

– Ako Bena odvedeš natrag u Ocotillo, objesit će ga – podsjetio je Clay oca ogorčenim glasom.

– Vi ste obojica moji sinovi i stoga morate u mene imati povjerenja.

– Pa možemo ako baš hoćeš, zar ne, mladiću? – odvratio mu je podrugljivo Ben gledajući u Claya.

– Kaži nam što ćeš sada učiniti? – zainteresirao je Claya.

– A što bi ti htio da učinim?

Šerif je ustao. Zapalio je cigaru i rekao:

– Moram razgovarati s Harryjem Greiffom. Pričekajte me.

Pošao je tri koraka i dobacio im preko ramena:

– Granica je samo pola milje odavde.

Ben Harmony je ustao.

– Pobjegneš li sada, on će se sam prijaviti vlastima – rekao je Clay kad su ostali sami.

Ben je krenuo prema jugu žurnim koracima. Clay zbunjen pogleda za ocem.

Vidio ga je kako razgovara s pomoćnikom Harry Greiffom. Harry Greiff im je bio okrenut leđima i nije ih mogao vidjeti.

Clay je potrčao za Benom. Stigao ga.

– Pusti li te sada, upropastit ćeš mu trideset godina života u službi zakona.

– Znam – odvratio je Ben ali se nije vratio.

Žičana ograda bila je rdava i zapuštena. Clay je nogom pritisnuo srednji red bodljikave žice. Gornji je podigao rukom. Sagnuli su se i provukli kroz žicu.

– Ovdje ćemo ga čekati – rekao je Ben jednostavno.

– Predat će se sam vlastima i zbog ovog odsjediti pet godina na robiji.

– Možda i neće.

Šerif Rand i njegov pomoćnik Harry Greiff dojahali su do bodljikave žice, vodeći trećeg konja za sobom. Harry Greiff je skočio sa sedla i škarama presjekao bodljikavu žicu da i konji mogu proći.

– Harry, ja odlazim u progonstvo sa svojim sinom i više ti ne mogu zapovijedati. Hoćeš li i ti sa mnom?

– upitao je Farris Rand svoga vjernog prijatelja i pratioca još iz ratnih dana.

– Dakako, Farrise – odgovorio mu je Harry Greiff kratko.

– Ostavi tog konja za Claya. On neće s nama. On se mora brinuti za svoj ranč i ženu – rekao je Farris Rand.

– I ja idem s vama. Pisat ću Lavender da dode k meni i ona će doći. Slušaj, ja sam pustio Bena iz zatvora, ako me uhvate... – bunio se Clay.

– Idi kući, tamo si pustio korijenje i nemoj ga išćupati – odvratio mu je otac.

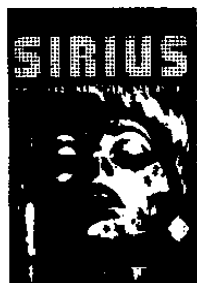
– Poslušaj oca, mladiću. On ti govori za tvoje dobro. K tome i ja želim da se vratiš – dodao je Ben.

– Kad vidiš majku, kaži joj da Ben i ja tražimo zlato u Sonori – rekao je tihim glasom Farris Rand.



ŽIVOT
 LJUBAVNI ROMAN
 izlazi svakog tjedna
 (u utorak)
 Cijena 7 dinara

NA SVIM KIOSCIMA!



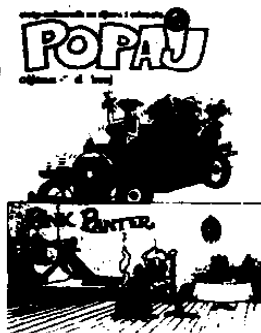
SIRIUS
 BIBLIOTEKA
 ZNANSTVENE
 FANTASTIKE
 izlazi svakog 5. u mjesecu
 Cijena 15 dinara



TRAG
 SVJETSKI
 KRIMINALISTIČKI
 BESTSELERI
 izlazi svakog 13.
 u mjesecu
 Cijena 20 dinara



ALAN FORD
 SUPER STRIP
 izlazi svakih 14 dana
 (u srijedu)
 Cijena 10 dinara



POPAJ
 strip-zabavnik za djecu
 i odrasle
 izlazi svakih 14 dana
 (u ponedjeljak)
 Cijena 5 dinara

Clayu se tuga ovila oko srca i duše. Prišao im je. Hodao je ko u snu. Rukovali su se dugo i srdačno.

– Sretno!

– Čuvaj se, mladiću, i pozdravi Lavender – rekao mu je Ben na rastanku.

Harry Greiff projahao je pokraj njega i skinuo šešir.

– Zbogom, momče – pozdravio

ga i podbo konja da stigne Farrisa Randa i Bena Harmonyja.

Clay je dugo gledao za njim očima punim suza. Gledao je sve dok ih nije izgubio iz vida. Posljednje što je vidio, bio je šešir na glavi Bena Harmonyja... svoj vlastiti šešir koji je dao Benu pri bijegu iz zatvora.

K vrāgu! – procijedio je kroz zube i okrenuo leđa Meksiku.

K R A J

U PRIPREMI:

**G. F. Unger:
REVOLVERAŠ IZ PONOSA**

TRAG – SVJETSKI KRIMINALISTIČKI
BESTSELERI – MJESEČNIK!
IZLAZI SVAKOG 13. U MJESECU!
NA POVEĆANOM BROJU STRANICA.
ODSAD U TRAGU SAMO NAJBOLJA
OSTVARENJA KRIMINALISTIČKE LITERATURE!
U PRODAJI 13. OŽUJKA!
POTRAŽITE KOD SVIH PRODAVAČA NOVINA!

